BS

208 | BRABANT STRIP MAGAZINE

Stripwinkel Adhemar
Kammerstraat 25, 9000 Gent

HET BESLOTEN LAND

STRIPS-COMICS-COOL MEDIA

Parijsstraat 16 Leuven
016-225840
info@hbl.be
www.hbl.be

De mooiste Nederlandstalige webshop voor al uw stripalbums

Welkom op het nieuwe
www.bulsuper.nl

De Striepclub

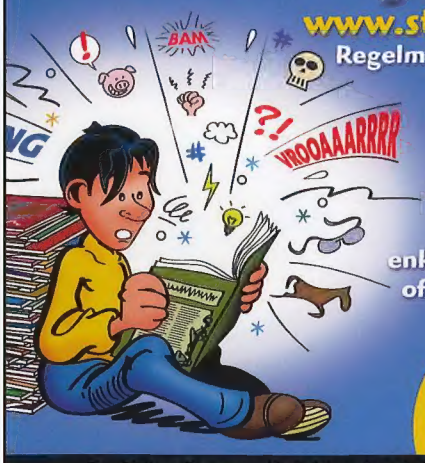

www.striepclub.be
Regelmatige updates met een stripveiling, promoties, acties, activiteiten, speciale uitgaven, posters en prentkaarten, enkel te verkrijgen in of via De Striepclub.

Schrijf je in op onze wekelijkse nieuwsbrief via info@striepclub.be

De Striep Brugge, Katelijnestraat 42, 8000 Brugge
De Striep Oostende, Paulusstraat 36, 8400 Oostende
De Striep Kortrijk, Budastraat 7, 8500 Kortrijk

STRIPWINKEL WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

STRIPFORUM

www.getekendereep.com

www.bonte.be **BONTE**

BS
BRABANT STRIP MAGAZINE

nr 208 (2) van 31/08/2016
Gratis voor leden van Brabant Strip vzw, vereniging van stripliefhebbers van 9 tot 99, en van de Reclamestripclub.

Wordt niet los verkocht.

Bestuur
Joeri Delamane, Etienne Hauwaerts, Yves Kerremans, Jean Smits

Werkgroep
Joppe Broeckhoven, Marc de Hertogh, Marc de Lint, Philippe Mouvet, Hendrik Neyts, Jozef Peeters, Roger Philippot, Yves Pieters, Bertrand Van Herp, Johan Van Ransbeeck, Peter Vermaele

Redactie
Marc de Lint, Emmanuel Lerno, Jean Smits, Peter Vermaele

Vaste medewerkers
Gert Bussens, Felix De Keye, Yves Kerremans, Philippe Mouvet, Jozef Peeters, Bertrand Van Herp, Tom Vermeeren

Hoofdredactie: Marc de Lint
Eindredactie: Valérie Couplez
Opmaak: Bart De Moor

Omslag tekening: Jérémy Petiqueux, Inkleuring door Bérengère Marquebreucq (affiche stripfestival van Montreuil-Bellay)

Auteursrechten
Overname van artikels of illustraties, zelfs gedeeltelijk, is niet toegelaten zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever. Copyright van afbeeldingen of foto's berust bij de diverse auteurs en uitgeverijen.

Lidgeld
Lidgeld 2015 + 2016 B & NL: 40 euro
Rest van de wereld: op aanvraag
(B): 001-2980926-95
BIC GEBABEBB
IBAN BE76 0012 9809 2695
(NL): Giro 7616528
(altijd deze naam gebruiken:
Brabant Strip vzw)

Verantwoordelijke uitgever
Brabant Strip vzw, Dewandelaerstraat 8, 1930 Nossegem

brabant.strip@gmail.com
www.brabantstrip.be

Oplage: 1.200 exemplaren

Voorwoord

Geachte leden,

Na een uitgebreid dossier rond Jidéhem in het vakantienummer van 2015, en naar aanleiding van het vakantiealbum, besteden we nu ruime aandacht aan Jacques Laudy, de 'vierde' tekenaar-'stichter' van het weekblad *Kuifje*, de 'Ringo' van het beeldverhaal voor de Beatles kenners. Omdat we voldoende artikels hebben én omdat niet iedereen geïnteresseerd is in de klassiekers, brengen we 88 bladzijden leesplezier in plaats van de gebruikelijke 80.

Na het vorige nummer ontvingen we ook enkele positieve reacties van Nederlandse lezers, waaronder van dhr. Fuijk die nu in Zuid-Afrika woont: hij stuurde een cartoon van Zapiro naar aanleiding van de aanslagen in Zaventem met de boodschap dat hij meeleeft met de slachtoffers. En een kopie van een pagina uit de *Robbedoes* van 1973 waarin zijn lezersbrief stond waarin hij vroeg om wat oude verhalen zoals *Blondie en Blinkie, Surcouf* en *de Blauwe Sperwer* te herdrukken. Dupuis hield (toen) de boot af, maar hij heeft er nu bijgeschreven: "De integralen hebben de leegte gevuld uiteindelijk".

Jheronimus Bosch (circa 1450 – 1516) overleed 500 jaar geleden en het Noordbrabants Museum in zijn geboortestad hield van 13/2 tot 8/5 een waarlijk schitterende tentoonstelling met circa twintig schilderijen en negentien tekeningen. Dat lijkt niet veel, maar het is wel het leeuwendeel van zijn nog bestaande oeuvre. Het was niet alleen een feest voor het oog, maar verschafte onder andere ook diepgaande inzichten in de werkwijze van de meester en zijn atelier en navolgers. Na afloop van mijn bezoek aan Den Bosch wil ik dan wel eens fantaseren: wat zal er binnen 500 jaar nog overblijven van de originelen van Hergé, Franquin et tutti quanti? Zal er dan ook zo'n groots opgezette tentoonstelling plaatsvinden, inclusief research naar de werkwijze, met röntgenfoto's, met ontmaskering van vervalsingen, aandacht voor 'leerlingen' en 'navolgers'? Ik durf het sterk te betwijfelen: de gebruikte dragers (papier, karton, canvassen ...) van de laatste 130 jaar zijn mijns inziens niet (meer) geschikt om nog zo lang mee te gaan.

In juni werd weer de jaarlijkse algemene vergadering gehouden van onze vzw: een Homerisch strijdtoneel! Omdat de meeste leden van het bestuur en de werkgroep vrije en verlichte geesten zijn *(lees: koppige duivels die hun gelijk willen halen)*, lopen de meningen over het te voeren beleid en de toekomst van onze vereniging soms sterk uiteen. Maar er werd toch besloten om ook in 2017 verder te werken. Het voortbestaan van de vereniging en dit magazine kan echter maar verzekerd worden, indien nieuwe vrijwilligers zich melden. Heeft u een paar (of meer) uurtjes vrij per maand? Wilt u zich (een beetje) engageren in iets wat u graag doet (b.v. standhouder op enkele beurzen, artikeltjes schrijven over een onderwerp dat u boeit, helpen met het voorbereidend werk voor de Fenix reeks ...)? Neem dan gerust contact met ons op. Wie weet groeit uw enthousiasme, werkijver en engagement en wordt u mettertijd nederig gevraagd om lid van de werkgroep te worden. Eeuwige roem wacht u dan wanneer uw naam in het colofon van dit magazine, dit Pantheon Van Stripvrijwilligers, wordt opgenomen.

Marc de Lint

Inhoud

3 **Colofon**
4 **Jéremy**
14 **Macherot**
28 **Snuffeltje**
29 **Dossier Laudy**
61 **WO I**
70 **Chanouga**
76 **Sleens curiosahoekje**
79 **BS Nieuws**
80 **Braziliaanse strip**
84 **Erlangen**
85 **Snuffeltje**

“Er moet op elke pagina iets te beleven zijn voor de lezer”

Het einde van *Barracuda*

Jérémy begon onder de vleugels van zijn leermeester Philippe Delaby in 2006 als inkleurder voor de beroemde historische reeks *Murena*. Inmiddels zijn we tien jaar verder en heeft Jérémy zich ontpopt tot een getalenteerd stripmaker. Na het succesvolle piratenepos *Barracuda* op scenario van Jean Dufaux liggen nu meerdere nieuwe projecten op tafel. Voor een van zijn projecten hebben we ook de betrokken tekenaar Mika Souillard[1] aan de tand gevoeld. Tijd voor een verhelderende update vonden wij.

Door Tom Vermeeren et Gert Bussens

Dit jaar valt het doek over het piratenepos *Barracuda*. Hoe kijk je terug op de afgelopen zes jaar werk aan deze reeks?
Met heel veel plezier. Dankzij *Barracuda* heb ik mezelf als tekenaar beter leren kennen, me kunnen ontplooien en mijn talent voor het realistische genre uitbouwen.

Wat ging er door je heen nadat je de laatste pagina had afgewerkt?
(*korte stilte*) Het was best een raar gevoel. Weet je, zes jaar lang ging ik elke dag achter mijn tekentafel zitten om een volgende pagina uit te werken, te inkten of in te kleuren. Plots viel deze dagelijkse routine weg. Het voelde als een leegte aan. Gedurende drie maanden heb ik me dan op een project voor een verre toekomst geworpen, waarvoor ik zowel scenario, tekeningen als inkleuring zal verzorgen.

Waarom ben je sinds het vijfde deel overgeschakeld op een nieuwe manier van inkleuren?
Ik vond dat ik er klaar voor was. De eerste vier albums kleurde ik in op hoogwaardige kopieën van mijn originelen. Maar met een directe inkleuring kan je toch beter met meer finesse werken. Na vier albums voelde ik de sfeer van het verhaal voldoende aan. Ik was helemaal vertrouwd met de personages. Dus ik vond dat ik klaar was om het risico te nemen om mijn originele pagina’s rechtstreeks in te kleuren.

Dus vind je het niet erg als we zeggen dat we toch een evolutie zien in je manier van werken doorheen de albums?
(*heel beslist*) Absoluut niet. Stilstaan is achteruitgaan. Elke tekenaar evolueert. Daar is niets mis mee. Ik vind het niet meer dan logisch. Als je de eerste *Thorgal* naast de laatste legt, kan je toch ook niets anders zeggen dan dat Rosinski enorm geevolueerd is qua tekenstijl en manier van werken. Trouwens, terugkijken naar mijn vroegere albums doe ik niet. Het zou me alleen maar frustreren en mij zin doen krijgen om alle voorgaande albums van *Barracuda* opnieuw in te kleuren met de vaardigheden die ik vandaag heb. Maar dat zal er uiteraard nooit van komen (*lacht*).

Wat zijn jouw favoriete album en jouw favoriete personage uit de reeks?
Dat is een moeilijke vraag. Het zesde en laatste album vind ik tekentechnisch het sterkste van de reeks. Ik heb alles uit de kast gehaald om met een knaller te eindigen. Ik wilde zeker niet de indruk wekken dat ik de reeks snel wilde afwerken. Ik waakte er over niemand te ontgoochelen, noch mijn scenarist, noch mijn lezers. In het zesde album ben ik er het best in geslaagd om met een subtiel spel van licht en donker de lezer mee te trekken in de juiste sfeer. Wat betreft de personages houd ik echt wel van kapitein Blackdog. Tijdens signeersessies merk ik ook dat dit personage het meest geliefd is bij de lezers.

Nieuw project met Jodorowsky

Hoe reageerde Jean Dufaux toen je vertelde dat je voor een nieuw verhaal met een andere scenarist in zee zou gaan?
(*korte stilte*) Hij had het er in het begin wel moeilijk mee. Van zodra ik zeker was van mijn samenwerking met Jodorowsky heb ik dit heel open besproken met Jean Dufaux. Ik begrijp dat hij wat ontgoocheld was. Je moet beseffen dat hij al met een nieuw project voor mij in zijn hoofd rondliep. Het zou een verhaal worden dat zich afspeelde ten tijde van het feodale systeem in Japan. Daarenboven verloor hij met het overlijden van Philippe Delaby een goeie vriend en tekenaar van zijn succesreeks *Murena*. Ook de samenwerkingen met Philippe Xavier (voor *Kruistocht*, *Nomade* en *Conquistador*) en Olivier Grenson (voor *Niklos Koda*) zijn ondertussen stopgezet. Ik begrijp het dus dat hij het in het begin wat moeilijk had met mijn beslissing. Maar nu is alles uitgepraat.

Hoe ben je eigenlijk met scenarist en filmmaker Alexandro Jodorowsky in contact gekomen?
Dat is allemaal heel snel gegaan. Je moet weten dat ik al jaren grote fan ben van Jodorowsky. Zowel zijn films als zijn strips boeien me. Ik ben echt een geluksvogel want ik heb altijd twee scenaristen bewonderd: Jodorowsky en Dufaux en ik ben er nu al in geslaagd om met allebei samen te werken. Zalig toch? Trouwens, ik denk dat er weinig stripduo's rondlopen waarbij het leeftijdsverschil tussen tekenaar en scenarist zo groot is. Ik ben er 32 en Jodorowsky wordt 87 jaar. Dat kan tellen, hé? (*lacht*) Ik vond dat ik na mijn medewerking aan *Murena*, *De Klaagzang van de Verloren Gewesten* en mijn eigen *Barracuda* klaar was voor een nieuwe uitdaging. Ik wilde uit het universum van Dufaux weg om nieuwe horizonten te verkennen. Versta me niet verkeerd. Ik heb alles aan Dufaux te danken, maar ik voelde aan dat het tijd was voor verandering. Ik heb via de blog van Jodorowsky contact gezocht. Dat dateert al van oktober 2014. We spraken af en leerden elkaar kennen. Ik herinner me dat ik bijna niets durfde te zeggen. Hij was mijn 'meester', een van mijn grote voorbeelden. Maar het contact verliep heel vlot. Hij kende mijn werk niet, dus had ik mijn albums meegenomen. Hij was onmiddellijk enthousiast om in de toekomst samen te werken. Op dat moment was hij volop bezig met het afronden van zijn nieuwste biografische film *Poesia Sin Fin*. Toch kwam hij de week na onze eerste ontmoe-

"Terugkijken naar mijn vorige albums zou me alleen maar frustreren en zin doen krijgen om ze opnieuw in te kleuren met de vaardigheden die ik vandaag heb"

De covers van de reeks Barracuda, zonder tekst. V.l.n.r:
1. *Slaven*, 2. *Littekens*, 3. *Duel*, 4. *Rebellie*, 5. *Kannibalen*, 6. *Bevrijding* (voorlopige titel van het dit jaar nog te verschijnen laatste deel)

Pagina uit *Barracuda* album 6

ting al met een titel en een voorstel. Hij zou iets middeleeuws met mij willen maken. Op basis van mijn manier van inkleuren stelde hij voor om zijn verhaal rond alchemie op te bouwen.

Jodorowsky is een Chileen. Hoe verloopt het contact tussen jullie?
Hij woont gelukkig al jaren in Parijs. Hij schrijft zijn scenario's in het Spaans. Uitgeverij Glénat vertaalt die dan naar het Frans voor mij. En we bellen elkaar de laatste tijd twee tot drie keer per week. Soms op de meest onverwachte momenten. Zo is hij nu eenmaal (*lacht, en imiteert het Frans van Jodorowsky met een Spaanse tongval*). Als hem iets te binnen schiet, moet hij het kunnen delen. Na het afronden van *Barracuda* ging ik vorig jaar voor een tweede keer bij hem langs. Ik verwachtte me dus aan een middeleeuws verhaal maar groot was mijn verrassing toen ik te horen kreeg dat zijn project zich afspeelt op het einde van de 19e eeuw aan het hof van Versailles.

De periode van de beroemde zonnekoning Lodewijk XIV?
Nee, iets later. Ik mag nog niet te veel van het verhaal verklappen. Jullie zijn immers de eersten die me over dit project komen interviewen. Wat ik al kan zeggen is dat alles draait rond Lodewijk XVII, de zoon van Louis XVI van Frankrijk en Marie-Antoinette van Oostenrijk. Hij ontmoet op jonge leeftijd de mysterieuze Franse alchemist Fulcanelli[2]. Naast Fulcanelli zullen nog zeven historische alchemisten, waaronder Nostradamus, in deze reeks hun opwachting maken.

Hoe zal de reeks heten?
De werktitel is *De Ridders van Heliopolis*[3]. Misschien kan dat nog veranderen in *Heliopolis*. Dat is nog niet helemaal beslist. Ik was direct enthousiast over dit verhaal, omdat er vreemd genoeg nog nooit een strip is gemaakt over dit genootschap.

Hoeveel delen zijn er voorzien?
Het zullen vier albums worden. De titels liggen zelfs al vast. Elke titel zal verwijzen naar een van de fases[4] voor het maken van de zogenaamde Steen der Wijzen. Het eerste album waaraan ik nu volop bezig ben, zal *Nigredo* heten, wat in de alchemie staat voor zwartheid, verrotting. De andere albums worden *Albedo* (wit), *Rubedo* (rood) en *Citronitas* (geel).

Hoe zijn de scenario's van Jodorowsky?
Die zijn louter beschrijvend. Geen schetsen noch voorstellen naar pagina-indeling. Daar beslis ik zelf over. Ook geen opgelegde camerastandpunten of zo. Ik mag zelf beslissen hoeveel plaatjes ik per pagina voorzie. Dat geeft me heel veel ruimte voor interpretatie en daar hou ik enorm van. Ik heb dus heel veel persoonlijke inbreng in het verhaal en dat vind ik zalig. Jodorowsky heeft ook niet liever dan dat ik met voorstellen kom. Hij houdt van een wisselwerking tussen hem en de tekenaars waarmee hij samenwerkt. Zo heb ik onlangs zelf voorgesteld om een soort proloog aan het verhaal toe te voegen om de lezers meer

Plaat uit het nieuwe project met Jodorowsky

inzicht te laten krijgen in het personage van Lodewijk XVII.

Dat getuigt van moed om zoiets aan een grote naam als Jodorowsky te vragen?
Dat klopt. Ik zou aan het begin van mijn loopbaan nooit op deze manier met hem hebben kunnen of durven samenwerken. Nu voel ik me er wel toe in staat. Ik ben echt heel tevreden over onze samenwerking. Hij zorgt voor een skelet en ik mag de rest van het verhaal eraan ophangen. We weten dat we na een dertigtal pagina's zullen overleggen hoe we naar een afsluiter voor deel 1 zullen toewerken. Dat is nog niet helemaal beslist.

Wat trekt je zo aan in zijn universum?
Vooral zijn verlangen naar actie. Geen ellenlange dialogen. Er moet op elke pagina iets te beleven zijn voor de lezers.

Waren Jodorowsky en jij vertrouwd met dat stukje wereldgeschiedenis?
Nee, integendeel zelfs. Daarom is het net leuk. Het was voor ons allebei een ontdekkingstocht. Een verhaal situeren in een tijdperk dat niet meteen binnen je parate kennis ligt, is uitdagend. We hebben ons dan ook invalshoeken gepermitteerd die in de realiteit misschien niet helemaal zo gebeurd zijn maar die toch hadden kunnen plaats vinden. Geloof me, er zitten echte vondsten tussen die de lezers hopelijk zullen verrassen (*geheimzinnig lachje*).

We zien hier op je originelen indrukwekkende binnenzichten van het paleis van Versailles met onder andere de beroemde spiegelzaal. Hoe ver ga je in het zoeken naar de juiste documentatie?
Heel ver, moet ik toegeven. Al ben ik zelf nog nooit naar Versailles geweest. Dankzij het internet kan je alles vanuit je zetel bekijken. De luchters aan het plafond, de kostuums, de gordijnen, de ornamenten ... alles moet kloppen. Zelfs voor het fictieve kasteel van de alchemisten zocht ik naar alles wat er op visueel vlak bekend is over alchemie. Zo kwam ik bij tarotkaarten uit.

Voorbereidende uitgewerkte schetsen

Bepaalde symbolen en dieren uit die kaarten heb ik in dat kasteel verwerkt.

Kan je iets vertellen over de inkleuring?
De inkleuring zal ik niet zelf doen. Ik besteed nu al heel veel tijd aan mijn potloodpagina's en het inkten. Ook mijn inbreng in het scenario is vrij groot. Dus ook alles zelf nog eens inkleuren zou ervoor zorgen dat het project nog veel trager zou verlopen. Het zal Bérengère Marquebreucq[5] zijn die de pagina's digitaal zal inkleuren. Ik geef op mijn paginaindeling de lichtinval weer. Zo ben ik toch voor een deel bij de inkleuring betrokken (*lacht*).

Wanneer zou het eerste deel in de winkel moeten liggen?
Oh, mijn tekenwerk zou eind 2016 klaar moeten zijn. Ik heb berekend dat ik ongeveer tien maanden nodig zal hebben om één album te maken.

Layla: Jérémy als scenarist, Mika als tekenaar

Voor *Layla* heb jij het verhaal geschreven en Mika Souillard de tekeningen gemaakt. Hoe is dit project ontstaan?
Jérémy: Oh, daarvoor moeten we een hele tijd terug, tot voor het eerste album van *Barracuda* zelfs. Het verhaal zelf ligt al jaren op de plank. Ik schreef het vanuit mijn jeugdige voorliefde voor legenden en eeuwenoude mythes. Toen ik het neerschreef wist ik nog niet dat ik het jaren later zou 'uitbesteden' aan een andere tekenaar.

Hoe hebben jullie elkaar leren kennen?
Jérémy: Via mijn goeie vriend Mohammed Aouamri, die me aan Mika voorstelde. Ik had al twee andere tekenaars een aantal proefplaten laten maken, maar die konden me niet meteen bekoren. Mika was meteen enthousiast toen ik hem dit one-shot voorstelde.

Mika: Voor mij was het een eer om met Jérémy samen te werken. Ik kende hem uiteraard van *Barracuda*. Vooral zijn schitterende inkleuring vind ik super. En mijn bewondering voor Jérémy werd alleen maar groter toen ik zijn originele pagina's voor het eerst in handen had.

Hoe ziet je scenario eruit?
Jérémy: Het lijkt sterk op de scenario's die ik zelf jarenlang van Dufaux heb gekregen. Logisch, ik zat toen nog volop in die manier van werken. Ik beschrijf, pagina per pagina, wat er in elk afzonderlijk plaatje moet komen. Naast de tekening, geef ik tips mee over het tijdstip waarop elke scène zich afspeelt en de sfeer die elk plaatje moet uitstralen. In totaal schreef ik 101 pagina's. Toen uitgeverij Dargaud me vertelde dat bepaalde scènes toch nog wat uitdieping konden gebruiken, heb ik het scenario wat herschreven. Want ik kon me in hun mening terugvinden. Toen kwam ik al snel aan 120 bladzijden wat voor een one-shot toch wat te veel was. Daarom besloot ik de pagina's die over het verleden van het hoofdpersonage gaan te reduceren tot een tweetal.

Heeft Mika het volledige scenario nu al in handen?
Jérémy: Nee, ik bezorg het hem beetje bij beetje. De eerste twintig pagina's heeft hij nu al gekregen. Weet je, het is voor mij een leuke ervaring om een verhaal dat ik jaren geleden geschreven heb, nu weer op te rakelen en hier en daar nog wat te aan te passen. Ik beleef en bekijk het nu anders, omdat ik het niet zelf in beelden omzet.

Mika, heb je een vaste werkplanning?
Mika: Ik ben al lang niet meer bezig met het tel-

Hoofdpersonage Grenoye uit *Layla*, getekend door Mika Souillard.

Mika en Jérémy

"Als ik een verhaal schrijf heb ik wel een bepaalde sfeer in mijn achterhoofd maar ik zie nog geen details. Dat laat ik voor *Layla* aan Mika over"

len van de uren dat ik zit te tekenen. Ik begin elke dag heel vroeg en ik werk tot 's avonds laat door. Soms zelfs tot ik er bijna bij neerval (*lacht*).

Is het vreemd om te zien hoe iemand anders jouw verhaal interpreteert?
Jérémy: Niet echt. Als ik een verhaal schrijf, heb ik wel een bepaalde sfeer in mijn achterhoofd, maar ik zie nog geen details. Dat laat ik aan Mika over. Hij krijgt veel vrijheid om mijn scenario naar zijn hand te zetten. Ik geef hem wel een paginaindeling mee als voorbeeld, maar daar mag hij best van afwijken.

Dus je voelt je vrij in het uitwerken van Jérémy's scenario, Mika?
Mika: Hoewel Jérémy heel goed zijn verhaal kent en exact weet waar hij de lezer naartoe wil brengen, laat hij me veel vrijheid om er mijn interpretatie aan te geven. Door samen over het verhaal te praten worden bepaalde scènes weggelaten of net toegevoegd, zolang de aanpassing het verhaal maar ten goede komt. Op vlak van tekeningen heb ik carte blanche om mijn eigen grafisch universum te creëren. Eens ik mijn storyboard van meerdere pagina's heb gemaakt, overleggen we om hier en daar nog wat aan te passen om de leesbaarheid van het verhaal te verhogen. Als die definitieve storyboards klaar zijn, kan ik aan de definitieve pagina's beginnen.

Heb je je tekenstijl moeten aanpassen?
Mika: Ik denk dat mijn tekenstijl doorheen de voorbije jaren voldoende is gerijpt. Toch ben ik nooit helemaal tevreden en daarom probeer ik nog dagelijks mijn tekeningen te verbeteren en verder te evolueren.

Zat je snel in de juiste sfeer?
Mika: Dat ging inderdaad heel snel. Jérémy heeft me met *Layla* immers een project gegeven dat ik heel graag wil tekenen en waarmee ik me grafisch helemaal kan uitleven. Het ontwikkelen van de verschillende personages ging dan ook heel vlot.

Is het anders om met een scenarist samen te werken die ook tekenaar is?
Mika: Absoluut. Een scenarist die zelf niet tekent, denkt in woorden en niet in beelden zoals tekenaars doen. Je moet immers beseffen dat niet alles zomaar te tekenen valt wat je kan neerschrijven op papier. En dankzij de gedetailleerde storyboards die Jérémy voor me maakt, begrijp ik veel sneller wat hij precies wil vertellen.

Was men bij Dargaud onmiddellijk enthousiast om dit one-shot uit te geven?
Jérémy: Absoluut. De proefpagina's van het begin van het verhaal zijn dan ook best indrukwekkend. De lezer krijgt te zien hoe een jongeman, Grenoye, dolverliefd wordt op Layla, de zogenaamde slangenvrouw. Hij ziet enkel haar fatale schoonheid, maar

niet haar duivelse en lugubere krachten. Hij weet op dat moment niet dat ze hem en zijn hele familie zal vervloeken en ten gronde zal richten. We volgen het hoofdpersonage van zijn adolescentie tot zijn volwassen leeftijd.

Hoe zou je dit album omschrijven?
Jérémy: Het is een donker sprookje vol poëzie, geweld en duivelse toestanden. Ik ben erg tevreden dat ik met een getalenteerd tekenaar als Mika kan samenwerken. De eerste pagina's die ik al heb gezien, ogen veelbelovend.

Mika: Eerst en vooral vind ik het een bijzonder origineel verhaal. Maar toch is het vooral het donkere trekje dat me het meest aantrekt. Ik ben immers verzot op het tekenen van scènes met een donker en luguber kantje.

Mika, wat is tot nu toe de scène die je het liefst op papier hebt gezet?
Mika: Zonder twijfel de allereerste ontmoeting tussen Grenoye en Layla. Het is dé sleutelscène van het hele verhaal.

Naar welke scène kijk je nu al uit?
Mika: Ik sta te popelen om te beginnen aan de keizerin, een vrouwelijk personage met vreemde gewoontes en een ijskoude schoonheid (*mysterieuze glimlach*).

Wie zal voor de inkleuring zorgen?
Jérémy: We zijn nog op zoek. Het moet iemand zijn die top is, want sfeer is allesbepalend in dit album. Gelukkig deelt Dargaud onze mening en zij helpen ons op onze zoektocht naar een ideale inkleurder. Ik ben nogal veeleisend op dat vlak.

Mika: Ik ben wel van plan om zelf de coverillustratie met een directe inkleuring vorm te geven ... onder de artistieke leiding van Jérémy uiteraard (*knipoog*).

Mika, heb je nog projecten buiten *Layla*?
Mika: Zoals we al zeiden is *Layla* een lijvige one-shot. Dus ik weet wat te doen de komende maanden. Toch probeer ik op een gezapig tempo aan een totaal ander project te werken. Het is getiteld *Chastity Blaze* op scenario van Philippe Nihoul[6]. Het hoofdpersonage is een vrouwelijke Amerikaanse geheimagente. Ik werk ook mee aan verzamelalbums rond Normandische verhalen en legenden. En ten slotte maak ik nog illustraties om mijn persoonlijke label Grizline.com verder uit te bouwen.

Wanneer mogen we *Layla* verwachten?
Jérémy: Ergens in 2018 hoop ik dat het album beschikbaar zal zijn. Preciezer kan ik nog niet zijn, helaas.

Andere plannen?

Als we verder in de toekomst kijken, wat zit er dan nog in de pijplijn?
Jérémy: Zoals ik al eerder zei, heb ik al een eerste deel van een hopelijk langere avonturenreeks geschreven. De paginaindeling van het volledige eerste album is al klaar. Maar ik wil er niets meer over vertellen. Het zal iets heel avontuurlijk worden voor alle leeftijden. Het is een project waarbij ik alles zelf ga doen: scenario, tekeningen en inkleuring. Maar dat is voor een heel verre toekomst. Eerst nog heel wat jaren met Jodorowsky samenwerken en zien hoe Mika het ervan afbrengt met *Layla*.

Dan maken we nu al een afspraak voor binnen een aantal jaar.

Karakterstudie

Eerste plaat uit *Layla*

1 Mika Souillard is een jonge Franse tekenaar die meewerkt aan de collectie *Soleil Celtic* van uitgeverij Soleil. Momenteel is er van zijn werk nog niets vertaald naar het Nederlands.
2 De identiteit van de vroeg 20e eeuwse alchemist Fulcanelli is nooit ontrafeld. Hij zou er in geslaagd zijn om de Steen der Wijzen te vinden. Hij is de auteur van het boek *Le mystère des cathédrales*.
3 De twee werken van Fulcanelli zijn toegewijd aan de Broederschap van Heliopolis. Met dit genootschap zou verwezen worden naar de Rozenkruisers, eveneens een geheim, occult genootschap.
4 Volgens de ene theorie zijn er twaalf fases om de Steen der Wijzen te creëren, volgens een andere theorie kan dit in zeven fases.
5 Inkleurster voor Dargaud, Glénat en Le Lombard. Ze heeft o.a. reeds albums ingekleurd van Marvano (*Dallas Barr*, *De Joodse Brigade*, *Grand-Prix*), *IRS*, *XIII Mystery*, *Klaagzang van de Verloren Gewesten*.
6 Franse scenarist die o.a. verantwoordelijk is voor *Tseu-Hi: De drakenvrouw* in de reeks *Bloedkoninginnen* bij Uitgeverij Daedalus. Hij heeft de Franse vertaling gedaan van *Amoras* voor Paquet. *Tine bij de Walen* getekend door Lindingre is ook van zijn hand. Zijn ander werk – *Comando Torquemada* en *Snuff* zijn niet vertaald naar het Nederlands.

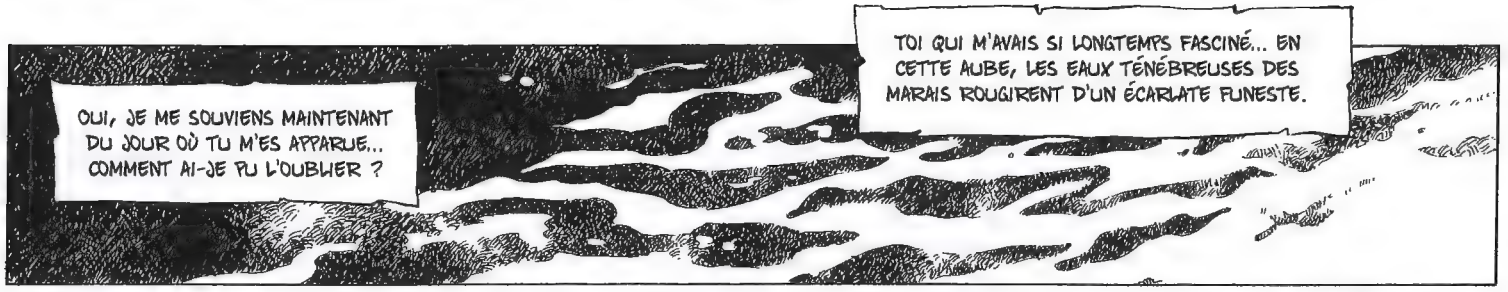
TOI QUI M'AVAIS SI LONGTEMPS FASCINÉ... EN CETTE AUBE, LES EAUX TÉNÉBREUSES DES MARAIS ROUGIRENT D'UN ÉCARLATE FUNESTE.
OUI, JE ME SOUVIENS MAINTENANT DU JOUR OÙ TU M'ES APPARUE... COMMENT AI-JE PU L'OUBLIER ?

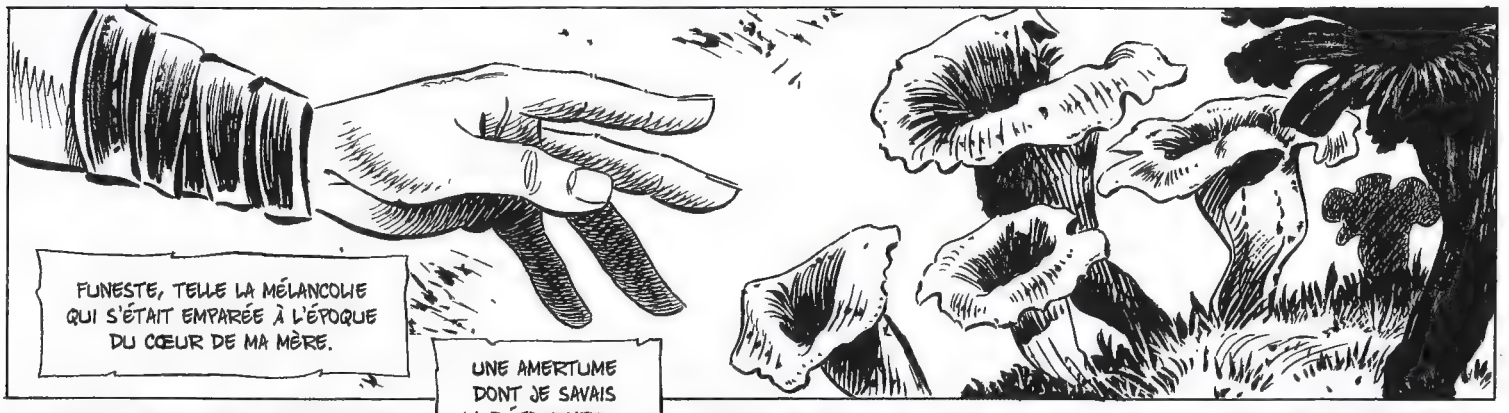
FUNESTE, TELLE LA MÉLANCOLIE QUI S'ÉTAIT EMPARÉE À L'ÉPOQUE DU CŒUR DE MA MÈRE.
UNE AMERTUME DONT JE SAVAIS LA DÉTOURNER...

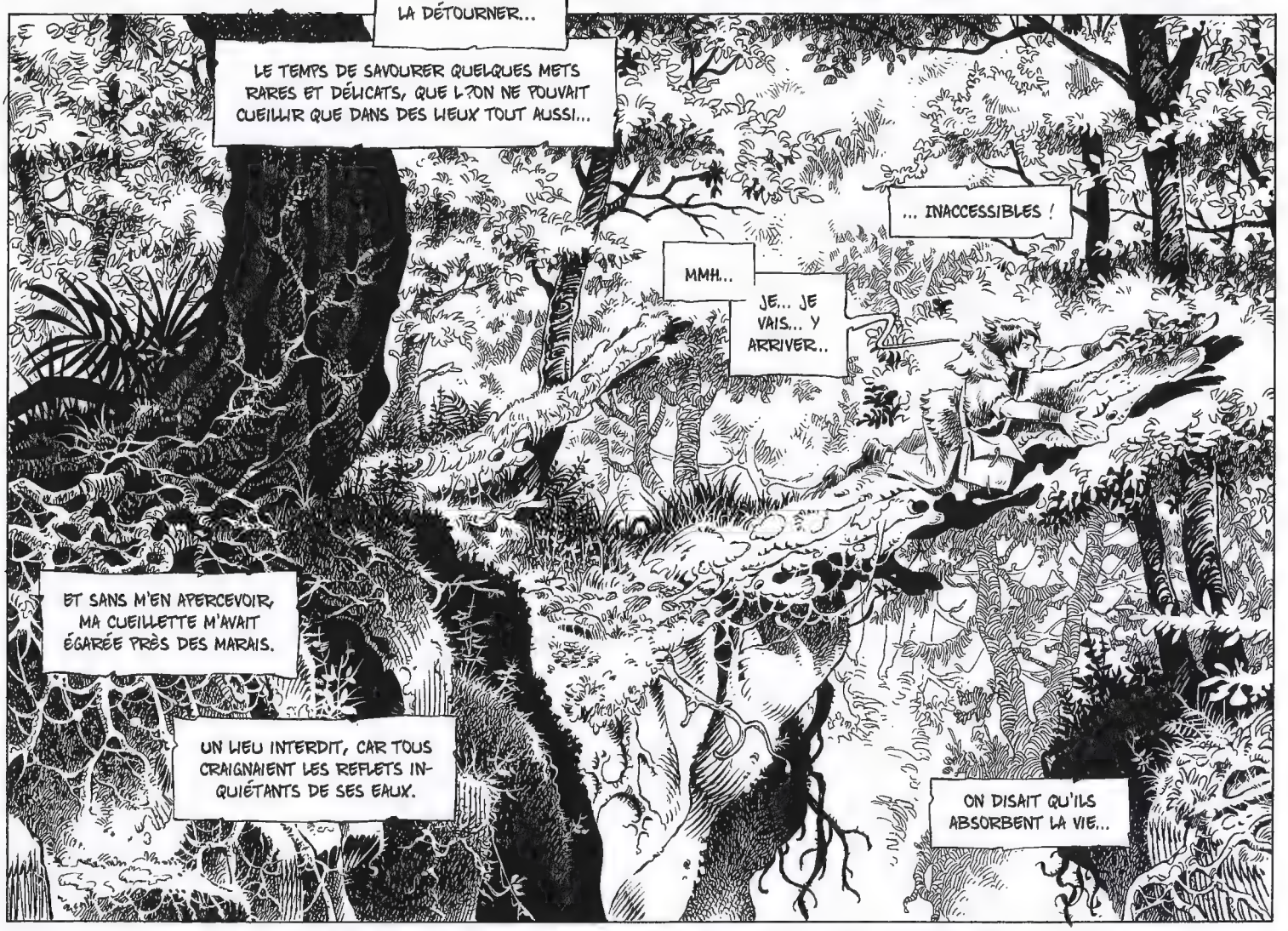
LE TEMPS DE SAVOURER QUELQUES METS RARES ET DÉLICATS, QUE L'ON NE POUVAIT CUEILLIR QUE DANS DES LIEUX TOUT AUSSI...
... INACCESSIBLES !
MMH..
JE... JE VAIS... Y ARRIVER..
ET SANS M'EN APERCEVOIR, MA CUEILLETTE M'AVAIT ÉGARÉE PRÈS DES MARAIS.
UN LIEU INTERDIT, CAR TOUS CRAIGNAIENT LES REFLETS INQUIÉTANTS DE SES EAUX.
ON DISAIT QU'ILS ABSORBENT LA VIE...

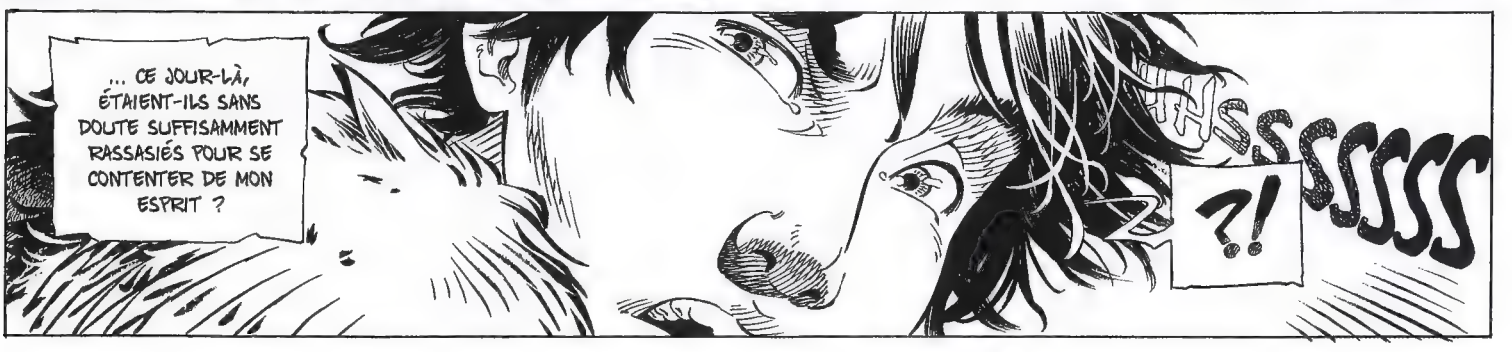
... CE JOUR-LÀ, ÉTAIENT-ILS SANS DOUTE SUFFISAMMENT RASSASIÉS POUR SE CONTENTER DE MON ESPRIT ?
HSSSSSSS
?!

Raymond Macherot, een geweldige verteller

Interview met de grootmeester van de dierenstrip

Chlorophyl en _Clifton_: twee reeksen bedacht door Raymond Macherot (1929 – 2008) voor het weekblad _Kuifje_ in de jaren 50. Als kind was ik verzot op deze strips en ik denk er nog steeds met veel enthousiaste nostalgie aan terug. Ooit had ik het geluk om Raymond Macherot thuis op te zoeken, toen ik in 2001 voor uitgeverij l'Age d'Or van Claude Decnop aan een monografie over de man en zijn oeuvre meeschreef[1]. Het interview dat volgde is nooit in het Nederlands verschenen. Nu wel. Te midden van de nieuwe opwelling van nostalgie bij Lombard laten we graag de oorspronkelijke bedenker van de te verschijnen 2.0-reeksen van _Chlorophyl_ en _Clifton_ aan het woord.

Door Philippe Mouvet

Uitgeverij Lombard is anno 2015/2016 volop bezig met de herwaardering van zijn patrimonium. Naast het herdrukken van klassieke reeksen in mooie integrale versies (waarvan de meesten jammer genoeg alleen in het Frans verschijnen), is de uitgeverij volop begonnen met het herstarten van oude reeksen, noem het gerust versies 2.0 van ooit succesvolle toppers. Hierbij denken wij niet aan de doorstart en spin-offs van reeksen als *Thorgal*, maar aan een gloednieuwe aanpak van iconen als *Chlorophyl*, *Rik Ringers*, *Bob Morane*, *Clifton* of nog *Corentin*. Wij zijn nieuwsgierig naar wat het wordt, maar de kans zit erin dat het resultaat wel degelijk verrassend en boeiend zal zijn. In 2015 verscheen ook het eerste deel van de integrale versie van de *Chlorophyl* verhalen in het Nederlands bij uitgeverij Scratch[2]. Op 3 maart 2016 verscheen een nieuw verhaal getekend door Hausman[3] (voorlopig alleen in het Frans verkrijgbaar). Ook van *Clifton* is er dit jaar een nieuw album uitgekomen (in februari), geschreven door Zidrou en getekend door Turk die in de jaren 80 reeds verschillende albums van deze flegmatische speurneus maakte. Een interview van Raymond Macherot anno 2016? Moet kunnen. Nostalgie ten top!

Scoutskalender voor het jaar 1961, januari. Vertaling: 'Dat moest er van komen! Je laadt je rugzak altijd vol alsof je een wereldreis gaat maken'

Gezelligheid ten huize Macherot

September 2001 dus. Elf jaar waren toen verstreken sinds Snoesje haar laatste stappen in *Robbedoes* zette. We vonden het moment geschikt om eens bij het echtpaar Raymond en Josette Macherot aan te kloppen. Claude Decnop en ikzelf wilden weten hoe Macherot terugblikte op zijn eigen carrière. Het werd een fijne namiddag. Raymond had duidelijk, na een moeilijke periode, al zijn levenslust herwonnen, al maakte de artrose in zijn gewrichten het schilderen moeilijker en de lange wandelingen met zijn kleindochtertje Alicia en zijn hond Gamin stukken korter. De auteur ontwijkt misschien te concrete vragen omtrent zijn strips, hij vertelt wel vol over-

Scoutskalender voor het jaar 1961, mei. Vertaling: 'Ik doe mijn goede daad. Ik broed terwijl de eenden naar vrienden zijn'

Scoutskalender voor het jaar 1961, juli. Vertaling: 'Tweede proef van de wedstrijd tussen patrouilles: het aanleggen van een dam'

gave en met veel relativerende humor over wat hij graag getekend heeft, over zijn passie voor de schilderkunst en Japanse prenten, en van welke soort humor hij echt kan genieten. Kortom: een gezellige babbel. Al dacht hij in 1990 dat zijn inspiratie voorgoed opgedroogd was, hij mag er volgens ons gerust in zijn: hij blijft een ongelofelijke verhalenverteller!

Toen u *Chlorophyl* begon te tekenen, was u de eerste met een dierenstrip.
Met een verhaal in de echte dierenwereld wel, ja. Het is allemaal wat toevallig begonnen. Ik krabbelde vaak van alles op velletjes: muisjes, ratten ... Niet dat dieren mij speciaal boeiden, het was een beetje machinaal, zo maar.

Het verhaal waarmee u bij Lombard ging aankloppen was een realistische strip *De Witte Ruiter*. Men heeft het scenario behouden en de tekeningen aan Fred Funcken toevertrouwd. U hebt nog enkele realistische kortverhalen gemaakt voordat u met *Chlorophyl* begon. Hebt u nadien nooit meer zin gehad om een realistische strip te maken?
Neen. Ik moet wel zeggen dat men mij vrij snel als 'lineaire' tekenaar had bestempeld, met een heel eenvoudige grafische stijl, die beter bij humoristische strips paste. Weet u, het zijn zo vaak de anderen die dat voor u beslissen. Per slot van rekening beslist de baas in functie van de reacties van het

Onder: Project voor *De Witte Ruiter*. Scan van het origineel van de eerste halve plaat getekend door Macherot.

lezerspubliek. Veel van wat er in die jaren in stripland gebeurd is, is volgens mij grotendeels te wijten aan toevalligheden. Succes is maar één idee tussen zovele anderen dat dan wel bij het publiek aanslaat. Dan ben je vertrokken.

Als u het hebt over eenvoudige grafische stijl, dan denk ik aan de cartoons die u onder het pseudoniem van ZARA voor het weekblad *PAN* tekende, voor u striptekenaar werd: een heel sobere stijl.
Ah! Dat is nu echt hetgeen ik heel graag heb gedaan. De tekenstijl, maar vooral de zwarte humor. Ik ben verzot op dat soort sombere, wat bedreigende humor.

Ik denk aan het jongetje dat in het uitstalraam van de begrafenisondernemer tussen de grote lijkkisten er een op zijn maat ziet staan ...
Het zijn eenvoudige dingen, uit het leven gegrepen. Dat jongetje, dat was ik. Tien, twaalf jaar later vond ik het een interessante situatie om te tekenen. Wat er op dat moment allemaal in dat kinderhoofdje omgaat ...

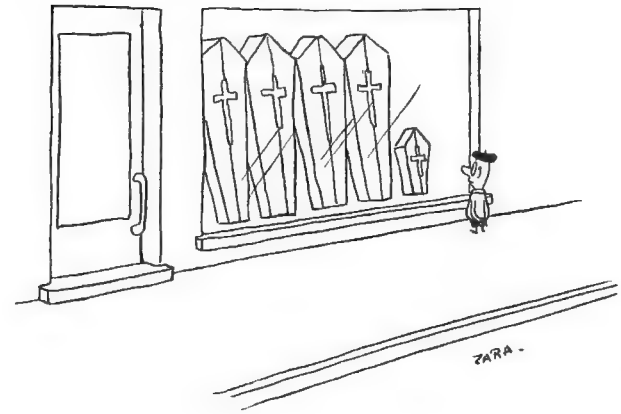

Cartoon van *Zara*, verschenen in een portfolio met twintig cartoons in 1948

Het is die humor die we terugvinden in de gags van Virgil Partch ...
De humor van Virgil Partch[4] is echt Amerikaans, nog stukken bijtender. Franquin en Morris waren daar verzot op. Partch is echt een grote mijnheer. Ik vond zijn cartoons heel goed. Om andere redenen vond ik de humor van Steinberg ook erg geslaagd. Heel eigen, met een uitgesproken ongewone kijk op de dingen. Heel anders dan de humor die men hier in Europa bezigde. De Amerikaanse humor is samen met het Amerikaans leger op het einde van de Tweede Wereldoorlog naar Europa overgewaaid. Voor mij was het totaal nieuw, een openbaring. Daarvoor durfde men hier niet met zulke zaken lachen, het werd niet echt getolereerd.

Die humor, vond u die terug bij uw collega's bij *Kuifje* of bij *Robbedoes*?
Bij niemand. Alhoewel, misschien wat meer bij *Robbedoes* dan bij *Kuifje*. Maar ik denk dat het vooral heel persoonlijk is: het zat in mij. Er zijn nog andere geweldige Amerikaanse cartoonisten: Taylor, Rowling, Adams. Ik heb daar veel boeken over. De humor is schitterend, cynisch ... soms ook verschrikkelijk! Het is dat soort humor waar ik het meeste plezier aan beleef.

Heeft u later nog de mogelijkheid gezien om in uw werk, uw strips, dat genre humor te gebruiken?
Mijn strips waren bedoeld voor kinderen. Dat kon niet. Het is inderdaad waar dat ik het wat gemist heb. Ik had liever af en toe een iets meer morbide humor in mijn strips willen verwerken, maar ... Weet u, het is dikwijls moeilijk om de eigen weg te vinden, om zich te kunnen uiten zoals men is, om de dingen te kunnen zeggen die men echt wil zeggen. Omdat ik mijn boterham verdiende met strips voor kinderen, besefte ik wel dat het gewoon niet kon.

Welk publiek had u voor ogen toen u *Chlorophyl* of *Clifton* tekende?
Ik ging er vooral vanuit dat wat ik leuk vond, anderen ook wel leuk zouden vinden. Zo ging ik tewerk, en eigenlijk ben ik er ook van overtuigd dat het de beste manier van werken is. Hoe dan ook ben ik nooit een succesauteur geweest, al moet ik wel toegeven dat *Chlorophyl* vanaf het begin in de smaak viel bij de lezers. Daarom heb ik ook als beginnende striptekenaar het geluk gehad dat mijn drie eerste albums in de prestigieuze Lombard collectie zijn verschenen. Maar daarna kwam Leblanc met het voorstel om albums met slappe kaft te maken, kwestie van ze goedkoper en op grotere oplage te kunnen produceren en verkopen. Het draaide anders uit ...

Heeft het onmiddellijke succes van *Chlorophyl* u belemmerd om de tijd te nemen om met andere strips, andere stijlen te experimenteren? U heeft wel *Kapitein Grijzebaard* en de *Clifton* reeks getekend, maar blijkbaar was het vooral *Chlorophyl* dat men van u verwachtte..
Inderdaad. De uitgever, Raymond Leblanc, was niet echt gesteld op *Clifton*. Hij las veel liever *Chlorophyl* en hij was de boss, zodoende ... *Clifton* was misschien ook niet echt een strip voor jonge kinderen, er zat een gelaagde soort humor in, je kon het vanuit verschillende invalshoeken lezen.

U hebt Hergé gekend. Heeft hij u ooit gezegd wat hij van uw reeksen vond?
Hergé? Die zei niets. Hij had de reeksen graag in Kuifje. Josette en ik kwamen goed overeen met Hergé en zijn echtgenote.

Josette Macherot: Als wij bij hen de avond gingen doorbrengen werd er nooit over strips gesproken. Over duizend en één dingen, maar niet over het werk. Keer op keer was er een moment dat Raymond en Georges verdwenen en de dames alleen achterlieten.

Je moet weten dat Georges heel knappe schilderijen had, en hij wist dat ik heel geïnteresseerd was in schilderkunst. Hergé was heel vriendelijk, heel attent.

Hadden jullie daarin dezelfde smaak?
In die tijd zeker. De werken die Hergé toen had vond ik erg knap. Hergé was, meer nog dan door striptekenen, erg aangetrokken door de schilderkunst. Ik was vooral geboeid door de Vlaamse expressionisten. Het was het genre schilderkunst waar ik bezeten van was, het trok mij aan. Voor mij was die stijl heel nieuw en boeiend. Constant Permeke, Gustaaf De Smet, Frits Van den Berghe en anderen. Permeke, dat is pas echte schilderkunst: primitief, ongepolijst, met een ongelooflijke krachtige uitstraling! Josette en ik waren ook grote bewonderaars van De Saedeleer. Zijn landschappen zijn buitengewoon! Heel uitgepuurd en heel sterk. Schilderkunst is fascinerend. Als je echt van schilderkunst houdt, opent ze deuren: je kijkt, en je gaat dromen ...

Deze liefde voor de schilderkunst deelde u ook met Evany, die u op de Lombard tekenstudio de knepen van het stripvak heeft geleerd?
Oh ja. Evany was verbaasd dat ik, die schattige dierentekeningetjes maakte, zó weg kon zijn van Permeke.

U zei in een interview dat men strips op bestelling kan tekenen, maar dat het met schilderen onmogelijk is.
Absoluut. Je verdient je boterham met

Chlorophyl verschijnt integraal in drie delen, waarvan voorlopig alleen het eerste deel in het Nederlands beschikbaar is

Een van de vele aquarellen van Macherot. Naïef misschien, maar ontegensprekelijk met veel charme en in een heel eigen kenmerkende stijl.

striptekenen, zodat je vrij bent om te schilderen. Zo wilde ik het ook. Ik had gewoonweg zin in het schilderen. Meer niet!

Josette Macherot: Hij heeft nooit tentoonstellingen gehouden ... Het kon ook moeilijk: hij heeft bijna al zijn werken weggeschonken. We hebben er nog slechts een paar hier aan de muren.

Maar die zijn niet af!

Josette Macherot: Voor jou zijn ze nooit echt af! Ik zal u iets bekennen: ik verstop ze! Als Raymond mij zegt dat hij wat gaat schilderen, weet ik dat hij er eentje wil bijwerken. Maar is het niet veel eenvoudiger om een nieuw blad te nemen dan aan een oude tekening te zitten werken?

lk heb er hier eentje dat ik geschilderd heb toen ik 16 jaar oud was. Het is echt een heel eenvoudig klein stilleven. Daar hou ik van.

Josette Macherot: (laat ons een sobere landschapstekening zien): dit is er eentje dat mijn vader nog van Raymond gekocht had, nog vóór we elkaar kenden. Op een dag breng ik een vriendje mee naar huis; hij gaat binnen en blijft verbaasd staan. "Maar dat heb ik gemaakt!" Tot zijn grote verbazing stond naast het schilderij ook een houten beeldje dat mijn vader van hem gekocht had.

De tinten die u in uw schilderijen gebruikt: de blauwen, groenen, paarsen, de roze nuances, doen mij denken aan de schilderijen van Will.
Wel, dat is best mogelijk. Ik hield heel veel van wat hij maakte. Willy was echt een hele goeie vriend. Het heeft ons diep bedroefd te moeten vernemen dat hij plots overleden was. Hij was pas een tijdje daarvoor bij ons geweest.

U hebt ook Franquin goed gekend ...
Josette Macherot: Het is voornamelijk bij *Robbedoes* dat we onze goede vrienden hadden. Bij *Kuifje* lag het wat anders, be-

"Je verdient je boterham met striptekenen, zodat je vrij bent om te schilderen"

halve voor Albert Weinberg. Albert was ook een hele goede vriend, maar we zijn hem met de jaren uit het oog verloren. Het is trouwens bij hem dat we Franquin hebben leren kennen. Het was Albert die hem bij *Kuifje* had geïntroduceerd ... U moet niet denken dat tekenaars onder elkaar over strips praten, ook al is het hun beroep.

Onder elkaar hadden we het gewoon over dagdagelijkse dingen, zo van 'hoe gaat het met je? Ca va, ça va, deze week heb ik wat problemen met mijn carburateur gehad'. We zaten vooral nooit verlegen om een goeie grap. We amuseerden ons echt goed. We stonden toen allemaal aan het begin van onze loopbaan en hadden weinig centen, maar wat een geweldige tijd! Er werd nogal wat afgelachen.

Om terug te komen op *Chlorophyl*, kleur speelt een belangrijke rol in uw strips. Die zorgt voor heel speciale atmosferen, prachtige soms dreigende hemels, onvergetelijke valavondtaferelen ...
Heel lief van u, dank u (lach).

Bij Lombard was het uw echtgenote die op uw aanwijzingen de inkleuring deed. Jullie delen dezelfde gevoeligheid voor die bijzondere tinten ...
Josette Macherot: Ik deed gewoon wat hij mij vroeg. Hij was de boss! Inkleuren is per slot van rekening gewoon een beroep, en uiteindelijk ...

Voelden we mekaar daarin goed aan en vertrouwden we elkaar, het ging haast instinctmatig.

Josette Macherot: We werkten samen in zijn atelier, we zaten over elkaar aan de tekentafel. Het was fijn. Raymond vroeg mij om iets grijs te schilderen. Ik mengde een grijs, liet het hem zien. Als het goed was gebruikten we het. Bij *Robbedoes* hebben we in het begin ook onze platen zelf ingekleurd. De eerste tien platen van *Poezekat* heb ik alleen ingekleurd, want Raymond zat op dat ogenblik in New York. Daarna stonden de inkleurders van Dupuis in voor de kleuren.

Had u er dan geen moeite mee ze niet meer zelf te doen?

Voor mij was striptekenen mijn broodwinning, ik deed wat mij gevraagd werd. Bijgevolg stoorde het mij niet echt.

Heeft men u, gezien u in een vorig beroep journalist bent geweest, nooit gevraagd om redactionele stukken voor het weekblad *Kuifje* te schrijven?
Ik denk dat ik daar niet ernstig genoeg voor was. Maar ik heb inderdaad een natuurrubriek gehad: 'Op wandel met Oom Jan'. René Follet maakte daar prachtige realistische tekeningen bij.

U hebt voor *Seeonee*, het welpenblad van de Franstalige katholieke scouts van België, een rubriek geïllustreerd. Het blad werd in die tijd door Publiart (de reclameafdeling van Lombard) gerealiseerd. Men vond er toen ook illustraties van Tibet, Craenhals, Follet, Attanasio, Mitacq en Peyo in terug. De rubriek 'De memoires van Hathi' verschenen in *Seeonee* in 1958-59 ...
Heb ik dat gemaakt? Wel, eerlijk gezegd weet ik daar niets meer van. Hoe dan ook, het is zoals ik het daarnet al zei: men vroeg mij iets te doen, een illustratie, ik deed het. Die *Seeonee* tekeningen moet ik wel-

Cover van *Seeonee*, derde jaargang, nummer 24, 25 november 1958, getekend door Macherot

Miesje, getekend door Macherot. Scan van het origineel

licht snel even tussen andere opdrachten door hebben gemaakt. Hoe dan ook heeft het mij geen onuitwisbare indruk nagelaten. Wat ik me nog wel herinner zijn mijn gags voor de scoutskalender van diezelfde scoutsbeweging[5]. Die heb ik heel graag getekend.

In 1961 zorgde het stripfiguurtje Miesje, dochter van de huisbewaarders van de nieuwe Kuifje building, kortstondig (N°7 tot en met N°16) voor een zekere animatie op de redactie. Berck heeft er daarna nog enkele gags aan toegevoegd. Het was op het ogenblik dat Guust Flater een andere bekende redactie onveilig maakte. Moest Miesje het *Kuifje* antwoord op Guust worden?
Misschien, maar eerlijk gezegd weet ik het niet. Ik herinner mij niet meer goed wie het idee van Miesje aanbracht. Waarschijnlijk heeft men het op de redactie bedacht en dan een tekenaar gezocht om het idee uit te werken. Toen Berck en ik het uitgewerkte project aan de directie van het blad gingen voorstellen, was Miesje trouwens nog een echte jongedame, en het was er ook aan te zien. Maar toen onze gagplaten op de lay-out-studio lagen heeft iemand er wijselijk alle 'charmes' uit weggegomd. Zo braaf en plat als een plaatje dus ...

Als u landschappen schildert of tekent is dat naar de natuur of uit het hoofd?
Altijd uit herinneringen. De landschappen zitten in mijn hoofd. Niet in details, maar de grote lijnen, de volumes wel. Als ik voor Snoesje een groot landschap teken, plaats ik er eerst alle elementen in. Daarna zet ik er de personages in neer en laat ik ze erin wandelen. Dan kijk ik naar wat er gebeurt. Zo maak ik mijn scenario's. Eigenlijk heel naïef, nietwaar ?

Josette Macherot: Raymond heeft het altijd ontzettend gemakkelijk gehad met het bedenken van scenario's. Weinberg zei altijd: "Raymond zal de gelukkigste mens op aarde zijn de dag dat hij moeite zal hebben om een scenario te vinden". Albert kon het maar niet begrijpen dat Raymond bij het indienen van een nieuw verhaal voor het

Scan van het origineel van plaat 3 uit *Chlorophyl waagt een gokje*. Grafisch vormen de eerste platen van dit verhaal het absolute hoogtepunt uit de carrière van Macherot. Helaas ging veel verloren door de inkleuring voor de publicatie

RENDEZ-MOI MA COURONNE, GOUJAT!
HUM!
JE VOIS QUE VOTRE EX-MAJESTÉ NE COMPREND PAS TRÈS BIEN... DAIGNERAIT-ELLE M'ACCOMPAGNER UN INSTANT?...
CLAC
...AFIN DE SE RENDRE COMPTE DES BOULEVERSEMENTS QUI VIENNENT DE SE PRODUIRE...
GRRR
...ET QUE TOUTE RÉSISTANCE EST INUTILE... L'ARMÉE S'EST RENDUE AUX SECTIONS DE CHOC DU LIBÉRATEUR DE LA PATRIE AVEC ARMES ET BAGAGES...
GRANDS DIEUX!
...TOUT ACTE DE RÉBELLION CONTRE LE NOUVEAU CHEF D'ÉTAT OU CONTRE SES REPRÉSENTANTS ENTRAINERA LA PEINE DE MORT... QU'ON SE LE DISE...
EH BIEN, MON VIEUX! ÇA, C'EST UN COUP D'ÉTAT...
OUAIS!... ET JE DÉTESTE LES CHANGEMENTS, MOI...
TOUT MARCHAIT POURTANT BIEN AVEC MITRON
C'ÉTAIT UN BON PETIT ROI...
PONG
ET ALORS?...
EDH!...JE... VI...VI...VI... VIVE ANTHRACITE!
GRRR
C'EST AFFREUX... ÉPOUVANTABLE
N'EST CE PAS?
QUANT AUX DEUX AUTRES VILLES DU ROYAUME, ELLES VIENNENT DE SE RALLIER À MON AUTORITÉ... J'AVAIS MENACÉ DE ME SERVIR DE LA BOMBE AU BITHURE DE ZYTRON SI ELLES RÉSISTAIENT...
JE SUIS PERDU...
...AVEC MES "CHIENS DE FER" ET UNE TELLE ARME, CE COUP D'ÉTAT ÉTAIT UN JEU D'ENFANT. HA! HA! HA!
3

weekblad *Kuifje* slechts een vijftal platen opstuurde, zonder er een volledige synopsis van het verhaal aan toe te voegen. En maar goed ook, want Albert zag na enkele platen het verhaal een heel andere wending aannemen dan oorspronkelijk was gepland. Het was gaandeweg een ander verhaal geworden Het oorspronkelijke idee beviel Raymond niet meer, en hop, het werd iets anders.

Net zoals voor de lezers, moest het ook voor mij elke keer weer een beetje spannend blijven en moest ik mij kunnen afvragen wat er nu ging gebeuren. Ik liep dan enkele dagen met die vraag rond tot ik er iets op vond en zo ging het verhaal verder. *Clifton in New-York* is daar een typisch voorbeeld van en achteraf beschouwd vind ik het verhaal helemaal niet slecht! Ik denk dat het een goede manier was om jong in je hoofd te blijven! Je blijft speels en nieuwsgierig. Ik denk wel dat het mij gelukt is. Ik kan mij nog steeds door allerlei dingen laten boeien...

U heeft, samen met Franquin en Delporte, ook aan de eerste scenario's van de reeks *Isabelle* voor Will geschreven.
Ik had al een tijdje een idee dat ik wou uitwerken: een verhaal over een meisje dat op een rommelmarkt een schilderijtje van een kasteel in een park koopt. Eens thuis hangt ze dat in haar kamer op. 's Avonds merkt ze dat er op het kasteel een lichtje brandt. Het intrigeert haar. Op een dag ziet ze tot haar grote verbazing een klein mannetje het kasteel verlaten. Dat was mijn basisidee.

Had u dat niet zelf willen uittekenen?
Ik had toen te veel werk. Maar ik had wel heel graag zulke verhalen willen tekenen, absoluut. Het is het genre verhalen dat mij sterk inspireert. Ziet u, inspiratie is moeilijk uit te leggen. Ideeën voor scenario's en atmosferen ontstaan vaak uit een kleinigheid, een detail, een voorval, een simpel gesprek. Het gebeurt spontaan: plots is die inspiratie daar, het dringt zich gewoon vanzelf op. Nu nog steeds, al ben ik ondertussen 77 jaar. Ik droom bijvoorbeeld de laatste tijd veel van piratenverhalen ... Allemaal heel realistisch! Ik ben dan zo vrij als een vogel! Ik zou niet weten waarom ik zoiets droom, misschien een grote drang om te gaan varen. Tegenwoordig heb ik zo veel van die dagdromen. Bijvoorbeeld over iemand die 's avonds aan het strand gaat wandelen en wat verderop in zee in de duisternis vaag een oude fregatschip meent te zien voorbijvaren. Geen licht, niets. Zulke zaken doen mij dan aan andere verhalen denken, van bijvoorbeeld een man die net een oude Bretoense kast heeft gekocht en hem 's avonds, gezeten in een luie zetel aan de open haard staat te bewonderen. Plots wordt er aan de deur gebeld en in de kamer wordt het licht schemerig en dooft het heel langzaam uit. De man gaat opendoen. Het zijn twee piraten uit de 17e eeuw die het meubel willen kopen. Daar is natuurlijk geen sprake van en uiteindelijk wordt de man bewusteloos geslagen. Als hij weer bijkomt is het licht terug, maar is zijn meubel verdwenen. Met zo'n idee kan je een hele plot bedenken, het komt haast vanzelf! Het kan best een tof verhaal worden. Zo'n verhalen waarin heden en verleden door elkaar verweven worden vind ik heel opwindend.

Schrijft u al die losse ideeën op?
Het zit allemaal in mijn hoofd. Dat soort fantastiek maakt deel uit van mezelf. Het is een wereld die deel uitmaakt van de Hoge Venen waar ik woon, maar eigenaardig genoeg ook van de Noordzee en de Belgische kust. Ik hou heel veel van de Noordzee, al weet ik niet goed waarom. Ik hou er bijzonder van om 's avonds in de haven van Oostende rond te hangen, op het moment dat je niemand meer op straat tegenkomt. Als je dan in die straten rond kuiert heb je het gevoel dat je het spook van Long John Silver gaat tegenkomen. Het kan een beetje raar klinken, maar het is mijn vorm van verbeelding. Het zou trouwens een fantastische ontmoeting zijn. Spijtig genoeg is het er nog niet van gekomen. Dit zonderlinge personage uit *Het Schatteneiland* was een heel sterke figuur uit de kinderliteratuur van vroeger. Dat boek van Stevenson is het boek dat op mij de meeste indruk heeft gemaakt. Voor mij is de volksroman in het algemeen iets heel echt, heel sterk ook. Het zou de moeite lonen om wat dieper in deze literatuur te graven. Er is daar tot dusver niet veel aandacht aan geschonken, maar ik ben ervan overtuigd dat er verschrikkelijke waarheden achter schuil gaan.

Heeft deze literatuur u beïnvloed toen u scenario's maakte voor *Chlorophyl* en *Clifton*? Kon u hiervan elementen in uw verhalen verwerken?
Ik zou het u niet kunnen zeggen. Het is alvast niet bewust gebeurd.

"Ik hou er enorm van om 's avonds in de haven van Oostende rond te hangen, op het moment dat je niemand meer op straat tegenkomt"

Als ik u die vraag stel, is het omdat de slechteriken in uw strips opvallend veel gemeen hebben met slechteriken uit die fameuze romans. Ik denk aan Antraciet.
Oh ja! Daarom heb ik hem altijd graag getekend. Antraciet is echt mijn beste personage. Nu u het zegt, moet ik wel toegeven dat mijn verhalen inderdaad, zoals de populaire volksromans, rond de slechterik zijn opgebouwd. De slechterik is bovendien voor een auteur een soort uitlaatklep, waardoor hij de minder fraaie kantjes van zichzelf aan bod kan laten komen. Het spook van Long John Silver was bijvoorbeeld zo'n echte slechterik, een vreselijk, indrukwekkend personage. En dan zie je hoe die verschrikkelijke slechterik zich goedmoedig ontfermt over een jonge knaap. Hij zou hem niet het minste kwaad doen. Het is die bevreemdende ontmoeting tussen twee zó verschillende personages die mij boeit: een absolute krapuul die toch zijn goede kanten heeft. In de verhalen die ik voor het weekblad *Kuifje* heb getekend, waren de slechteriken echt uitschot. In *Robbedoes* daarentegen waren ze eerder dom dan echt slecht. De slechterik is dom, en moet het ook tot het einde blijven. Met andere woorden: hij moet verliezen. Zo staat het toch in de goede christelijke zedenleer.

De slechten die u opvoert hebben soms onverwachte gebreken. In *Clifton* is er Otto Kartoffeln die zijn revolver op Clifton leegschiet maar hem van op twee meter niet kan raken.
Het zijn zulke elementen die het mogelijk maken om aan hopeloze situaties een onverwachte wending te geven. Zulke wendingen hebben mij altijd gefascineerd. Het komt in het echte leven meer voor dan we denken. In dergelijke dramatische situaties speelt ook de vaak onderliggende absurde humor van deze wendingen een niet te onderschatten rol. Ik denk dan meer bepaald aan zaken die ik tijdens de oorlog heb zien gebeuren, die een zo verrassende wending

Covers uitsluitend verschenen in de edities van het weekblad *Kuifje* in Frankrijk, respectievelijk nummer 592 van 25-2-1960 en 632 van 1-12-1960. Vertaling: 'Toe maar! Maar als je ziek bent kom dan niet klagen' en 'Kom! Geen schrik! We hebben voorrang van rechts'

kregen dat het hele voorval veel weg had van de Amerikaanse nonsensecartoons waarover we het reeds hebben gehad. Absurde humor, het absurde, is overal maar meestal zien we het niet.

René Goscinny, die voor u de scenario's van *Pantoffel* schreef, was ook een fervente aanhanger van deze humor.
Goscinny had inderdaad ook die feeling voor het absurde. Spijtig genoeg werkten we voornamelijk samen via briefwisseling. Ik heb hem slechts enkele keren kunnen ontmoeten. Hierdoor hebben we ook niet de kans gekregen om goeie vrienden te worden, maar ik vond de scenario's die hij voor me schreef prima. Bij gebrek aan tijd is onze samenwerking slechts van korte duur geweest.

Had André Franquin ook diezelfde feeling voor absurde humor?
Bij Franquin lag het anders. Wat het dan wel was heb ik eigenlijk nooit goed begrepen. Maar 'nonsens' was het alvast niet.

Het Amerikaanse satirische blad MAD liep over van nonsenshumor. De makers waren goede maten van Goscinny en Morris.
Mad heeft mij niet beïnvloed. Het blad is later gekomen. Het was ook een beetje teveel van het goede: het was absurde humor in het oneindige herhaald. Het was gewoon te veel. Dan wordt het een gewoonte en verliest het zijn effect. Het is een beetje zoals met erotiek: bij een overmatige consumptie verliest het zijn charme.

In de tijd van *Chlorophyl* en *Clifton* heeft Lombard enkele merchandisingsproducten op de markt gebracht: afdrukplaatjes, platen, kleurboeken, vinylpopjes van Chlorophyl en Minimum, een latex popje van Clifton, postkaarten ... Werd u bij deze projecten betrokken?
Ik herinner mij de tekening van de platen-

Covers uitsluitend verschenen in de edities van het weekblad *Kuifje* in Italië, respectievelijk nummer 1 van 1-1-1956 en 2 van 16-1-1956

Plaat uit de kalender van het weekblad *Kuifje* voor 1963, met reclame voor de groenten in blik van Clef d'Or, één van de sponsors van de Kuifje's bons.

hoes van *Clifton tegen de spionnen*, maar de rest werd buiten mijn medeweten ontworpen en op de markt gebracht. Dat Chloro popje dat u hier hebt had ik nog nooit gezien. Ik wist niet eens dat het bestond! Grappig toch.

De strip *Poezekat* is heel anders dan wat u verder gemaakt hebt. De humor was meer gesofistikeerd, gelaagd.
Poezekat is het verhaal waaraan ik het liefst gewerkt heb.

Blijkbaar zag Charles Dupuis een tweede verhaal met Poezekat wel zitten?
Ik ben het die het niet zag zitten. Het lezerspubliek en de collega's vonden het maar niets. Daarbij komt nog dat *Robbedoes* een stripblad voor kinderen was, en dat er dus allerlei beperkingen waren in wat je kon brengen. In *Poezekat* vond je een zwarte humor die nooit erg populair is geweest. Nochtans is zwarte humor erg Amerikaans en God mag weten hoe groot de Amerikaanse invloed in die periode wel was. Ik was daar een grote fan van en het heeft mij toen ongetwijfeld beïnvloed, al heb ik het eerder toevallig in mijn verhalen gebruikt. Zoals ik het reeds zei, kwamen de gags, de plots en de humor die ik erin gebruik eerder toevallig tot stand. Daarom ben ik dikwijls stomverbaasd en vooral geamuseerd als ik zie hoe men tegenwoordig strips ontleedt en op een intellectuele manier interpreteert. Dat geldt zeker voor strips uit de gouden tijd van *Robbedoes* en *Kuifje*. Ongelofelijk hoe mensen er dingen uit puren die we er helemaal niet in gestoken hebben. Eigenlijk moet ik daar een beetje mee lachen: het heeft allemaal veel weg van die absurde humor van daarnet. Ik ben trouwens niet de enige die zo verbaasd was: ook Hergé moest dikwijls hartelijk lachen om al dat intellectueel gedoe rond zijn strips. Ook Morris stond dikwijls versteld van wat men van zijn strips maakte. Hij kon daar niet goed bij. Zelf heb ik de goede raad gekregen om dringend naar een psychiater te gaan, omdat ik puntige grassprieten tekende. Heb je al in het gras gelegen en rondgekeken? Hoe zou ik in godsnaam gras anders moeten tekenen??

"Ik ben dikwijls stomverbaasd en vooral geamuseerd, als ik zie hoe men tegenwoordig strips ontleedt en op een intellectuele manier interpreteert"

Epiloog
En zo ging het nog een tijdje door. Het werd een gezellige namiddag met Josette en Raymond Macherot. Kleindochtertje Alicia liet ons vol bewondering het tekenatelier van opa bezichtigen, de hond Gamin ging met de Chlorophyl pieper lopen en een kop koffie met een lekker stuk gebak maakte het plaatje helemaal af. Er zijn zo van die namiddagen die je niet snel zult vergeten! Gelukkig maar!

Rechts: Ongepubliceerde plaat van *Snoesje*

1 *Raymond Macherot Monographie,* Edouard François en Philippe Mouvet, uitgeverij L'Age d'Or, 2002.

2 *Chlorophyl Integraal 1*, uitgeverij Scratch 2015, 208 blz. Deel 2 zou eind 2016 moeten verschijnen, het laatste deel in 2017.

3 *Une aventure de Chlorophylle: Chlorophylle et le monstre des trois sources,* door Jean-Luc Cornette en René Hausman, Le Lombard, 48 blz.

4 Virgil Partch (1916-1984) signeerde zijn werk met VIP. Zijn cartoons verschenen in heel wat kranten en tijdschriften in zijn thuisland de Verenigde Staten en daarbuiten. Zijn beste werk maakte hij in de jaren 50. In de VS verschenen ook een aantal boekjes met zijn werk. In de reeks *Gag De Poche* van uitgeverij Dupuis verschenen in 1964 twee delen met zijn werk.

5 Het is de scoutskalender voor 1961, uitgegeven door de FSC (Fédération des Scouts Catholiques) waarin zes tekeningen van Macherot en zes van Peyo staan.

Onder: *Clifton.* Scan van een van de originele tekeningen om het personage en de reeks voor te stellen aan de uitgever

ON L'A TROUVÉ DANS UN ARBRE, ET ON A PENSÉ QU'IL POURRAIT NOUS SERVIR.
COMME VENTILATEUR, PEUT-ÊTRE, MAIS COMME AVION...
... IL N'Y A PAS UN RAT QUI POURRAIT PILOTER CET ENGIN. IL FAUT CONNAÎTRE DES TAS DE CHOSES POUR ÊTRE AVIATEUR...
DES TAS DE CHOSES!
... IL A PERDU SES PARENTS LORSQU'IL N'ÉTAIT ENCORE QU'UN NOURRISSON, ET FUT ADOPTÉ PAR DES CHARDONNERETS. IL CONNAÎT TOUT SUR LE VOL DES OISEAUX
OHÉ, ZYBRIEN!

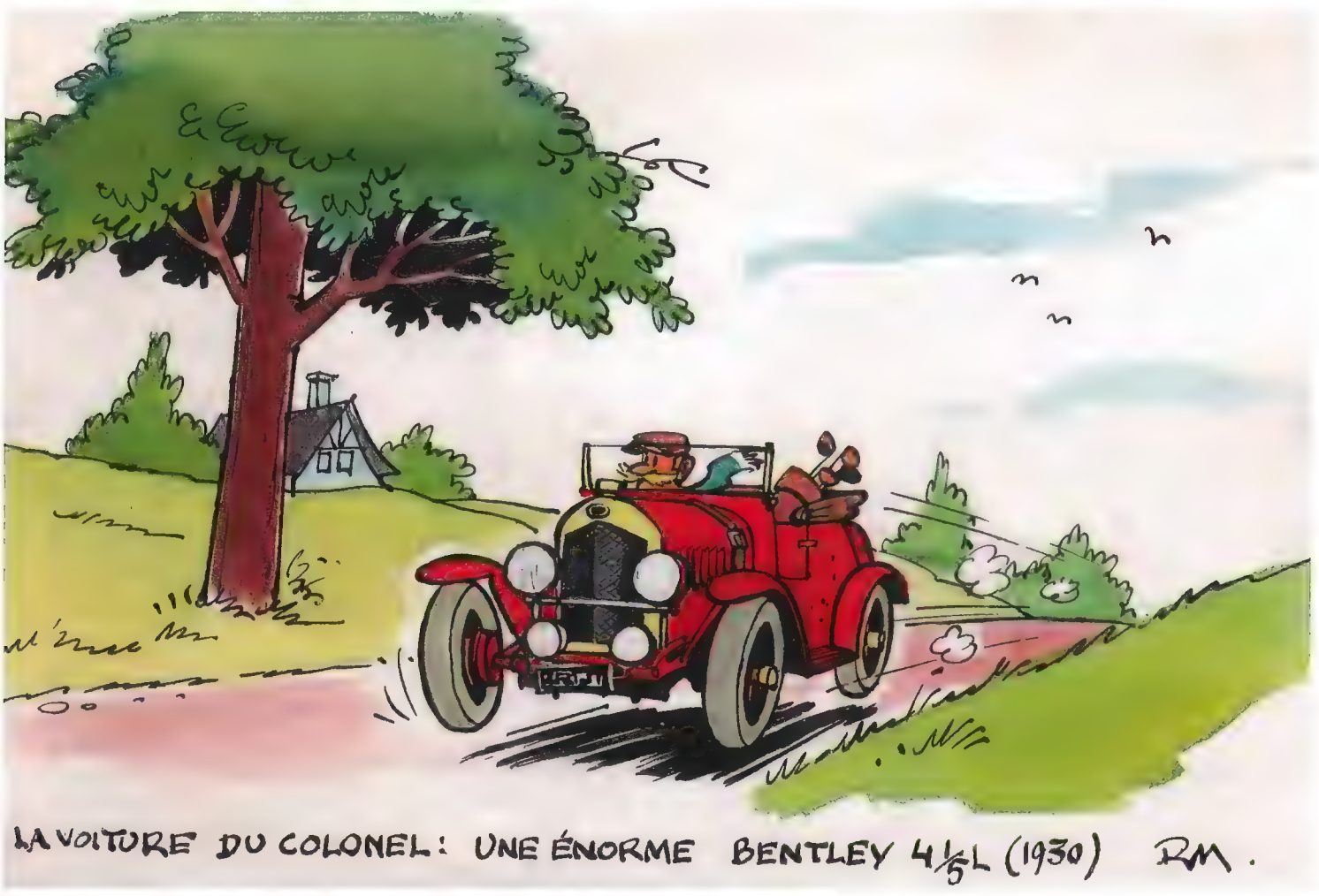

...Snuffeltje en het vierde Wietje en Krol verhaal...

Door Marc de Lint met dank aan H.J. Matla voor de scans van de platen

Bij veilinghuis Banque Dessinée in Brussel werd op 5 juni een bijzondere originele plaat geveild, getekend door Jijé. Het betreft het begin van een vierde *Wietje en Krol*, dat onafgewerkt en ongepubliceerd bleef. Zoals gebruikelijk bij deze verhalen moeten de drie horizontale banden doorlopend van links naar rechts gelezen worden. Het verhaal sluit perfect aan op het vorige (*Jonge Vleugels*), maar is strikt genomen, net zo min als dat album, een *Wietje en Krol* verhaal: geen (zwarte) Krol in deze met lederhosen bevolkte heimat!

Het is niet duidelijk waarom Jijé dit verhaal niet afgewerkt heeft: *Jonge Vleugels* eindigt in het weekblad *Petits Belges* in nr 37 van 13/9/1942, het weekblad bleef doorlopen tot in 1943. In nr 40 van 4/10/1942 staat wel een boodschap afgedrukt: "Onze vriend Jijé bereidt een nieuw geïllustreerd verhaal voor voor P.B. Men zegge het voort!". Had Jijé te veel werk met het weekblad *Robbedoes/Spirou*? Had hij geen zin meer in een strip die niet in album verscheen? (*Jonge Vleugels* kende immers pas na de oorlog een albumuitgave). Of wilde hij geen verhaal meer zonder Krol/Cirage, de échte ster van de reeks?

Petits Belges had het niet gemakkelijk: in 1942 verscheen het nog wekelijks, maar de nrs 42 t.e.m. 51 verschenen door de papierschaarste op een kleiner formaat, net zoals nr 2 van 1943, wat een noodnummer was: de abdij werd bijna volledig vernietigd door een brand. *Petits Belges* werd dan tijdelijk een maandblad op vier bladzijden, vanaf nr 9 van 27/6/194 verscheen het weer tweewekelijks, maar nog slechts op vier bladzijden: er was dus nauwelijks ruimte voor strips.

Deze plaat werd op groot formaat hernomen in het uitsluitend in het Frans verschenen *Collection Jijé N° 7. Kamiliola*. Alle inlichtingen op www.jije.org

...MES PAUVRES AMIS, NOUS ALLONS DEVOIR NOUS SÉPARER.....MR... WEISSE ET PAPA AYANT TERMINÉ LEURS TRAVAUX.....
...PAPA AUSSI M'EN A PARLÉ...ILS ONT INVENTÉ UN MODÈLE D'AVION EXTRAORDINAIRE...JE N'EN SAIS PAS PLUS CAR C'EST UN GRAND SECRET, DIT PAPA...
...REGARDEZ LÀ-BAS, UN TYPE QUI VIENT ...OU UN TOURISTE QUI S'EST TROMPÉ DE CHEMIN..... CHEZ NOUS CELA ARRIVE TOUS LES JOURS...
SALUT, MES AMIS... SUIS-JE BIEN SUR LE CHEMIN DU PIC DE L'OURS...
...VOUS LUI TOURNEZ LE DOS MONSIEUR...IL FALLAIT PRENDRE À GAUCHE ...PRÈS DU PONT...CE CHEMIN NE CONDUIT NULLE PART...
OH! J'AI RATÉ MON EXCURSION
...MAIS, N'Y A-T-IL PAS ICI UN COIN PITTORESQUE AVEC UNE JOLIE VUE...À DÉFAUT DE PIC...?
...DE LA VILLA DE MON PÈRE, VOUS AUREZ UNE VUE SPLENDIDE, MONSIEUR... MES PARENTS SONT ABSENTS, MONTEZ SUR LE BALCON...
...EXTÉRIEUR ET INSTALLEZ VOUS, IL Y A MÊME UN BANC...
VOUS ÊTES TROP AIMABLE. MERCI, MES AMIS.....
..HEM!...TU ES TROP CONFIANT, LUDO...CE BONHOMME À UNE DRÔLE DE TÊTE...
... EH!...IL EST PEUT-ÊTRE LE PREMIER À LE REGRETTER ET PUIS, QUE PEUT-IL ARRIVER...TOUT EST FERMÉ À CLEF...
...UNE HEURE APRÈS...
SPLENDIDE!... SPLENDIDE!... JE NE REGRETTE PAS MON ERREUR...AU REVOIR, MES PETITS AMIS...ET MERCI...
...ET CE FAMEUX AVION...NOUS N'EN VERRONS PAS...UN PETIT CROQUIS?
LE SOIR...
C'EST UN SECRET, LUDO, UN GRAND SECRET... À PROPOS MR WEISSE, N'OUBLIEZ PAS DE METTRE LE DOSSIER VERT EN SÉCURITÉ...
C'EST FAIT!
MINUIT!

Dossier Laudy

Brabant Strip

Twee covers door Laudy voor *Petit Monde*. Boven Nr 3 van 28/3/1946: een vroege versie van *David Balfour*, onder Nr 8 van 2/5/1946. Op de vorige pagina van dit dossier het origineel van deze cover. Net zoals Vandersteen voerde Laudy de tekeningen in kleur uit, wellicht naar analogie met het werk voor *Bravo!*, waar het wel in kleur verscheen. Dit wordt ook bevestigd in een artikel over Laudy, verschenen in *Graphica* 1948 nr 3

Foto © Evany

Colofon
Bijlage bij Brabant Strip Magazine 208

Samenstelling: Marc de Lint en Jean Smits

Medewerkers:
Joppe Broeckhoven
Roger Decadt
Karel Driesen
Joël Duquesne
Frans Lambeau
Thierry Lecloux
Chris Mouton
Philippe Mouvet
Mike van der Veer

Met bijzondere dank aan:
Jacques Burgraeve
Gerry Croon – Brabants Centrum voor Muziektradities Kampenhout – www.kampenhout.be/bcm
Joël Duquesne voor de toestemming om de teksten op zijn site (home.scarlet.be/~jduq0908/laudy/) te gebruiken als basis voor de biografie.

Biografie

Kunst in de genen

Geboren op 7 april 1907 in Brussel is Jacques Laudy een van de meest iconische, maar wellicht ook een van de meest miskende, figuren in de Belgische stripwereld. Hij stamt af van een echte kunstenaarsfamilie: zijn vader Jean Laudy[1] was voor WO II schilder aan het Belgische Hof. Zijn moeder Hélène Dumoulin schilderde en aquarelleerde vooral landschappen. De familie woonde trouwens in Sint-Lambrechts-Woluwe waar heel wat kunstenaars woonden.

Klassiek geschoold

Jacques Laudy volgde ook een opleiding als klassiek geschoolde schilder. Hij was een leerling van de symbolist Constant Montald[2], die later ook onder andere de wereldberoemde surrealisten René Magritte en Paul Delvaux opleidde. Begin jaren 20, toen hij les volgde aan de Academie voor Schone kunsten in Brussel, raakte Laudy bevriend met Jacques van Melkebeke, die hem later scenario's leverde en de eerste hoofdredacteur van het weekblad *Kuifje* werd. Van Melkebeke bracht hem vrij snel nadien in contact met Edgar P. Jacobs. Het trio werd onafscheidelijk en vermaakt zich met het maken van portretten van elkaar. Het is trouwens Jacques Laudy die model staat voor Francis Blake en van Melkebeke voor Professor Mortimer in de stripreeks die Jacobs onsterfelijk heeft gemaakt. Hij deelde met zijn twee vrienden ook de passie voor antieke wapens en wapenuitrustingen. Hij bezat een uitgebreide verzameling van duizenden stuks, waarvoor hij regelmatig op speurtocht ging, o.a. bij de antiquairs op de Brusselse Zavel. In 1938 wordt de Kring De Kunstenaars van Sint-Lambrechts-Woluwe opgericht. Naast de bekende schilder Edgard Tytgat is ook Jacques Laudy lid[3].

Schotland

Vanaf 1928 raakt Laudy gepassioneerd door doedelzakken, meer bepaald

die van de Schotse Hooglanden. In 1935 maakt hij kennis met Andrew Ross, vader en zoon, doedelzakmakers in Edinburgh. Hij wordt door hen over een periode van twee jaar ingewijd in de fabricatie van deze instrumenten. Vanaf dan bezocht hij bijna jaarlijks Schotland en meer bepaald Edinburgh. In 1940 maakt hij zijn eerste doedelzak van het 'Breugelse' type, dat zich in de collectie van het MuziekInstrumentenMuseum (MIM) in Brussel bevindt, museum waarvoor hij ook restauratiewerk verrichtte. Hij maakte in totaal een 200-tal instrumenten, waarvan onder andere het Museum in Brest er enkele bezit. Einde jaren 70 stopt hij met deze activiteit[4,5]. Zijn passie ging zo ver dat hij een volledig uniform van een Schotse highlander bezat en dat hij het in 1948 droeg ter gelegenheid van een etentje met de collega's van het weekblad *Kuifje*. Het is dan ook geen verrassing dat hij in 1949 in het Suske en Wiske verhaal *Het Spaanse Spook* op plaat 57 al spelend op zijn instrument afgebeeld werd. Zijn voorliefde voor Schotland blijkt ook uit zijn strips: *Gust de Vrijbuiter*, *David Balfour*, *Rob Roy* en één van de laatste verhalen van *Hassan en Kaddoer*[6] spelen zich af in dit land. Met een selectie uit de vele tekeningen en aquarellen die hij in de loop van zijn leven ter plaatse gemaakt had, plande hij een in 1984 te verschijnen boek *Les rues d'Edimbourg* (*De straten van Edinburgh*) dat echter nooit verscheen[7].

Illustrator en striptekenaar

1940. Als het strijdgewoel voorbij is wordt het tijdschrift *Bravo!* 'nieuwe stijl' gelanceerd in het Nederlands en het Frans. Laudy – dan reeds 33 jaar oud! - tekent de cover voor het eerste nummer en levert zeer veel illustraties bij verhalen in de daaropvolgende nummers. Een jaar later introduceert hij bij de hoofdredacteur Jean Dratz zijn vriend E.P. Jacobs om de Amerikaanse strip *Stormer Gordon* af te ronden en om daarna voor de vervanger *De U-straal* te zorgen. Het zijn Jacobs' eerste stripverhalen en deze zal op zijn beurt Laudy aanmoedigen om zijn eerste stripverhaal te maken: *De avonturen van Bimmelabom en zijn zus Bibaboe*, later in *Bravo!* nog gevolgd door *Gust de vrijbuiter*. Na de bevrijding publiceert hij samen met Jacobs in het Vlaamse *ABC* en met Willy Vandersteen (ook collega bij *Bravo!* met *Simbat de zeeroover*, *Tori* en *Lancelot*) in *Le Petit Monde*. Ook *Grand Coeur* en *Graphica* publiceren eind jaren 40 kortstondig illustraties en strips van Jacques Laudy.

Weekblad *Kuifje*

In 1946 wordt het weekblad *Kuifje* gesticht, vier tekenaars vormen de pijlers: Hergé, Jacobs, Cuvelier en Laudy. Tot begin jaren 50 verschijnen er strips van Jacques Laudy in het weekblad. Maar de verstandhouding met Hergé loopt echter alsmaar stroever. Laudy blijft in de eerste plaats een kunstenaar, die zich niet wenst te plooien naar de conventies van het stripverhaal: dat de tekstballons van links naar rechts gelezen en dus ook zo geplaatst dienen te worden, dat de tekeningen dienen te primeren boven de teksten; het respecteren van deadlines om zijn platen en illustraties in te leveren. Wat Hergé nog het meest tegen de borst stootte, was de artificiële verplaatsing van de hoofdfiguren in de reeks *Hassan en Kaddoer* naar andere tijdperken. Laudy startte in *Kuifje* niet in de schematische stijl van *Hassan en Kaddoer,* maar met de realistisch getekende bewerkingen van *De vier Heemskinderen* en *Rob Roy*. In 1952 onderbreekt hij *Hassan en Kaddoer* voor een bewerking van *David Balfour*, waarvan de originelen volledig in kleur werden uitgevoerd. Hierna beslist Laudy echter te stoppen met strips. Hij zal nog sporadisch werk leveren voor *Kuifje*, *Ons Volkske* en *Petits Belges*, tot in 1962 wanneer hij er definitief een punt achter zet.

Late erkenning

Pas vanaf de jaren 70 wordt zijn werk 'herontdekt' en naar waarde geschat door enkele kleine onafhankelijke uitgeverijen die - voor het eerst in zijn carrière! – een aantal albums met zijn werk uitbrengen in het Nederlands en het Frans. In 1974 krijgt hij de prestigieuze 'Prix du Jury Saint Michel' voor zijn volledig oeuvre. De hernieuwde aandacht voor zijn werk zet hem aan om een nieuw verhaal van *Hassan en Kaddoer* te schrijven: *De Zweedse amulet*, maar hij zal dit verhaal echter nooit tekenen[8]. In 1992 heeft een belangrijke overzichtstentoonstelling plaats in het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal in Brussel onder de titel *Jacques Laudy, de laatste der romantiekers*. Jacques Laudy overlijdt op 28 juli 1993, 86 jaar oud. Na zijn overlijden verschijnt in 1993 *Het Rijk van Edgar J.*, een semi-autobiografisch werk waarin Laudy feiten uit zijn leven mengt met fictie. Hij voert hierin zijn eerste stripfiguren op, Bimmelabom en Bibaboe, zijn oude vrienden Jacobs en van Melkebeke, en haalt herinneringen op aan Edinburgh en Klemskerke, het dorpje bij Den Haan waar hij dikwijls verbleef. De vele zeer delicaat uitgevoerde tekeningen en aquarellen zijn een lust voor het oog. Ondanks de soms wat warrige teksten is het voor de liefhebber met kennis van zaken een warme erfenis van een bijzonder getalenteerde maar spijtig genoeg door het grote publiek miskend stripauteur.

1 Jean Laudy, Venlo (NL) 4/5/1877 – Sint-Lambrechts Woluwe 6/2/1956. Hij schilderde voornamelijk portretten, landschappen en stillevens (Bron: Wikipedia). Zijn werk wordt nog regelmatig aangeboden op veilingen, vooral in Brussel.

2 Constant Montald, Gent 1862 – Brussel 1944. Woonde vanaf 1909 in Sint-Lambrechts-Woluwe waar ook het gezin Laudy woonde. (Bron: Wikipedia)

3 Bron: Viviane Quittelier, A la mémoire d'Edgar P. Jacobs, 2008.

4 Bron: Malou Haine et Nicolas Meeus, Dictionnaire des facteurs d'instruments de musique en Wallonie et à Bruxelles du 9e siècle à nos jours, Editions Mardaga, 1986.

5 In feite is de Engelse term 'Small Pipes' meer toepasselijk: Laudy maakte deze kleinere versies van de bekendere grote 'Highland Bagpipes'.

6 Namelijk *De opdracht van Majoor Redstone.*

7 Zie het aparte hoofdstukje in dit dossier.

8 Zie 'Aanzet tot bibliografie – onafgewerkte projecten' voor meer details.

Interview met dochter Edith Laudy

Op 25 november 2015 namen Thierry Lecloux en Frans Lambeau een interview af van mevrouw Edith Laudy in haar woning in aanwezigheid van Jacques Burgraeve over haar vader Jacques Laudy. Met hun toestemming geven we hierbij in vertaling het verslag van dit gesprek weer.

Was uw vader traditioneel opgevoed?

Door met oudere mensen samen te leven, heeft hij een goede opvoeding gekregen, een beetje zonderling misschien, maar eerlijk.

Hoe is hij aan zijn culturele bagage geraakt?

Door wat hij las en natuurlijk ook de kunstenaars die over de vloer kwamen en over kunst praatten. Hij was aanwezig bij die gesprekken. De periode die wij zijn 'klassieke' zullen noemen is begonnen tijdens de oorlog van 14-18. Een deel van zijn jeugd speelde zich af in Klemskerke (West-Vlaanderen) waar hij fijne herinneringen aan overhield. Het was een door toeristen weinig bezocht dorpje waar de zee slechts na 1940 werd ingedijkt. Hij liet er enkele herinneringen over na in zijn *Het rijk van Edgar J.* (1993), maar die zijn moeilijk te achterhalen. Zelfs op late leeftijd sprak hij over zijn gouden jaren in Klemskerke, waar hij trouwens WestVlaams leerde spreken.

Hij heeft dus memoires nagelaten?

Niet echt. Deze notities gaan over alles wat hem ooit beïnvloed heeft. Hij krabbelde wel ideeën neer, zonder duidelijke onderlinge verbanden. Men zou ze in minder dan 100 bladzijden kunnen samenbrengen. Men heeft hem voorgesteld zijn memoires te schrijven, maar hij leed pijn die hij voor zijn entourage zorgvuldig verborgen hield. En dan is er *Het rijk van Edgar J*, eigenlijk een soort testament geschreven en geïllustreerd enkele jaren voor zijn dood. Wat hij daarin toont is een eindresultaat, een

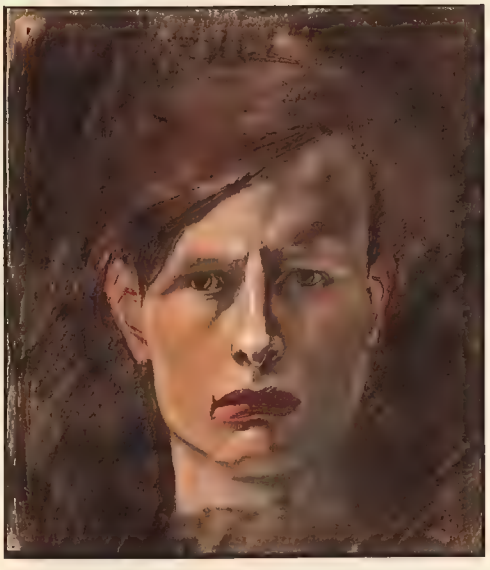

Zelfportret van een zestien jaar oude Jacques Laudy

WÃLHI-DROUVOORE!
WÃLHINÉ-ZELE!
HONO-DENDU-VEL!
C'EST LE VIEIL ONCLE DE BERT.... CE BON VIEIL LARD N'A PU S'EMPÊCHER, SUIVANT UNE TOUCHANTE COUTUME LOCALE, DE VENIR PRONONCER DEVANT L'IMMENSITÉ QUELQUES PAROLES MAGIQUES, DESTINÉES A INFLUENCER

HEUREUSEMENT LE VOYAGE DE SON NEVEU.... D'AUTANT PLUS QUE CE DERNIER S'EST ADJUGÉ TOUTE LA PROVISION DE LARD ET DE CORDE NEUVE DU VIEIL ONCLE....
HINN-DIF!
ME SPAKKE!
MEN-TOU-WE!
WÃL! WÃL!

Uit *Bimmelabom en zijn zus Bibaboe*: In de oorspronkelijke Franse versie spreekt 'Oude Oom' 'enkele magische woorden uit' die wellicht geen enkele Franstalige lezer begreep, vermits het West-Vlaams is. Boven: Wel gij stouterik (droef=stout)! Wel gij ezel! Ga naar de duivel! (of Loop naar de duivel). Onder: Gij dief! Mijn spek! Mijn touwen! Wel! Wel! Ook de vertaler bij *Bravo!* kende blijkbaar geen West-Vlaams, want in de Vlaamse versie spreekt dit personage gewoon wartaal

Zicht op Klemskerke.
Aquarel uit 1991

schitterende perfectie van zijn geliefde thema's.

Welke rol hebben zijn ouders gespeeld?
Ze waren trots op hun zoon. Zijn moeder nam geen blad voor de mond, wanneer ze een werk of tekening beoordeelde. Hier dient gezegd te worden dat mijn ouders 'salon' hielden op zondag. We zagen werken van Moitroux[1], Buisseret[2], Pierre de Soete[3]. Er was verder een directeur van de Spaarkas bij die van schilderkunst hield. De pianobouwer Van der Elst maakte ook deel uit van deze vriendenkring en mijn grootvader maakte diens portret. Het was de periode waarin iedereen zijn boterhammen meebracht en mijn moeder een enorme pot soep maakte.

Wat waren zijn voornaamste bezigheden net voor de oorlog?
Hij deed nooit aan toegepaste kunst. Reclame choqueerde hem bijvoorbeeld. Buiten verfijnde illustraties van hoog niveau, deed hij aan miniatuurschildering, waarvoor hij vele bestellingen ontving, en aan pastelkunst, een moeilijke en delicate discipline. Toen was een geschilderd portret nog in de mode en de klanten van mijn grootvader werden daarna klant van de zoon, verzot op zijn miniaturen.

Welke onderwerpen schilderde hij het liefst?
Hij was enorm aangetrokken tot de scènes die Walter Scott beschreven had. Zijn eerste reis naar Schotland dateert van 1939. Het is geweten hoe sterk dit land hem heeft geïnspireerd.

Op welke leeftijd ging hij naar de Academie voor Schone Kunsten te Brussel?
Op zijn 14e, dat lijkt onvoorstelbaar! Later ontmoette hij Jean Dratz bij de uitgeverij La Boétie in de Loxumstraat, waar hij illustraties maakte. Hij kwam er ook Désiré

Naeyaert[4] weer tegen, oud-leerling van de ASK, een etser-graveur die sublieme aquarellen had meegebracht uit Schotland. Naeyaert heeft ook voor *Bravo!* gewerkt, in het begin van de oorlog.

Wie heeft hij nog ontmoet?
Van Melkebeke en Jacobs, hun vriendschap dateerde van op de Academie. Maar hij heeft nooit omgang gehad met de surrealisten zoals Magritte. Wel heeft hij tijdens de oorlog James Thiriar als illustrator bij *Bravo!* binnengehaald. Thiriar was de kostuumontwerper van de Munt en de scenograaf van de Ommegang in 1930[5]. Moitroux had een kaft voor het weekblad *A-Z*[6] gemaakt waarop hij mijn vader met rosse haren afbeeldde (*A-Z* werd in twee kleuren gedrukt, rood in al zijn nuances zat in alle composities).

Was Jacques Baruch familie van u?
Hij was de zoon van mijn tante Thécla en werd archivaris. Hij was gek op Finland en schreef tijdens de oorlog voor een gespecialiseerd tijdschrift, maar dat land interesseerde quasi niemand. Zijn literair pseudoniem was Sulev Kaya.

Wat vindt u van uw vaders passie voor wapens?
Hij vertelde ons dat de geschiedenis van wapens heel belangrijk voor hem was, al gaf hij op het einde van zijn leven toe dat hij daar veel tijd mee verloren had. Nochtans was hij tegen elke vorm van geweld en spotte hij met militaire optochten. En dat terwijl hij de riddertijd verheerlijkte. Hij droomde over wapens en als hij ze vond, droomde hij over de mensen die die wapens in hun bezit hadden gehad. Soms ging ik met hem mee bij een specialist die oude wapens verkocht, het huis Bieillemand, vlakbij de Zavel. Hij heeft zelfs enkele pagina's nagelaten als aandenken van onze uitstappen waarbij we zwaar beladen te voet terugkeerden van de Zavel tot de Tomberg, want het was uitgesloten dat we met een dergelijke lading de tram hadden kunnen nemen. Zijn plezier bestond erin uit de zolder van Bieillemand stukken wapenuitrusting en maliënkolders te halen. Een andere vriend van hem, meneer Buyk, professor aan de Ecole française, stond hem wapens uit Congo[7] af, waarvan de doorverkoop hem soms hielp de eindjes aan elkaar te knopen. Hij kende ook Edgar Ley[8], striptekenaar en wapenverzamelaar, die door de journalist Olivier Delville aan hem was voorgesteld.

Hij schilderde het koninklijk paar van Iran in de jaren 70?
Door een toevallige ontmoeting met een Iraanse diplomaat, Dr. Nakai, kreeg hij de opdracht deze schilderijen te maken aan de hand van foto's. Dergelijke schilderijen lijken altijd nogal verstard. Dat geldt ook voor het portret dat hij van Hergé maakte, wellicht ook op bestelling.

Links: De zaak van Léon Bieillemand op de Zavel, toen nog de antiquairsbuurt van Brussel, thans haast volledig ingenomen door chocolatiers.
Rechts: *Het Rijk van Edgar J.*, p.31. Een jonge Laudy, Edgar P. Jacobs en een vrij parmantige Jacques Van Melkebeke

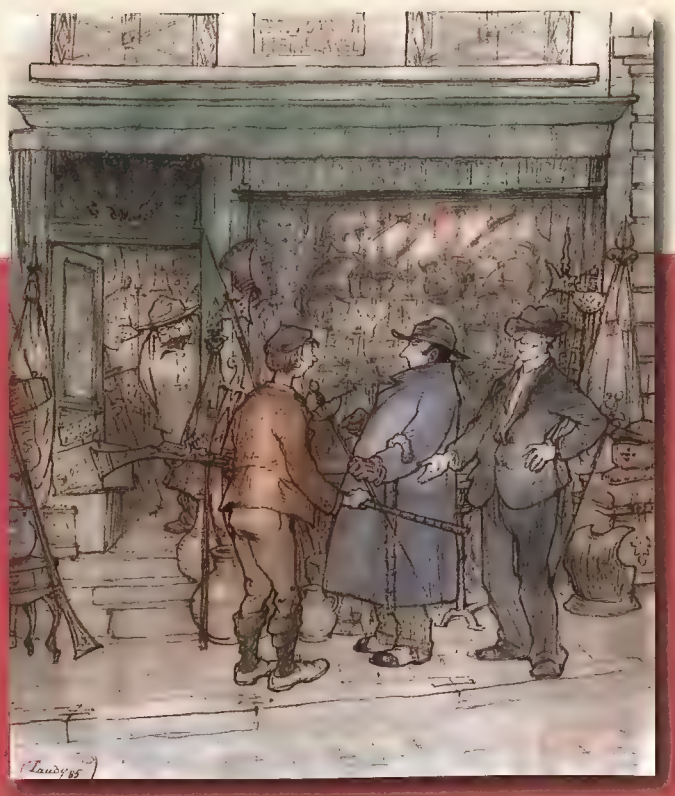

De portretten van de toenmalige Shah van Perzië en zijn gemalin

Had zijn vader invloed op zijn werk?
Ik denk het niet. Zijn vader was beïnvloed door zijn eigen Nederlandse herkomst en was eerder impressionist dan graficus. En al werd de zoon dikwijls de vraag gesteld: "Bent u de zoon van de schilder Laudy?", dan nog was hij geen kopie van zijn vader, maar werd hij veel zwaarder beïnvloed door Louis Buisseret. Moitroux maakte een prachtig portret van mijn grootouders.

En het literaire werk over zijn leven, namelijk *Het rijk van Edgar J.*, is dat een eerbetoon aan de herinnering en aan de eeuwigdurende dromen?
Sommige van zijn illustraties zijn prachtig en verwijzen altijd naar zijn kindertijd.

Bestond er binnen de familiale omgeving een of andere filosofie?
Ten tijde van *Bravo!* en *Kuifje* was er wel degelijk een verband: Hergé katholiek-traditionalist, mijn grootvader katholiek, doch 'zomaar', uit gewoonte, want het vrije denken, het humanisme, heerste over onze familie.

1 Alfred Moitroux (Binche 1888 – Brussel 1938), vooral gekend als schilder van portretten.

2 Louis Buisseret (Binche 1888 – Ukkel 1956), schilder, vooral gekend van portretten, naakten en stillevens.

3 Pierre De Soete (Sint-Jans-Molenbeek 1886 – Brussel 1948), beeldhouwer, vooral voor openbare gebouwen en grafmonumenten, maar ontwierp bv. ook het beeldje van Minerva dat in de jaren 20 als radiatorstop werd gebruikt op de wagens van deze beroemde Antwerpse autofabrikant (Bron: Catawiki).

4 Désiré Naeyaert (1909-1990), schilder, tekenaar, etser (Bron: Catawiki).

5 De Ommegang in Brussel is een folkloristische stoet, die ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van België in 1930 weer ingesteld werd (Bron: Catawiki).

6 *A-Z*, geïllustreerd weekblad, vanaf 1932. De uitgever was J. Meuwissen, die vanaf 1936 ook *Bravo!* uitbracht.

7 Mevrouw Laudy gebruikt hier de oude benaming voor Belgisch Congo, het huidige Zaïre.

8 Edgar Ley (1917 - ?), illustrator, publiceert in 1949 in *Kleine Zondagsvriend* enkele historische strips. Werkte in de jaren 50 voor de Franstalige pers, *Weekend, Le Soir* en *Le Peuple* (Bron: Lambiek Comiclopedia).

Deze sublieme illustratie op p.86 van *Het Rijk van Edgar J.* werd gebracht zonder de tekst die door Laudy op de achterkant van het origineel werd bijgeschreven. De vertaalde tekst luidt: In het atelier, Rue de la Centenaire 55. Bimelabomelatrimeleke en Chibichke poseren voor hun portretten. Vooraan de schilders Moitroux en Buisseret – Jackske met zijn fluitje (sic!). Kadoer, Hassan, Zobeide. Edgar doet het gebak van Zobeide alle eer aan. Gemaakt … juni 1911

Zicht op Edinburgh. Gesigneerd

De straten van Edinburgh, de reconstructie van een mythisch boek

Voorwoord[1]

Wat volgt, bereidwillige lezer, zal niet meer zijn dan een kort relaas van het meest markante wat ik heb meegemaakt tijdens mijn vele verblijven in de oude Berookte[2]. Ik hoop dat dit geen wenkbrauwen doet fronsen bij diegenen die mij in Glasgow zo hartelijk ontvingen, hun beurt komt nog als God het belieft ...

Ik was nog behoorlijk jong aan de vooravond van de oorlog toen ik, dankzij verwoede spaarzaamheid en wilskracht erin geslaagd ben om een korte tijd te verblijven in het Schotland waarvan het bestaan me sinds mijn vroegste kinderjaren achtervolgde ... In hun barmhartigheid hebben goede geesten mij veroorloofd een conflict te overleven dat ongetwijfeld het meest bloedige en stupide uit de geschiedenis is geweest ... Alle lof aan de occulte krachten, die me toegelaten hebben om het Schotland van Scott, Stevenson en Burns te leren kennen voordat het oprukken van een

Greyfriars Cemetary, met Laudy die de geesten van Greyfriars Bobby en zijn baasje tekent. Gesigneerd

Laudy in vol ornaat, eind jaren 40 (?)

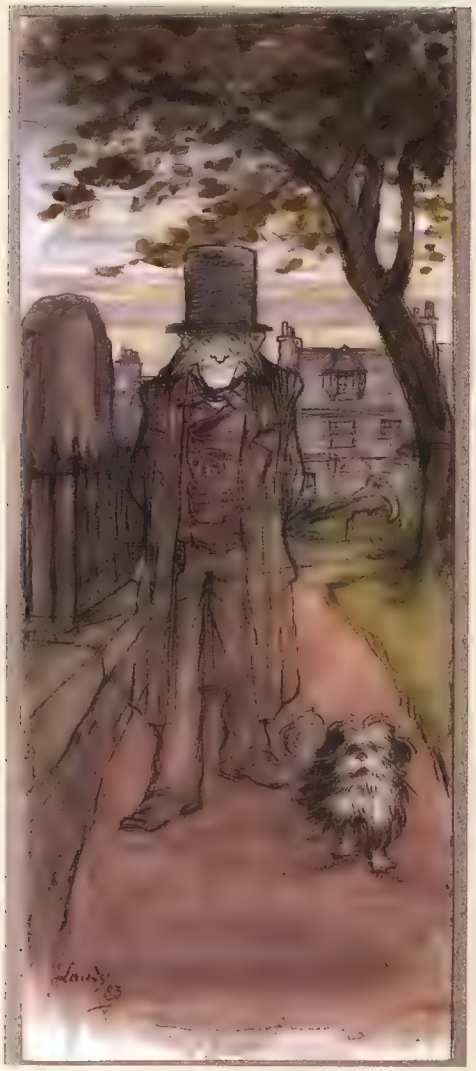

Greyfriars Bobby en zijn baasje. Gesigneerd en gedateerd '83

nieuw gedachtengoed te grote veranderingen teweegbracht in de gewoonten van dit land. Enkel God weet hoe Schotland het land mijner dromen is geworden. Ondanks al mijn opzoekingen is er nooit iets concreets opgedoken wat mijn afkomst of mijn band met dat land heeft kunnen aantonen ... Een heel bekende gentleman Highlander heeft er zich ooit aan gewaagd om het Keltisch te verbuigen met als doel mijn naam Hebridisch te doen klinken ... Niet minder dan Mc Leod, mijn waarde!

Laten we dus geen tijd meer verspillen aan genealogie om plaats te maken voor waarschijnlijkheden. Het meest waarschijnlijke is dat mijn familie langs moederszijde haar oorsprong vindt in Duitsland en misschien kunnen we ons een overgrootmoeder inbeelden die - in een zekere toestand - op een straathoek totaal overrompeld werd door de verschijning van een Highlander uit het regiment van Keith & Campbell (een regiment dat samen met andere gedurende jaren ten dienste was van prins Frederick of Brunswick[3]). Deze uitleg bevalt me wel door zijn wetenschappelijk karakter.

Ik heb dus nog een Edinburgh gekend dat de naam 'Auld Reekie'[4] waardig was. En zij die rond de jaren 35 de stad niet hebben kunnen aanschouwen vanop de hoogte van Salisbury Crags kunnen zich niet voorstellen welke indruk het zicht op die duizenden rokende schouwen bij een toeschouwer kon nagelaten. In die tijd voldeden High Street en Canongate nog aan de beschrijving van Scott en Stevenson. Ik zal me heel mijn leven de slagerijkraampjes herinneren met hun piramiden van gekeelde schapenkoppen. Ze leken merkwaardig menselijk en deden denken aan de stapels afgehakte hoofden waarin de Assyrische prinsen plezier vonden om ze te tellen. En toch greep een teleurstelling me bij de keel: vertrokken met het idee dat elke Schot moest lijken op een held uit de teksten van Scott, bijgevolg van top tot teen een Highlander, en dat nog aangedikt met mijn tomeloze romantische fantasie, heb ik mijn enthousiasme iets moeten bijstellen. Toch besefte ik niet in welke mate ik met dat land verbonden was door een Gordiaanse knoop die zelfs het zwaard van Alexander niet zou kunnen doorhakken.

Reeds had 'De vinger van het lot' zich geroerd. Het toeval heeft mij binnengelaten in een winkel met als uithangbord 'Glen, doedelzakmaker', waar ik het parfum inademde van gedraaid hout bestemd voor de vervaardiging van deze wonderbaarlijke instrumenten ... Ik had zelfs de grote baas van het moment opgemerkt: Tom Glen, die ik op een dag zal tekenen in een reeks cartoons voor kinderen ... Tien jaar heeft het geduurd tot onze volgende ontmoeting.

Cha till, cha till, cha till Mac Criomain,
An cogadh no sith cha till e tuille;
Le airgiod no ni cha till Mac Criomain,
Cha till e gu brath gu la na cruinne.[5,6]

Dit boek is opgedragen aan mijn vrienden Andrew Ross senior & junior, aan hun familie en aan allen die ik bij hen heb ontmoet of dankzij hen heb leren kennen. De lijst is te lang om in extenso te publiceren. Beter is het dat elkeen weet dat de vergetelheid nooit de erkentelijkheid zal bezoedelen die ik hen verschuldigd ben.

1 Vertaling van het door J. Laudy handgeschreven voorwoord. De nu soms wat ouderwets aandoende woord- en zinskeuze hebben we getracht te behouden.

2 Edinburgh.

3 In de handgeschreven Franse versie heeft Laudy het over een andere prins ('Electom'?), maar volgens www.electricscotland.com , een site over de geschiedenis van Schotland, betreft het wel degelijk deze Prins Van Braunschweig.

4 'Oude Roker'.

5 Niet meer, nooit meer,
In oorlog of in vrede zal hij terugkeren, Mac Crimmon
Niet meer, niet meer, nooit meer
Zal liefde of goud hem terugbrengen, Mac Crimmon!

6 Schotse klaagzang over het verlies van een doedelzakspeler bij de opstand der Jacobieten in 1745, gecomponeerd in dat jaar door Donald Ban Mac Crimmon, lid van een familie van doedelzakspelers die meerdere generaties dienden in de Clan van MacLeod. (Bron: Wikipedia).

V.l.n.r.:
Personage met aangeklede uil. Gesigneerd en '83;
Queen Mary's bath-house. Gesigneerd

Calton Hill.
Gesigneerd en '81

Linksboven: Laudy aan het werk. Gesigneerd en '78
Linksonder: Geen legende, maar wellicht Greyfriars Cemetary, met de lokale spoken die over Laudy's schouder meekijken. Gesigneerd en '84

Rechtsboven: Deacon Brodies Close 'met bekend personage' (sic). Gesigneerd en '81
Rechtsonder: Reid's Close. Gesigneerd en '83. Deze illustratie doet heel sterk denken aan het werk van Anton Pieck

In 1984 moest dit door Laudy geschreven en geïllustreerd boek verschijnen bij Magic Strip in Brussel, maar het project ging niet door. Doorheen de jaren ontstonden veel geruchten, onder andere dat door een brand in de drukkerij de teksten en de originele aquarellen en tekeningen verloren zouden gegaan zijn. Een goede vriend van de familie kwam met een ander verhaal: volgens hem waren de teksten inderdaad verloren gegaan. Omdat Laudy geen kopieën had, werd het project afgeblazen en belandden de originelen opnieuw bij hem. Hij stak ze weer in zijn mappen bij andere originelen en overwoog zelfs om alles te vernietigen of te verkopen. Deze vriend van de familie heeft dan een groot aantal van die originelen van hem gekocht. Door de tijd die verlopen was tussen het project en zijn aankoop was Laudy niet meer zeker welke werken hij had willen gebruiken. De koper wist dus niet of hij alle tekeningen voor dat boek en uitsluitend die tekeningen verworven had. Onlangs bleek dat een verzamelaar kopieën had van het volledige 'dossier' van Magic Strip: aanvraag voor offertes, voorstel van maquette, facturen van reeds uitgevoerde werken, kostprijsberekening en alle handgeschreven teksten van Laudy, opgesteld in het Frans! Het oorspronkelijke boek kan dus met ruim dertig jaar vertraging samengesteld worden. De kostprijsberekening van het project is een interessant document: uitgave gepland voor april 1985, oplage 2.000 ex. in het Frans + 1.000 in het Nederlands, formaat van het boek: 24 x 24 cm (volgens offerte van een andere drukker 19 x 27 cm), gekartonneerd met linnen rug, aantal bladzijden: 48 in kleur, inclusief schutbladen. Niet echt een volumineus werk dus.

De gelukkige eigenaar van de originelen bezit er echter meer dan het aantal dat in dit boek kon gepubliceerd worden. Een groot aantal zijn gedateerd '85 of later, de meesten zijn van eind jaren 80. Ze werden dus niet gemaakt voor deze uitgave, maar tonen aan dat dit project Laudy bleef bezighouden. Hij had ook kopieën van correspondentie en teksten van Laudy in het Engels, met verwijzing naar een boek met een verschillende titel: blijkt dat hij oorspronkelijk een ander werk wilde publiceren, opgedragen aan zijn goede Schotse vrienden.

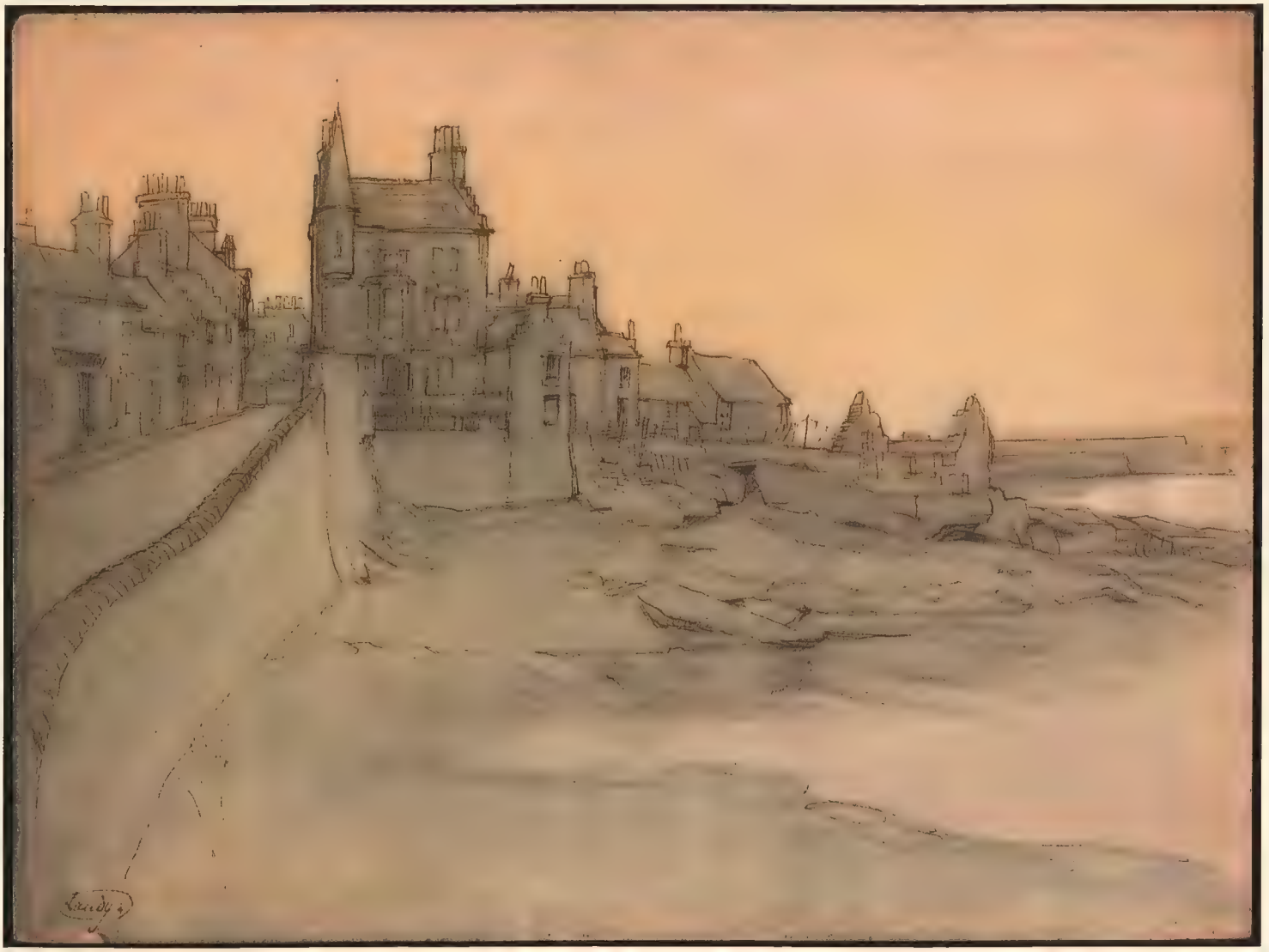

Niet eens volledig uitgewerkt, maar wat een sfeer! Gesigneerd

Edinburgh of the Glens

"Cho-hil, cha till cha till Mc Crionain
An Loyadh ho sith cha till e tuille
Le airgiod no ni cha till Mc Crionain
Chaill e gu buith, till le cuimse"

Let this book be dedicated to my
friends Andrew Ross senior & Junior, to
their family and all the many persons
& friend I met in the old Shop – thanks to them! –
The list of them would be too extensive
to be enumerated "in extenso". But
let them be sure that their memory never
will be lost in the depths of forgetfulness
by their grateful

"An amateur"

Jacques Laudy kwam in Edinburgh reeds vroeg in contact met een zaak van doedelzakmakers, gevestigd op de Lawn Market, waar hij ook een opleiding genoot.

Familie van doedelzakmakers

De familie Glen vestigde zich hier in het begin van de 19e eeuw. De zaak werd gesticht in 1827 door Thomas Glen. In 1866 nemen zijn zonen John en Robert de activiteiten over: de firmanaam wordt veranderd in J & R Glen, de naam die zal blijven bestaan tot de sluiting in 1980. John's zoon Thomas neemt de zaak over in 1911 en werkt daar tot zijn pensioen in 1940 samen met zijn broer Robert die overleed in 1940. Deze beide mannen moet Laudy zeker gekend hebben vermits hij er reeds in de jaren 30 kwam. In 1940 nam een werknemer, Andrew Ross, de functie van manager over tot 1954, wanneer hij de eigenaar wordt en actief bleef tot 1978. Hij overleed in 1979, de zaak werd overgenomen door Gordon Stobo, maar kort nadien volgde de definitieve sluiting. De familie vertelde dat Laudy niet op de hoogte was gebracht van

Foto van Andrew Ross aan zijn werkbank, lente 1976

'Glen Bagpipemakers est. 1827', Lawn Market 497. Een fictieve ontmoeting van Laudy met de personen en personages die zijn leven vorm en inhoud gaven. Gesigneerd en gedateerd '89. Uit *Het Rijk van Edgar J.*

het overlijden van Andrew Ross, noch van de sluiting van de zaak: het was bij een volgend bezoek aan Edinburgh dat een nietsvermoedende Laudy voor een gesloten deur en lege zaak stond.

Herdenkingsboek

Deze gebeurtenis moet hem zeer sterk aangegrepen hebben. Op 8 oktober 1980 verstuurt hij een brief aan een vriend in Edinburgh, waarin hij onder andere schrijft: "Ik ben heel blij dat u akkoord gaat met mijn intentie een herdenkingsboek te maken over onze geliefde vrienden (...) Naar mijn mening een betaalbaar boek van een 250 à 300 pagina's (...)". De werktitel was *Edinburgh of The Glens* of *Edinburgh of the Rosses*. Waarom dit project niet verder doorging is onduidelijk. In de verder fragmentarisch overgebleven nota's (van een iets latere datum?) had Laudy reeds de tekening gekozen waarmee hij het boek wenste af te sluiten: The Last Pupil, hiernaast afgebeeld.

Laudy, de laatste van de Ross leerlingen. Gesigneerd en '83

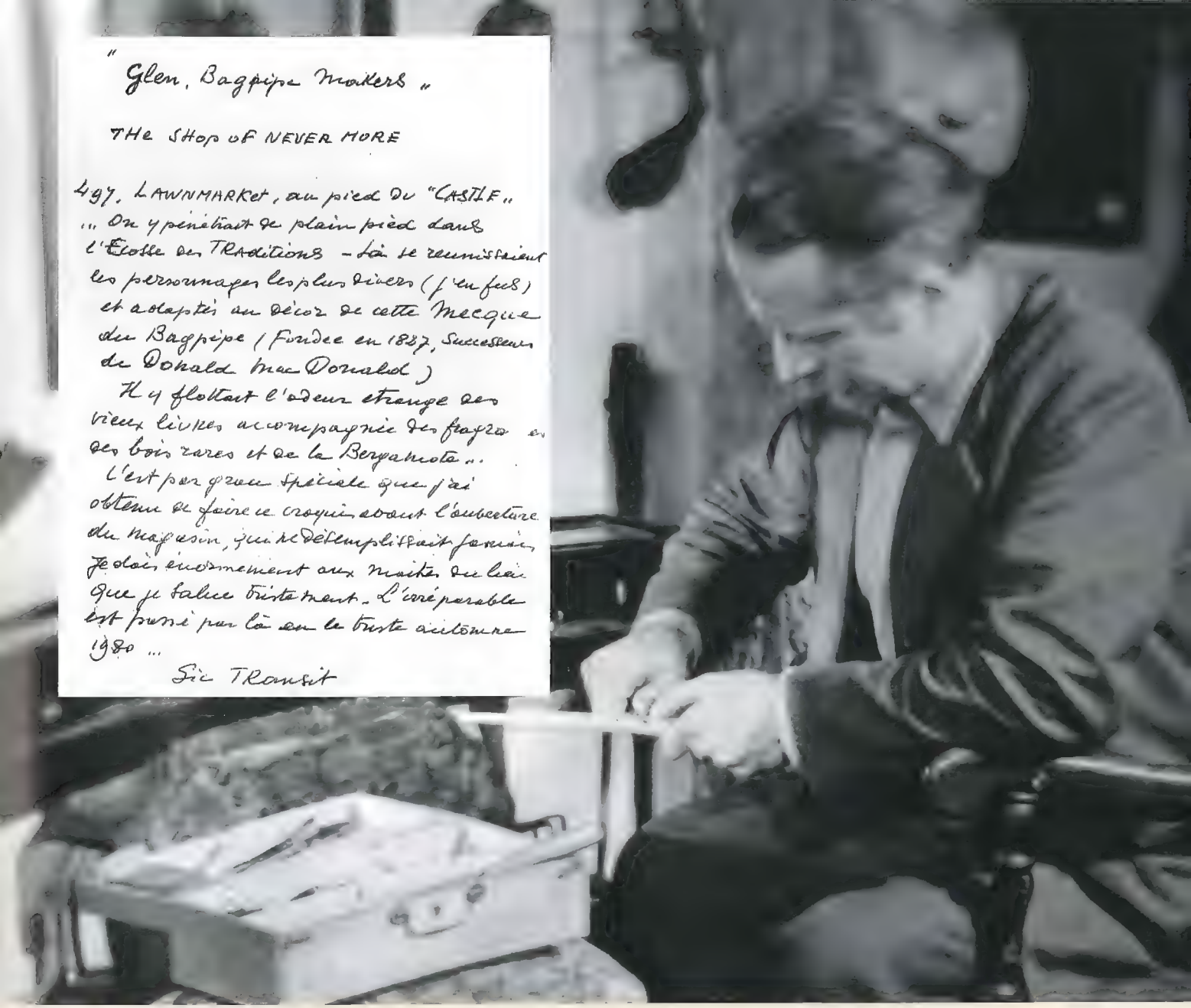
" Glen. Bagpipe Makers "
THE SHOP OF NEVER MORE
497, LAWNMARKET, au pied du "CASTLE"
... On y pénétrait de plain pied dans
l'Ecosse des TRADITIONS - là se réunissaient
les personnages les plus divers (j'en fus)
et adaptés au décor de cette Mecque
des Bagpipe (Fondée en 1827, Successeurs
de Donald mac Donald)
Il y flottait l'odeur étrange des
vieux livres accompagnée des fragra
des bois rares et de la Bergamote ...
C'est par grace spéciale que j'ai
obtenu de faire ce croquis avant l'ouverture
du magasin, qui ne désemplirait jamais.
Je dois énormément aux maîtres de lieu
que je salue tristement. L'irréparable
est passé par là en le triste automne
1980 ...
Sic Transit

The Shop of Never More

497 Lawn Market, aan de voet van het 'Castle'… Men werd er ondergedompeld in het traditionele Schotland. Mensen van allerlei pluimage kwamen er samen (ik was er één van) aangepast aan het decor van dit Mekka van de doedelzak (gesticht in 1827, opvolgers van Donald Mac Donald). Er hing een rare lucht van oude boeken gemengd met de geur van zeldzame houtsoorten en van Bergamot. Het is met speciale toelating dat ik deze schets heb kunnen maken voor de opening van de winkel, die altijd vol met volk was. Ik heb enorm veel te danken aan de meesters van het huis, die ik met droefheid eer. Het onherstelbare is er langs geweest in deze droeve herfst van 1980 … Sic Transit Gloria Mundi (Zo vergaat de wereldse grootsheid).

De zoektocht van een kunstenaar om zijn verdriet en ongeloof voor het verlies tot uiting te brengen. De tekening rechts onder dateert van 1980 en draagt de titel 'The Shop of Never More'

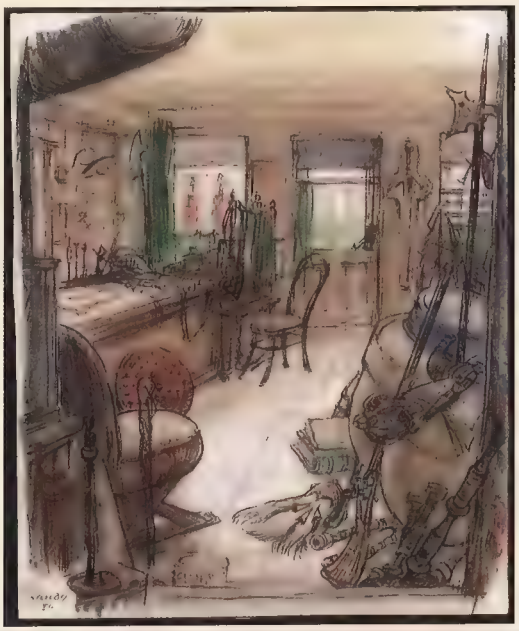

Het verstilde atelier

Verheyleweghenstraat 8, 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe. 6 juli 2012.

Alhoewel Laudy negentien jaar daarvoor overleden was, prijkte zijn naam nog op de deurbel in zijn handschrift. Een vriendelijke dame opende de deur: het was Lucie Laudy, zijn jongste dochter, door haar vrienden met 'Toto' aangesproken. Ze stemde in met een gesprek en gaf Mike en mij een rondleiding.

Op de eerste verdieping waren er twee kamers die haar vader gebruikte als werkruimte. De voorste kamer voorbehouden voor Schotland: doedelzakken, foto's, een koffertje met werktuigen, een deel van zijn wapenverzameling. Maar wat we aantroffen in de achterste kamer, was toch heel bijzonder: het volledige atelier van Jacques Laudy was bewaard gebleven en stond er nog net zo bij als toen hij stierf. Het leek wel of hij gewoon even een wandeling was gaan maken, en dat hij elk moment kon binnenkomen om zijn werk te hervatten. Een magisch moment!

Gelukkig mocht ik toen foto's nemen, ook bij een tweede bezoek op 2 februari 2013. Ruim een jaar later moest Lucie Laudy om gezondheidsredenen opgenomen worden in een bejaardentehuis, en werd de volledige woning ontruimd en verkocht...

Tweemaal een zicht op de voorste kamer

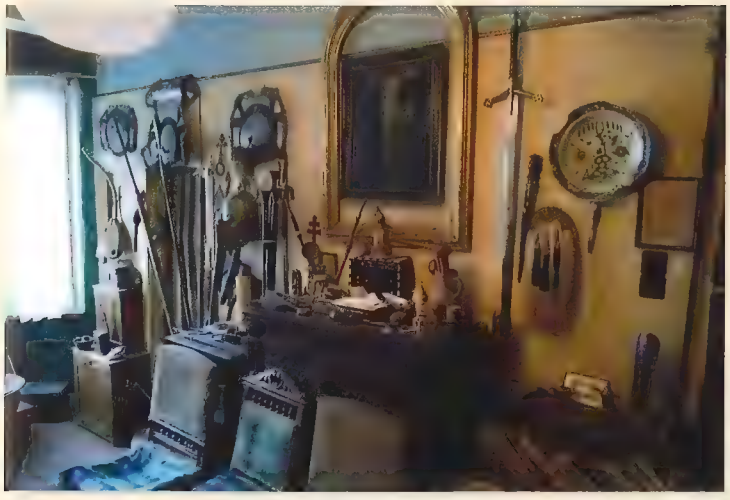

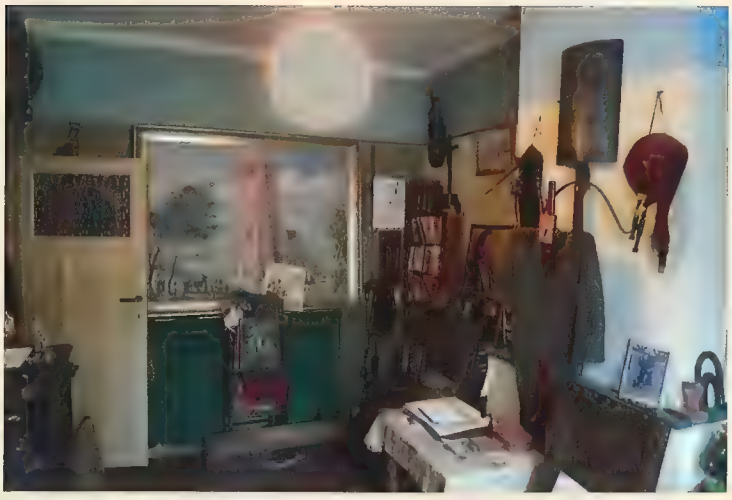

Volgens Lucie Laudy was dit de tekening waar haar vader nog aan gewerkt had de dag voor hij stierf

Tweemaal een zicht op de achterste kamer

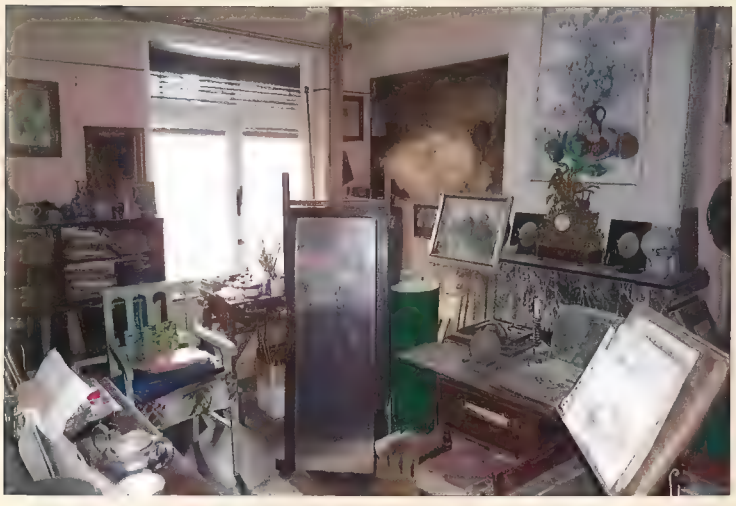

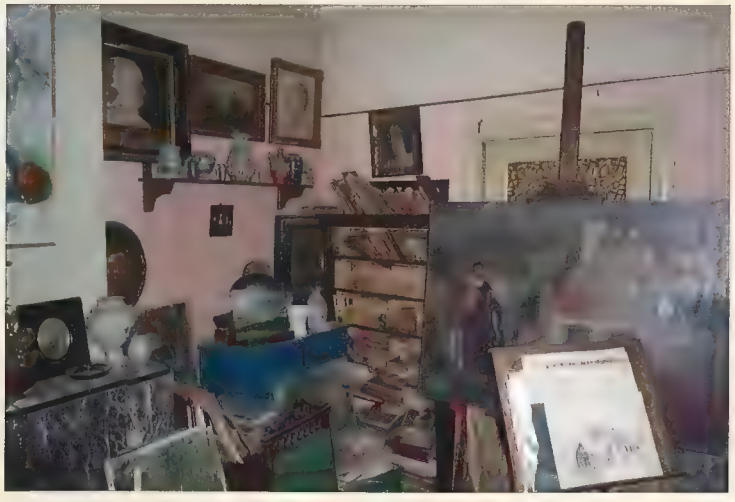

KAREL DE GROTE HIELD DE BELEGERING VOL, TOT DE VOORRADEN VAN MONTALBAAN UITGEPUT GERAAKTEN.

HEER REINOUT, ER IS NOG SLECHTS BROOD VOOR TWEE DAGEN

WE ZULLEN HET DE INWONERS MOETEN MEEDELEN . . .

. . . EN WELDRA HEERST ER HONGERSNOOD.

DE KEIZER WACHTTE NU NIET LANGER MEER. DE WERPMACHINES . . .

. . ZAAIDEN VERWARRING ONDER DE BEPROEFDE BELEGERDEN . . .

KAREL DE GROTE VERHEUGT ZICH AL OVER HET KOMEND SUCCES.

HA! ZE HOUDEN HET NIET LANG MEER UIT!

IK KAN U NIETS WEIGEREN!

HERINNER U, DAT IK U OOK EENS GERED HEB!

MAAR HERTOG HAIMIJN VALT DE BEVELHEBBER DER WERPTUIGEN TE VOET.

NU DAVEREN DE MACHINES NOG HARDER.

HEER HAIMIJN KRIJGT VOLDOENING.

WAT? BROOD EN GEZOUTEN VLEES.

NA ZOVEEL DAGEN MOET HUN MONDVOORRAAD TOCH REEDS UITGEPUT ZIJN!

— 15 cm — pl. 51

Aanzet tot bibliografie

Een volledige bibliografie opstellen is niet echt mogelijk: daarvoor verscheen het werk van Laudy in te veel verschillende publicaties, in het begin zeker ook in uitgaven die niets met strips te maken hebben. We beperken ons dan ook tot de eerste publicatie in een Nederlandstalig tijdschrift en/of album (K = in kleur, ZW = in zwart-wit). Indien bepaalde illustraties en/of strips en/of albums uitsluitend in het Frans verschenen, worden die ook vermeld, net zoals uitgaven in kleur in het Frans die in het Nederlands alleen in zwartwit bestaan.

Scenario's

Bijna alle strips van Jacques Laudy verschenen zonder vermelding van scenarist. Het is geweten dat het scenario van *David Balfour* van Yves Duval is en dat zijn vriend Jacques Van Melkebeke een aandeel had in de scenario's van *Hassan en Kaddoer*. Maar ook wanneer het scenario niet van zijn hand is, heeft hij hoogstwaarschijnlijk wel het onderwerp en/of de plaats van actie (het Verenigd Koninkrijk komt toch dikwijls aan bod) gestuurd of aangegeven.

Weekblad BRAVO!

Strips:

1944/9 - 1945/21: *Bimmelabom(melaboemsasa) en zijn zus Bibaboe* (Album: zie 2.6)
1944/zomer (verlofnummer): *Bimelabommelaboemsasa en zijn zus Bibaboe* (Album: zie 2.7)
1945/21 - 1946/50: *De nieuwe avonturen van Bimmelabom en zijn zus Bibaboe* (Album: zie 2.7)
1946/51 - 1948/4: *Gust de Vrijbuiter* (Album: zie 2.5)

Illustraties:

- Cover van het eerste (oorlogs)nummer: 5e jaar, 1940/1;
- Illustraties bij *De Leeuw Van Vlaanderen* van Hendrik Conscience: 5e jaar Nr 1 t.e.m. 6e jaar nr 9;

Hiernaast:
Scan van een originele pagina uit *De 4 Heemskinderen*
Hieronder:
Illustratie uit *Bravo!*
Op bladzijde 3 t.e.m. 5 enkele andere voorbeelden

Heeft zij hem bedrogen ? Neen, het is veel erger ! Er werden hem onmiddellijk vier aardige teekeningen voor A. B. C. gevraagd.
AL. JINGLE

Links: Gags, één met zelfportret, verschenen in *ABC*

AL. JINGLE
't Is de oude Mac-Sportan... Sinds hij weet dat zwijgen goud is, is er nog niemand in gelukt hem zijn mond te doen openen !

Onder: Uit *Grand Coeur*

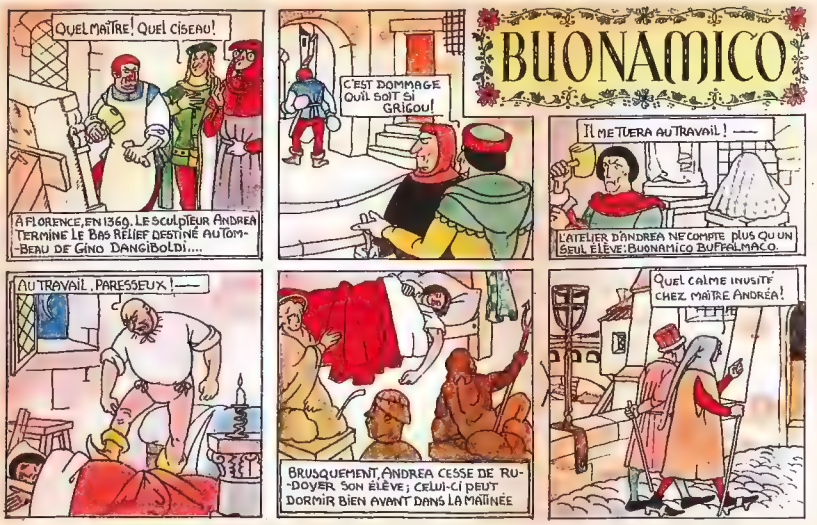
QUEL MAÎTRE ! QUEL CISEAU !
À FLORENCE, EN 1360, LE SCULPTEUR ANDREA TERMINE LE BAS RELIEF DESTINÉ AU TOMBEAU DE GINO DANGIBOLDI....
C'EST DOMMAGE QU'IL SOIT SI GRIGOU !
BUONAMICO
IL ME TUERA AU TRAVAIL ! —
L'ATELIER D'ANDREA NE COMPTE PLUS QU'UN SEUL ÉLÈVE: BUONAMICO BUFFALMACO.
AU TRAVAIL, PARESSEUX ! —
BRUSQUEMENT, ANDREA CESSE DE RUDOYER SON ÉLÈVE ; CELUI-CI PEUT DORMIR BIEN AVANT DANS LA MATINÉE
QUEL CALME INSOLITE CHEZ MAÎTRE ANDRÉA !

Onder: De eerste plaat van *Trotshart*, verschenen in *ABC*

Trotshart
de moedige Ridder
ZEKEREN NACHT VAN DE MAAND OCTOBER 1635, KWAM EEN MAN VAN EEN VAN DE STADSPOORTEN EN BEGAF ZICH IN DE SCHADUW VAN HET KASTEEL...
HALT ! ZIEHIER DE NACHTRONDE !
DE WERVELWIND HUILDE DOOR DE STRATEN.
GAAT UW WEG, MIJNE HEEREN ; IK TROTSHART BEN GEEN SPEK VOOR UWEN BEK !
ENKELE OOGENBLIKKEN DAARNA, TROK DE WACHT VOORBIJ....
HIER BEN IK IN DE GROOTE STAD, WAAR ZE WELDRA VAN TROTSHART ZULLEN HOOREN !
HOLA! WAT HOOR IK DAAR? DAAR MOET IK BIJ ZIJN! VOORUIT!
GOD ALMACHTIG! LEVEND HEBBEN ZE MIJ NIET!
IN HET DUISTERE HELLESTRAATJE VERDEDIGT ZICH EEN EDELMAN MOEDIG TEGEN TWINTIG NACHTRIDDERS DIE HEM OMRINGEN...
VIER DER AANVALLERS BETEN REEDS IN 'T ZAND...
... ONDANKS ZIJN MOED, VOELT DE EDELMAN DAT ZIJN KRACHTEN HEM GAAN BEGEVEN !
ZIJT GE GEREED, SLAMPAMPER !
WIE GIJ OOK WEZE, IK DANK U !

- Illustraties bij (kort)verhalen, vervolgverhalen en artikels in:
  1940/1, 5e jaar nrs 1 t.e.m. 11, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 26, 27, 34, 38, 42, 46, 50, 51, 52
  1941/2, 6e jaar nrs 8(*), 15, 17, 18, 43(*)
  1943, 7e jaar nrs 4, 11, 12, 13, 16 t.e.m. 24, 31, 32, 34, 43, 47, 48, 49, 51
  1944, 8e jaar nrs 5, 7 t.e.m. 14, 22, verlofnummer
  1945, 9e jaar nrs 11, 18, 24, 26, 29
  1946, 10e jaar nrs 3, 4, 5, 6, 15, 16, 17, 18, 31, 34, 35, 36, 37, 47
  1947, 11e jaar nrs 2 t.e.m. 8, 11, 16, 23, 26
  1948, 12e jaar nrs 2, 9, 31, 32, 52(*)
  1949, 13e jaar nr 1(*), 14, 52
  1950, 14e jaar nr 3
  (NB: (*) = niet zeker dat dit werk van Laudy is)
- *Bravo! Speciaal nummer,* december 1941, 1942 en 1943: 1 illustratie in elk van deze drie ongepubliceerde nummers die als nieuwjaarsgeschenk voor de uitgever Jan Meuwissen werden gemaakt (zie *Brabant Strip Magazine* nr 150 voor verdere details).

Weekblad ABC

Strips:
1944/2 - 1945/21: *Trotshart, de moedige ridder,* 20 platen

Illustraties:
1944/1: 2 gags gesigneerd 'Al. Jingle'
1944/2: 4 gags, waarvan 3 gesigneerd 'Al. Jingle' (inclusief zelfportret)
1944/11: 2 illustraties waarvan 1 gesigneerd 'Laudy' bij *Stan Smolders viert Kerstmis*
1945/21: 2 illustraties niet gesigneerd bij *Trouwe vrienden*
1945/28 (24/6/1945): 2 illustraties niet gesigneerd bij *De zilveren P*
1945/30: 2 illustraties niet gesigneerd bij *De schaking*
(NB: niet zeker dat dit van Laudy is)

Weekblad Le Petit Monde

Strips:
1946/3 (28/3/1946): *Les aventures de David Balfour,* cover + 2 platen
1946/12: *Paul et Virginie*, 2 platen

Illustraties:
1946/2: 4 illustraties bij *Petr-le-navigateur*
1946/4 (4/4/1946): cover + 3 illustraties bij *Le Tisserand de la Steinbach*
1946/5: 1 illustratie bij *Jean-Jacques et les pies*
1946/6 (18/4/1946): cover + illustraties bij *Jeux d'Oeuf*
1946/7: 1 illustratie bij *Les Muguets de Charleston*
1946/8 (2/5/1946): cover + 6 illustraties bij *Dick Whitlington et son chat*
1946/9: 2 illustraties bij *Pour la fête des mamans*
1946/10: 4 illustraties bij *Le glorieux badigeonneur*
1946/11: 1 illustratie bij *Concours hebdomadaire*
1946/12: 1 illustratie bij *La Princesse Tayako et les grains de riz*
1946/12: 1 illustratie bij *L'épée du Duc d'Albe*
1946/26: 1 illustratie bij *Le Curé Bonaparte*

Weekblad Grand Coeur

Strips:
1946/43 (10/10/1946) - 1946/46 (31/10/1946): *Buonamico*, 4 platen
1946/53 (19/12/1946): *Les trois condamnés*, 2 platen

Illustraties:
1946/13 (14/3/1946): 1 illustratie bij *Dieu bénit la main qui donne*
1946/26 (13/6/1946): 1 illustratie bij *David et Goliath*

Boven: Twee werken voor *Graphica*
Onder: *Silhouetten* in *Ons Volkske*

RUBRIQUE FISCALE

Fiskale Rubriek

Les casse-têtes de Tête de Casse — ***De kopbrekerijen van Pietje Bovenkast***

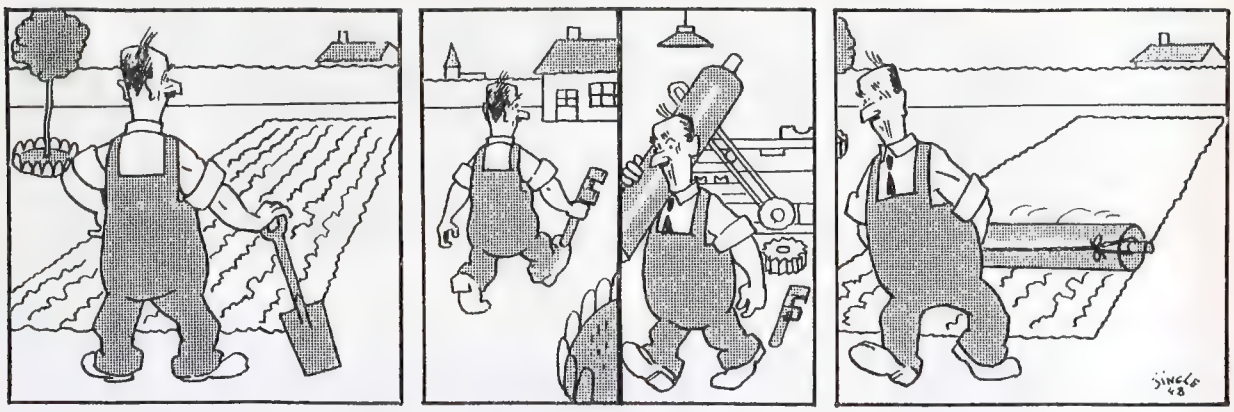

Série nouvelle de JINGLE — Nieuwe reeks van JINGLE

PASTORALE

Maandblad GRAPHICA

Stop-comic:
In 1947 startte in *Graphica* de stopcomic *De kopbrekerijen van Pietje Bovenkast*, getekend door Willy Vandersteen. In nummer 1948/4 van april 1948 startte een 'nieuwe reeks', getekend door Jingle, volledig in de stijl van Vandersteen: een onherkenbare Laudy, maar hij gebruikte hetzelfde pseudoniem als in *ABC* en de reclamestrip *Mr Cotdor* in weekblad *Kuifje* (zie vakantiealbum). De afleveringen getekend door Laudy verschenen in de nummers 1948/4 (april 1948) t.e.m. 1948/9 en 1949/1 en 1949/2: 8 afleveringen in totaal dus. *Pietje Bovenkast* verdwijnt dan uit *Graphica* (alle andere nummers van 1949, 1950 en 1951 werden nagezien).

Illustraties:
1948/5 (met hernemingen in andere nummers): 1 illustratie voor de rubriek *Saviez-vous/Wist ge?* en 1 illustratie voor de *Rubrique Fiscale/Fiskale Rubriek*

Weekblad ONS VOLKSKE

Stop-comic:
1951/17 - 1956/11, behalve 1951/31: *Silhouetten*, 204 platen (Album: zie 2.4: selectie van 42 platen).

Weekblad KUIFJE

Strips:
- 1946/1 - 1947/42: *De legende der Vier Heemskinderen*, 56 platen (Album: zie 2.2)
  + covers van 1946/03, 1946/07, 1946/12, 1946/14 (i.s.m. anderen), 1947/05, 1947/09, 1947/13, 1947/17, 1947/21 en 1947/29.
- 1947/36 - 1947/43: *De geschiedenis van Mr Stephi, de tovenaar*
  NB: reclamestrip, 8 stroken, voor Stephens vulpennen en inkt.
- 1947/43 - 1948/17: *Rob Roy Mac Gregor* (titel vanaf 1948/1: *De dappere Rob Roy*), 27 platen
  + aankondiging in 1947/42
  + covers van 1947/45, 1947/49, 1948/1 en 1948/9 (Album: zie 2.8)
- 1948/18 - 1949/29: *Hassan en Kaddoer: Hassan de dief van Bagdad*, 64 platen (Album: zie 1.6, slechts 62 platen)
  + deel cover 1948/17 + covers van 1948/18, 1948/34 en 1948/39
- 1949/12 - 1951/04: *De lotgevallen van Mijnheer (mr) Cotdor (Cote d'Or)*, 97 afleveringen (Album: zie 2.9)
  NB: reclamestrip (stop-comic) op 1 strook
- 1949/16: *De Ajax Fietsen presenteren ons: Archimedes worstelt met problemen* (Album: zie 2.9)
  NB: reclamestrip,1 strook.
- 1949/17 - 1949/19: *De Ajax Fietsen presenteren ons: De koerier van Austerlitz* (Album: zie 2.9)
  NB: reclamestrip, 3 stroken.
- 1949/37 - 1950/29: *Hassan en Kaddoer: De Toverspiegel*, 45 platen (Album: zie 1.8, slechts 44 platen)
  + covers van 1949/36 en 1949/46
- 1950/30 - 1951/42: *Hassan en Kaddoer: Soldaten van Napoleon*, 65 platen (Albums: zie 1.2 en 1.3)
  + covers van 1950/29, 1950/35, 1950/46, 1951/04, 1951/08, 1951/16, 1951/20, 1951/27, 1951/32
- 1951/13 - 1951/34: *De avonturen van Walter en het Ajax-Paardje* (Album: zie 2.9)
  NB: reclamestrip, 22 stroken.
- 1951/43 - 1952/23: *Hassan en Kaddoer: De smaragden van de Conquistador*, 32 platen (Album: zie 1.5)
  + covers van 1951/43 en 1951/50
- 1952/24 - 1953/7: *David Balfour*, 37 platen (Album: zie 2.3)
  + aankondiging in 1952/21 en deel cover van 1952/22 en cover van 1952/31
- 1953/11: *Karel ende Elegast*, cover + 4 platen
- 1953/21: Het spookschip, cover + 4 platen
- 1954/11: *Wilhelm Tell*, 4 platen (NB: cover door Funcken)
- 1960/44 - 1961/6: *Hassan en Kaddoer: De Heksentoer*, 30 platen
  + aankondiging in 1960/43 (Albums: zie 1.1 en 1.7)
- 1961/13: *Het Alleluja van Werner Klein*, cover + 4 platen
- 1962/7 - 1962/36: *Hassan en Kaddoer: De opdracht van Majoor Redstone*, 30 platen
  + aankondiging in 1962/06 (Albums: zie 1.1 en 1.9)

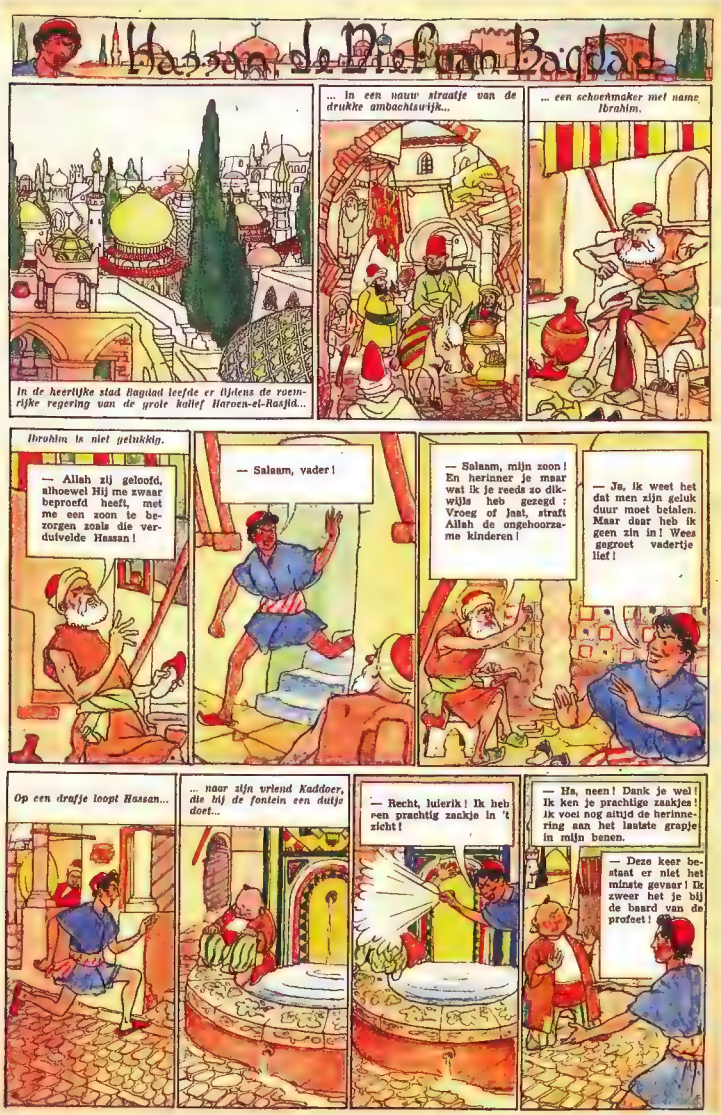
Hassan de Dief van Bagdad
In de heerlijke stad Bagdad leefde er tijdens de roemrijke regering van de grote kalief Haroen-el-Rasjid...
... in een nauw straatje van de drukke ambachtswijk...
... een schoenmaker met name Ibrahim.
Ibrahim is niet gelukkig.
— Allah zij geloofd, alhoewel Hij me zwaar beproefd heeft, met me een zoon te bezorgen zoals die verdoemde Hassan!
— Salaam, vader!
— Salaam, mijn zoon! En herinner je maar wat ik je reeds zo dikwijls heb gezegd: Vroeg of laat, straft Allah de ongehoorzame kinderen!
— Ja, Ik weet het dat men zijn geluk duur moet betalen. Maar daar heb ik geen zin in! Wees gegroet vadertje lief!
Op een drafje loopt Hassan...
... naar zijn vriend Kaddoer, die bij de fontein een dutje doet...
— Recht, lulerik! Ik heb een prachtig zaakje in 't zicht!
— Ha, neen! Dank je wel! Ik ken je prachtige zaakjes! Ik voel nog altijd de herinnering aan het laatste grapje in mijn benen.
— Deze keer bestaat er niet het minste gevaar! Ik zweer het je bij de baard van de profeet!

Hassan de Dief van Bagdad
door Jacques Laudy
Om met Zobeide te kunnen trouwen, besluit Hassan de sleutel van het Maangebeis uit de Verloeste Woestijn te halen. Intussen laat de groot vizier, van bei het hof van Bagdad, Zobeide aan een poeder ziekten waardoor zij in een bewusteloze slaap valt. Terwijl Hassan nog steeds naar de sleutel zoekt, maakt Timoer, de khan van Mongolië, zich op een listige en snode manier meester van Bagdad
Dat is de poort waarvoor deze sleutel bestemd is!
Ik hoop het!
Hassan steekt de sleutel in het slot en...
... De poort gaat langzaam open..
Een sprookjesachtig mooie zaal ligt voor hen...
Hier staat een koffertje, Hassan!
Misschien ligt de sluier er in!
We zullen eens kijken!
Dat is het!
Op hetzelfde ogenblik wordt de zaal schitterend verlicht en er verschijnt een reusachtige koperen leeuw!
Jij?
Hij zal ons verscheuren!
Wees niet bang en luister naar mij!

Au pays de Hainaut, au 1421...

«Le Bon Chevalier»

VI. — « MOULT GRAND DEUIL FUT MENÉ »

A trente ans à peine, Jacques de Lalaing était devenu le type accompli du chevalier aussi aventureux que brave, aussi redoutable que loyal. Il était l'honneur de la cour du bon duc Philippe. Les chroniqueurs bourguignons avaient à cœur de relater ses prouesses et de chanter ses louanges. « Courage avait doux et traitable, clair sens et noble esprit, par lequel montra que tous vices lui étaient à viletés. Dévot était et de grande abstinence, chaste et sobre. En amour, vrai était et loyal, non jureur ni flatteur, pitoyable aux indigents et large outre puissance. Dieu craignait, et épargnait volontiers sang humain ».

Jean Sobieski, dont le nom n'est pas fort connu du grand nombre, est cependant un personnage hors série. Peu d'Européens, aujourd'hui, savent que c'est à lui que leur continent doit de n'être pas devenu turc à la fin du XVIIe siècle. Son père Jacques Sobieski, aussi habile diplomate que vaillant capitaine, mérita de ses compatriotes le surnom significatif de « Bouclier de la Liberté ». Il eut quatre fils, dont l'un fut ce Jean Sobieski dont nous allons narrer l'extraordinaire carrière. Très jeune encore, il se mit à voyager. Puis on le retrouve au début de sa carrière militaire servant dans les armées de Louis XIV, alors encore enfant.

Boven: De twee ontbrekende platen in het album *De Dief van Bagdad*, resp. plaat 1 en plaat 57. Plaat 57 hoort thuis tussen blz 57 en 58 van het album

Andere bijdragen:

- Illustraties bij artikels, kortverhalen ... : vanaf de start van het weekblad in 1946 regelmatige bijdragen tot in 1953, daarna nog enkele in 1962.
- Covers voor het weekblad (buiten die voor zijn stripreeksen): 1947/25, 1947/27, 1947/31, 1948/22, 1949/09, 1949/50.
- Artikels in *Kuifje* over Laudy (eventueel met anderen): 1947/39, 1949/36, 1950/09, 1950/39, 1950/41, 1950/48, 1951/39, 1961/39, 1986/43, 1992/42.

Krant LE SOIR

Topspeurder en verzamelaar Chris Mouton vond op een rommelmarkt onbekend werk van Laudy: in boekjes ingekleefde knipsels van geïllustreerde historische verhaaltjes, en 1 pagina uit *Le Soir* met soortgelijk werk, waardoor we tenminste weten waarin deze knipsels verschenen zijn. De informatie die we hiermee konden samenstellen is fragmentarisch, een gedegen onderzoek van de kranten uit de periode 1956 (en vroeger?) - 1965 (en later?) dringt zich op.

- 1956: Reeks *Les Hommes Célèbres: Néron. III. Sous le joug d'Agrippine.* 32 illustraties met ondertekst.
- Na 1962: *Jean Sobieski. Roi de Pologne au XVIIe siècle.* 24 illustraties met ondertekst.
- 1964: *Le Chevalier du Guesclin.* 24 illustraties met ondertekst.
- Krant van za-zo 25-26 december 1965: *Le bon Chevalier. VI. Moult grand deuil fut mené.*
  Deze volledige pagina bij Chris Mouton heeft 1 kolom met 4 illustraties met ondertekst, en 'Fin' onderaan. Wellicht verschenen alle verhalen à rato van vier illustraties per keer, en zal ook dit verhaal in totaal uit 24 illustraties bestaan. Blijft de vraag of dit alleen in de weekendeditie van de krant verscheen.

Weekblad PETITS BELGES/TREMPLIN

(*Petits Belges* tot einde 1959, *Petits Belges/Tremplin* vanaf 1960 nr 1 t.e.m. 27, *Tremplin* vanaf 1960 nr 28)

Strips:

- 1954/36 tem 1954/51, 1955/1 t.e.m 1955/4: 20 platen, allen losse episodes uit het leven van Keizer Karel
- 1956/3,4,5,7,8,9,11,12,13,15,16,17,19,26: Diverse legenden, 14 platen
- 1958/35,36,37,38,39,45: Diverse legenden, 6 platen
  NB: Elk van deze 45 episodes had een eigen titel, zonder gemeenschappelijke titel voor de volledige reeks. De 44 platen van het album (zie hieronder) werden hernomen in de krant *La Libre Belgique* in 1987 onder de gemeenschappelijke titel *Légendes de Belgique*. Album: zie 2.1, slechts 44 platen, één aflevering uit 1958/39 ontbreekt dus.
- 1960/48 – 1961/32: *Chasseurs de Chimères*
  NB: Er bestaat nog steeds veel discussie of dit *Hassan en Kaddoer* verhaal werd getekend door Laudy zelf of door Jacques Van Melkebeke, scenarist die veel met onder andere Laudy heeft samengewerkt. De strip verscheen zonder enige handtekening of andere vermelding van auteur, zelfs de namen van de hoofdpersonages worden niet vermeld in de titel! Wellicht een kwestie van copyright?

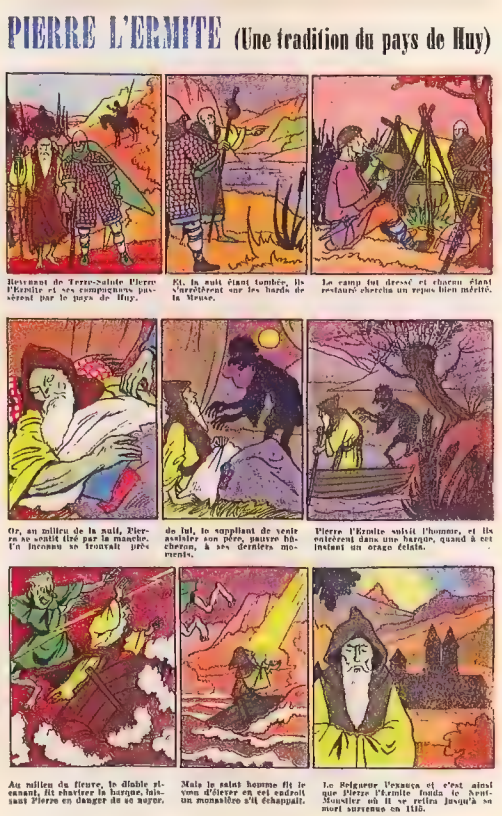

Uit *Petits Belges* 1958 nr 39: de in het album ontbrekende aflevering

Illustratie:

1954/52: 1 illustratie bij *La bourse du père Taupin.*

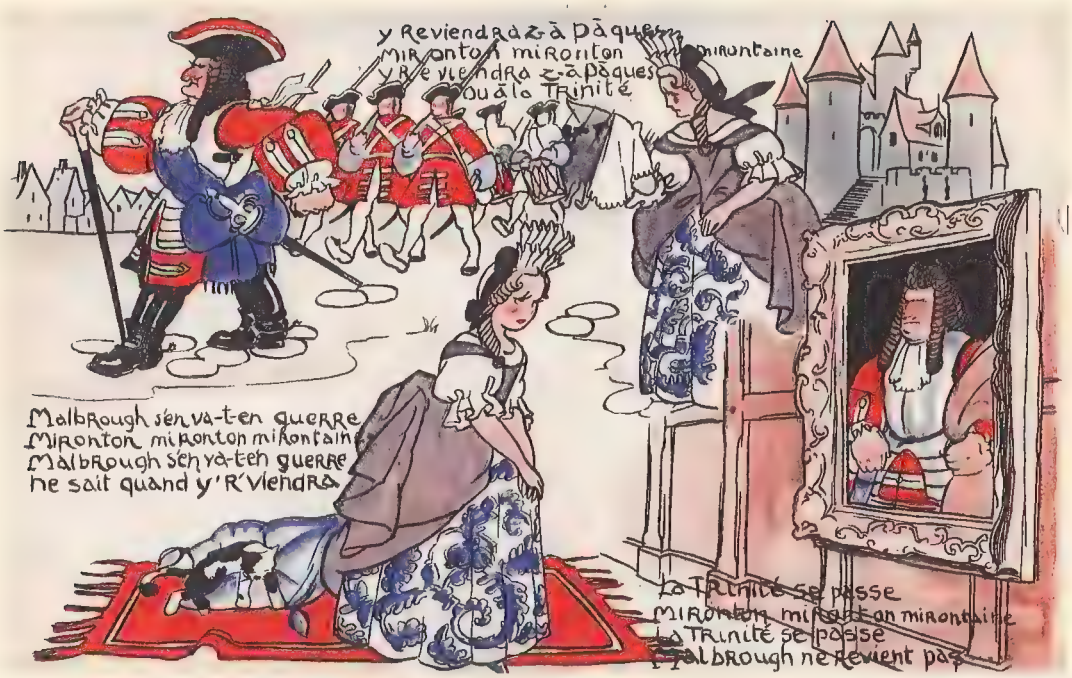

Mironton, Mironton, Mirontaine, een populair (oud) Frans kinderliedje. Te horen op YouTube

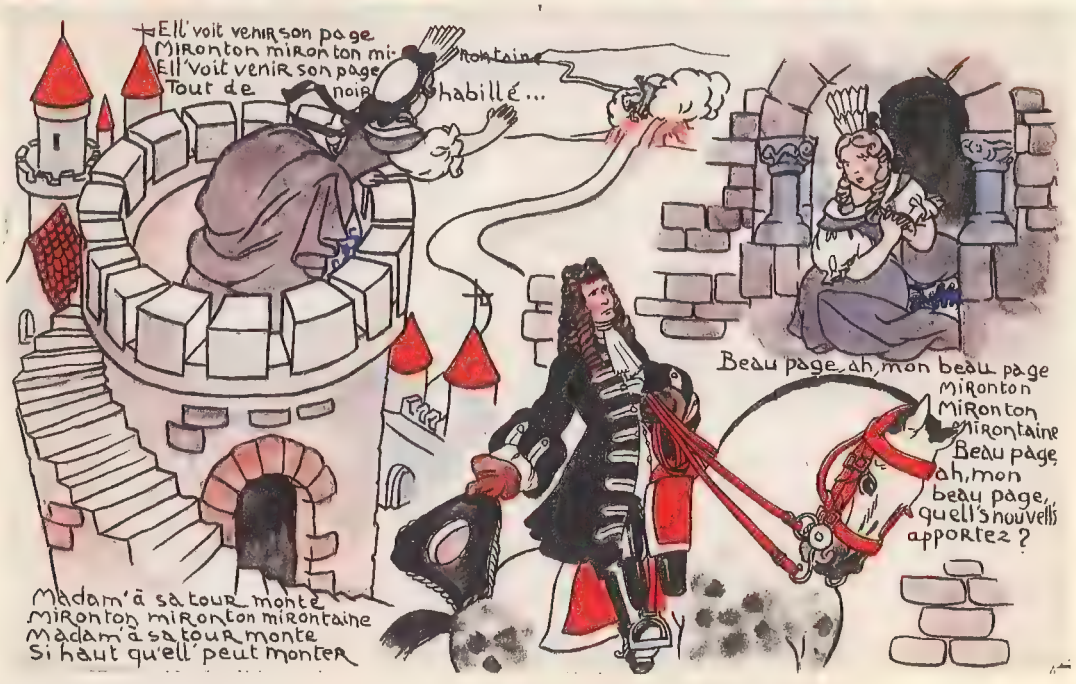

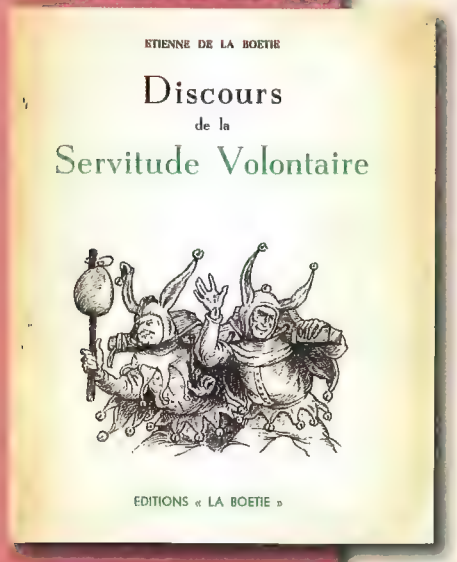

Overige publicaties

Het Rijk van Edgar J., Uitg. Loempia, 1993, (K).
De zwanezang van Laudy, in een zeer mooie uitgave, waarin hij feiten en fictie uit zijn leven, carrière en vriendschap met Edgar P.Jacobs op een onnavolgbare manier neerschrijft en illustreert met sublieme aquarellen. Het boek verkocht voor geen meter, maar is de mooiste uitgave die van Laudy tot hier toe verscheen.

Overige illustraties

- *Mironton, Mironton, Mirontaine*, Frans kinderliedje uitgebeeld in 3 platen, geïllustreerd door J. Laudy en gedateerd 1935. Gepubliceerd in een reclamefolder voor speelgoed van de Galeries Anspach in Brussel.
- Joseph et René Hébette, *Histoire de Belgique par la méthode active et concrete*, edition Wesmael-Charlier: 14 (?) illustraties van Laudy
  NB: dit schoolboek verscheen voor het eerst in 1932, maar blijkbaar bevat het pas illustraties vanaf de tweede druk in 1937. De 17e (en blijkbaar laatste) druk verscheen in 1966. Het is onduidelijk maar zeer waarschijnlijk dat alle drukken de illustraties van Laudy bevatten (een druk uit 1960 bevat ze in ieder geval). Verdere gegevens ontbreken.
- Tijdschrift *Mooier Leven*, uitg. Rode Kruis België, 23e jaargang nr 12, december 1944: cover
- Ivan Sergiévitch Tourguéniev, *Nouvelles*, Editions La Boétie, 1944: 2 illustraties
- Etienne de la Boétie, *Discours de la Servitude Volontaire*, Editions La Boétie, 1947: cover en 85 illustraties ZW.
  NB: herdruk: Uitg. Pensée et action, 1954, in de reeks Les Cahiers Pensée et Action N° 3
- Viviane en Philippe Ruelle, *Het Zandmannetje*, Uitg. O.I.V.O. Onderzoek- en Informatiecentrum voor de Verbruikersorganisaties, Brussel, 1979: cover + illustraties.
- Hubert Boone en Het Brabants Volksorkest (BVO), *Polka Galop*, 1984: cover LP (K).
- Zeefdruk uitgegeven door Publiart als eindejaarsgeschenk, 1985, ZW op 500 exemplaren, genummerd en gesigneerd, met bijhorende brief waarin o.a. vermeld wordt dat de titel gekend is van een aquarel met dezelfde voorstelling (zie achterkaft van dit dossier): 'Génie au bord de l'immortalité'. Voorstelling: J. Laudy, gezeten op een klapstoeltje, die door een rukwind in een ravijn geblazen dreigt te worden om aldus ... de onsterfelijkheid te bereiken.

Onafgewerkte projecten

- *Hassan en Kaddoer: Het Zweedse amulet*. Wordt vermeld in de literatuur maar gegevens ontbreken.
- *Hassan et Kaddour: La bague aux trois saphirs* (*Hassan en Kaddoer: De ring met de 3 saffieren*)
  Recent doken fotokopies op van het volledige manuscript met het uitgewerkte scenario, de pagina-indeling, de dialogen en de teksten voor dit verhaal dat 32 pagina's lang moest worden. In plaat 5 worden de twee helden op mysterieuze wijze verplaatst naar het Verenigd Koninkrijk ten tijde van Shakespeare, die met hen dit avontuur zal beleven. Nergens is er sprake van een 'Zweeds amulet', wat doet vermoeden dat dit nog een ander onafgewerkt verhaal van *Hassan en Kaddoer* betreft.
- *Les Rues d'Edimbourg* (*De straten van Edinburgh*)
  Zie apart hoofdstuk in dit dossier.

Van onder naar boven.
1. Boek geïllustreerd door Laudy
2. Boek geïllustreerd door Laudy
3. Cover voor de LP *Polka Galop* van *Het Brabants Volksorkest.* Met dank aan het Brabants Centrum voor Muziektradities Kampenhout - www.kampenhout.be/bcm
4. Cover van *Mooier Leven*, een uitgave van het Rode Kruis, december 1944

VERSCHENEN ALBUMS

In deze lijst werden opgenomen: alle in het Nederlands gepubliceerde albums (strips en door Laudy als auteur gemaakte boeken); de Franstalige albums van de strips die niet in het Nederlands in album verschenen; de Franstalige stripalbums die een van de Nederlandstalige versie afwijkende editie kennen. Chronologisch, met aanduiding of de platen in kleur (K) of in zwart-wit (ZW) verschenen.

1. HASSAN EN KADDOER

1. ***Hassan en Kaddoer: 2 complete verhalen***
   Uitgeverij Brabantia Nostra, Breda, 1973, reeks CISO Nr 12.
   Inhoud: *De heksentoer*, 30 platen, ZW (= *Le voeu magique*) en *De Opdracht van Majoor Redstone*, 30 platen, ZW, artikel 6 blz door Danny De Laet en beknopte bibliografie. Cover: Laudy (herneming van de cover van het weekblad *Kuifje* 1951 nr 43)
2. ***Hassan en Kaddoer: Soldaten van Napoleon***
   Uitgeverij Brabantia Nostra, Breda, 1975, reeks CISO Nr 20, 65 platen, ZW. Cover: Laudy (herneming van de cover van het weekblad *Kuifje* 1950 nr 29)
3. ***Hassan et Kaddour: Les Mameluks de Bonaparte***
   Collection 'Dessinateurs de notre temps' archives N° 6, 1975, 64 platen, ZW. + artikels: 6 blz door Danny De Laet en 2 door Ladislas Cetesky. Cover: Laudy (herneming van de cover van het weekblad *Kuifje* 1951 nr 27)
4. ***Hassan et Kaddour: La Mission du Major Redstone***
   Editions Bédéscope, Bruxelles, 1978, 'Collection Bédéscope' N° 4, 30 platen, ZW. Cover: Laudy (gesigneerd)
5. ***Hassan et Kaddour: Les Emeraudes du Conquistador***
   Editions Bédéscope, Bruxelles, 1978, 'Collection Bédéscope' N° 5, 32 platen, ZW. Cover: Laudy (gesigneerd)
6. ***De Dief van Bagdad***
   Uitgeverij Panda, Den Haag, 1978, 62 platen, K.
   2 platen ontbreken: plaat 1 en plaat 57. Plaat 57 hoort tussen blz 57 en blz 58 van het album. Hardcover met linnen rug, oplage 1.000 genummerde en door Laudy gesigneerde exemplaren. Cover: Laudy (niet gesigneerd)
7. ***Le Voeu Magique***
   Editions Bédéscope, Bruxelles, s.d. (1980?), 'Collection Prestige' N° 3, 30 platen, K.
   Hardcover met linnen rug, oplage 4 exemplaren geletterd A-D en 1.000 genummerde. Cover: Laudy (niet gesigneerd)
8. ***Le Miroir Enchanté***
   Editions Bédéscope, Bruxelles, 1983, 'Collection Prestige' N° 7, 44 platen, K.
   Hardcover met linnen rug, oplage 4 exemplaren geletterd A-D en 1.000 genummerde. Cover: Laudy
9. ***De opdracht van Majoor Redstone***
   Uitgeverij Paul Rijperman, 1986, 30 platen, K, hardcover met linnen rug. Cover: uitvergroting van een van de tekeningen uit het verhaal

2. ANDERE STRIPVERHALEN

1. ***De vrolijcke en heerlijcke daden van Keizer Karel en andere vertelsels***
   Uitgeverij Jonas, Brussel, 1979, 44 platen, ZW. 1 plaat ontbreekt: zie bibliografie
   Hardcover met stofwikkel, oplage 500 genummerde exemplaren, bestaande uit: 'Zeven exemplaren genummerd van 1 tot 7 buiten handel, getekend door de auteur, met een originele gekleurde illustratie genummerd en getekend door de auteur. Dertig exemplaren genummerd 8 tot 38 met een originele gekleurde illustratie genummerd en getekend door de auteur. 462 exemplaren genummerd van 39 tot 500' (*sic!*) Cover: Laudy

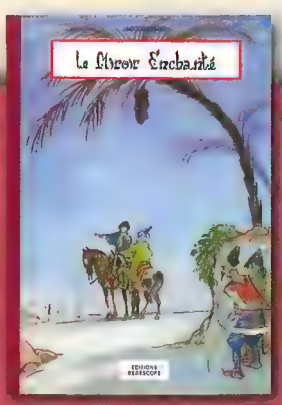

2. ***De legende der vier Heemskinderen***
   Uitgeverij Jonas, Brussel, 1979, 56 platen, ZW en 6 buitentekstprenten in kleur (covers weekblad *Kuifje)*.
   Hardcover met stofwikkel, oplage 500 genummerde exemplaren, bestaande uit: 'Zeven exemplaren genummerd van 1 tot 7 buiten handel, getekend door de auteur, met een originele ets van J. Laudy genummerd en getekend door de auteur. Dertig exemplaren genummerd 8 tot 38 bevattende een originele ets van J. Laudy getekend en genummerd door de auteur. 462 exemplaren genummerd van 39 tot 500' (*Sic!*) Cover: Laudy (niet gesigneerd)
3. ***David Balfour***
   Uitgeverij Paul Rijperman, Den Haag, 1980, 37 platen, K. Hardcover. Cover: Laudy (gesigneerd)
4. ***Silhouetten***
   Uitgeverij Blues, 1981, 42 platen, ZW. Oblong formaat, hardcover met linnen rug.
   Oplage 500 exemplaren, genummerd, voor de abonnees op het tijdschrift *Spetters*. Cover: Laudy
5. ***Gust de Vrijbuiter***
   Uitgeverij Brabant Strip, 2012, in Collectie Fenix nr 84, K.
   Oplage 750 genummerde, 25 Romeins genummerde en 10 genummerde auteurs ex.
   De stroken en platen uit *Bravo!* werden gehermonteerd tot platen met 4 stroken per pagina. Cover: uitvergroting van een van de tekeningen uit het verhaal
6. ***Bimmelabom***
   Uitgeverij Brabant Strip, 2014, in Collectie Fenix nr 96, K.
   Oplage 750 genummerde, 25 Romeins genummerde en 10 genummerde auteurs ex.
   De stroken en platen uit *Bravo!* werden gehermonteerd tot platen met 4 stroken per pagina. Cover: uitvergroting van een van de tekeningen uit het verhaal
7. ***Bimmelabom en zijn zus Bibaboe***
   Uitgeverij Brabant Strip, 2015, in Collectie Fenix nr 105, K.
   Oplage 750 genummerde, 25 Romeins genummerde en 10 genummerde auteurs ex.
   De stroken en platen uit *Bravo!* werden gehermonteerd tot platen met 4 stroken per pagina. Cover: uitvergroting van een van de tekeningen uit het verhaal
8. ***Rob Roy***
   Uitgeverij Brabant Strip, 2016, in collectie Fenix nr 116, K.
   Oplage 750 genummerde, 25 Romeins genummerde en 10 genummerde auteurs ex. NB: Op 3 platen na gescand van de originelen, met alle covers uit het weekblad Kuifje en 1 extra ongepubliceerde cover voor het weekblad Kuifje en enkele ongepubliceerde stroken. Cover: Laudy (ongepubliceerde cover uit de jaren 80 voor een toenmalig geplande Franse uitgave in album)
9. ***Mijnheer Cotdor***
   Uitgeverij Brabant Strip, 2016, als vakantiealbum bij *BSM 208*, ZW.
   Oplage 1250 gewone, 25 Romeins genummerde en 10 genummerde auteurs ex. Bevat: alle afleveringen van *Mijnheer (mr) Cotdor (Cote d'Or)*, *De Ajax Fietsen presenteren ons: Archimedes worstelt met problemen*, *De Ajax Fietsen presenteren ons: De koerier van Austerlitz* en *De avonturen van Walter en het Ajax-Paardje*

3. ANDERE UITGAVEN

1. ***Het Rijk van Edgar J.***
   Uitgeverij Loempia, 1993, 96 blz, tekst en tekeningen van Laudy, K.
   Cover: Laudy (opgeplakte prent)

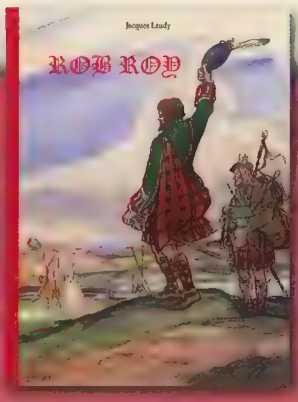

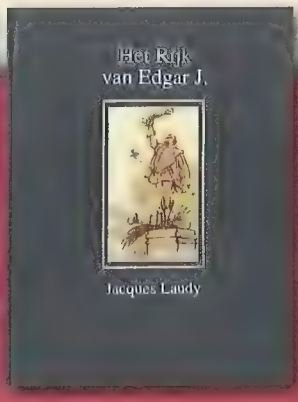

Génie au bord de l'immortalité

Genie op de rand van de onsterfelijkheid

Vrouwen en de Eerste Wereldoorlog

Een verkenning

Niet alleen militairen en politici waren hoofdfiguranten in het wrede schouwspel, genaamd de 'Groote Oorlog'. De gruwel daalde eveneens ontzettend hard neer over de burgerbevolking en in het bijzonder over de burgers in de gebieden bezet door de Duitsers. Sinds eeuwen is de gewone man het slachtoffer tijdens conflicten en oorlogen. De zwaksten in de samenleving krijgen het telkens hard te verduren: kinderen, vrouwen en ouderen. De afwezigheid van mannen woog onder meer op de landbouw en de industrie en op het dagelijkse leven. Onder meer 1 miljoen Britse vrouwen werkten tijdens de oorlog in munitiefabrieken. Onheilsberichten over de bloedige veldslagen en de hoge verliezen bereikten de burgerbevolking door de berichtgeving in de dagbladen. De namen van de gesneuvelden werden vermeld in de pers. Ook de terugkeer van invalide en verminkte soldaten woog op het gemeenschapsleven. Vrouwen stonden als moeder, echtgenote, dochter, verloofde, voor taken die voorheen door mannen werden uitgevoerd en vochten noodgedwongen voor het overleven van het gezin, de familie, de gemeenschap. Even leek het dat de oorlog meer vrijheid zou brengen en dat hen meer rechten zouden toegekend worden. Maar de gelijkberechtiging tussen man en vrouw zou uitblijven tot ver na de Tweede Wereldoorlog.

Door Jozef Peeters

In beeldverhalen gepubliceerd in Frankrijk tussen 1914 en 1919 komen de gewone man en vrouw vrij dikwijls in beeld: burgers die mishandeld worden door Duitse soldaten, burgers die afgemaakt worden door de soldateska, burgers die weerstand bieden en soldaten bijstaan tijdens hun vluchtpogingen. De verhalen hebben een sterk patriottistische boodschap. Het gaat hier om een oproep bestemd voor de hele bevolking: de uiteindelijke overwinning van het vaderland zou alleen mogelijk worden door de inzet van ieder individu. Deze verhalen treffen we onder meer aan in tijdschriften voor de jeugd, zoals in *Les Trois Couleurs* en *L'Etoile Noëliste*. In deze verhalen werden de misdaden van de Duitsers telkens sterk uitvergroot en in sommige gevallen zelfs vervalst. In recente stripverhalen over de Eerste Wereldoorlog worden vrouwen in de meeste gevallen op de achtergrond gehouden en dit als moeder, geliefde, echtgenote en dit in de hoedanigheid van huisvrouw, non, verpleegster, spionne, verzetsvrouw, anarchiste, danseres, muzikante, dienster in een café, prostituee, fabrieksarbeidster ...

Vrouwen bewerken het land. Detail van een beeldverhaal uit *L'Etoile Noëliste*

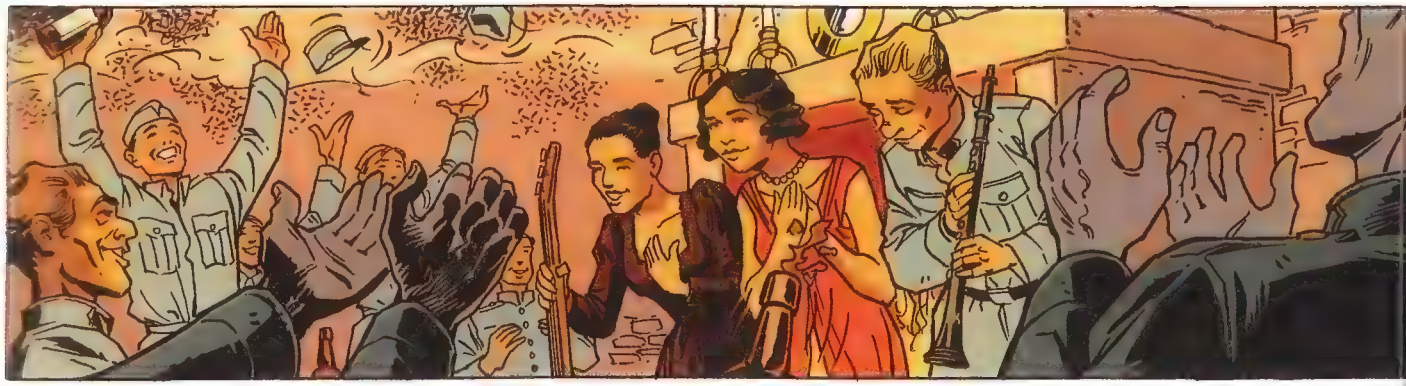

Schone schijn op de luchtmachtbasis. De muzikanten van de groep *'Quintett'*

Spionnen, intriganten en piloten

Ruwweg kunnen de strips over de Grote Oorlog in twee categorieën ondergebracht worden. Er zijn strips die de oorlog gewoon als canvas aanwenden om een al dan niet spannend verhaal te brengen en die soms romantische of erotische beelden gebruiken om vlotte en aangename lectuur te presenteren. De verhalen in de reeksen *Quintett*[1] (verschillende tekenaars), *De avonturen van Victor Sackville*[2] (Francis Carin), *Het kruis van Cazenac*[3] (Eric Stalner), *Petra Cherie*[4] (Attilio Micheluzzi), kunnen ondergebracht worden in deze categorie. Het gaat hier om vlot leesvoer. En dan zijn er de stripverhalen die de Grote Oorlog centraal stellen en thema's aansnijden die meestal goed gedocumenteerd worden. Meningen en standpunten over de oorlog worden door scenarist en tekenaar aangereikt.

Muziek, liefde, afgunst, hebzucht en bedrog op een Franse luchtmachtbasis

Scenarist Frank Giroud verweeft in *Quintett* het leven van vier personen: Dora, Alban, Elias en Nafsika. Muziek, liefde en afgunst, hebzucht en bedrog, maken deel uit van het dagelijkse leven op een Franse luchtmachtbasis in Macedonië. De vier hoofdfiguren maken samen muziek en vormen het 'quintett'. Ieder deel werd door een andere tekenaar gemaakt. Het scenario is beslist intrigerend en het laatste deel zet de lezer er toe aan om de vorige opnieuw te lezen. In dit stripverhaal treffen we meer diepgang aan dan in de andere hierboven genoemde reeksen. Vrouwen spelen een belangrijke rol in de verhalen. Een Macedonische neemt bloedig wraak voor de dood van haar geliefde. Een inheems meisje wordt door haar oom mishandeld. Ook zij moordt in dit verhaal. Een pilote wordt een moordenaar in de strijd om de meeste overwinningen in de lucht. De vrouwen in het verhaal zijn slachtoffer van onafwendbare gebeurtenissen. De ontknoping brengt een ongeloofwaardig scenario aan het licht. Over de oorlog vernemen de lezers zeer weinig.

Wereld van spionage

Francis Carin laat vrouwelijke spionnen of intriganten in *Victor Sackville* optreden. De detective bevindt zich meestal in het gezelschap van vrouwelijk schoon. De dames in de strip hebben eerder een decoratieve functie en werden vrij stereotiep getekend. Eric Stalner snijdt romantiek en erotiek aan in *Het kruis van Cazenac*. Twee broers, Henri en Etienne, respectievelijk echtgenoot – een huwelijk als dekmantel voor spionage – en minnaar van Louise, bewegen zich in een wereld van spionage, bedrog, sjamanisme en magie. Louise verbindt de buitenissige verhalen als spionne en geliefde. De verhalen staan buiten de werkelijkheid van de Eerste Wereldoorlog. De pilote in *Petra Cherie* levert een éénmansgevecht (sic) – onder meer boven Vlaanderen – tegen de Duitse luchtmacht. Een vrij oppervlakkig verhaal. Ook in enkele andere strips van het lichtere genre komen vrouwen voor die de lezers willen behagen. Tacconi tekent een spionne in *De man van de woestijn*[5]. Het verhaal van een onhandige maar pientere dame, tegen de achtergrond van de strijd van Lawrence van Arabië tegen de Turken, wordt als lichtvoetig ervaren.

Vrouwen in het verzet

De terechtstelling van Edith Cavell (1865-1915) – Britse verpleegster die vanuit Brussel ontsnappingsroutes uitwerkte voor geallieerde soldaten – werd in een

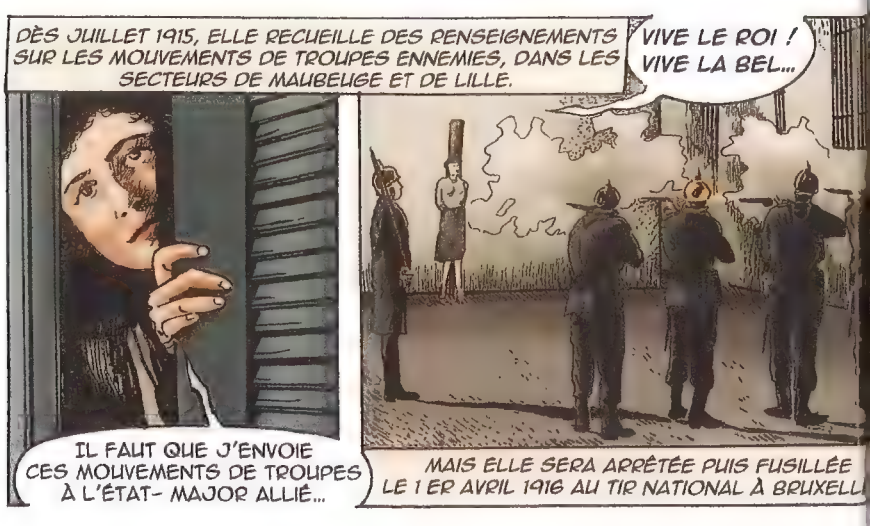
DÈS JUILLET 1915, ELLE RECUEILLE DES RENSEIGNEMENTS SUR LES MOUVEMENTS DE TROUPES ENNEMIES, DANS LES SECTEURS DE MAUBEUGE ET DE LILLE.
VIVE LE ROI ! VIVE LA BEL...
IL FAUT QUE J'ENVOIE CES MOUVEMENTS DE TROUPES À L'ÉTAT- MAJOR ALLIÉ...
MAIS ELLE SERA ARRÊTÉE PUIS FUSILLÉE LE 1 ER AVRIL 1916 AU TIR NATIONAL À BRUXELL

Boven: *In Le Sang des Valentines*[12] komen er enkele scènes voor in bordelen
Onder: *Paroles de Verdun*

eigentijds beeldverhaal verwerkt. Het verhaal werd gepubliceerd in *Le Bon Point*[6]. Ook de Belgische Gabrielle Petit en gravin Jeanne de Belleville maakten zich verdienstelijk in het verzet. Zij werden door Willy Harold Williamson in het stripverhaal *De fer et de sang*[7] herdacht. In dit stripverhaal ontmoeten we eveneens Edith Cavell. Petit werd in 1916 voor het vuurpeloton gebracht te Schaarbeek. We noteerden al korte verhalen in *Robbedoes*[8] over vrouwen die in het verzet stonden, in de reeks *Oom Wim verhalen*: Louise de Bettignies (nummer 832, 1956) en Marthe Knockaert (nummer 1561, 1968). In het album *Il était une fois 1914*[9] brengt Martin Jamar het verhaal van de familie Grandprez uit Stavelot in beeld. Alle leden van deze familie namen actief deel aan de verzetsbeweging. Georges Van Linthout brengt in het album hulde aan een eenvoudige burgervrouw die als koerierster een belangrijke bijdrage leverde.

Diensters, danseressen en dames van plezier

Wanneer soldaten vrijaf kregen zochten ze vermaak en het gezelschap van vrouwen, indien dit tot de mogelijkheden behoorde. Die ontspanning vonden ze in cafés en in vele gevallen bij vrouwen die zich prostitueerden. Erotische toestanden in stripverhalen over de Eerste Wereldoorlog zijn zeldzaam. Sensuele beelden komen regelmatig voor, maar maken gewoon deel uit van het verhaal. In *Moeder Oorlog*[10] – een hoogstaande strip van Maël – treffen we een caféscène aan waarbij een soldaat een dienster op de billen tikt. De soldaat krijgt een karaf wijn over zich heen. Dit incident zal enige tijd later uitmonden in de gewelddadige dood van de dienster en de soldaat. Gerolf Van de Perre laat in *Gewonde stad*[11] een Leuvense cafébazin aan het woord. De kunstenaar tekende haar naar de dienster in *Un bar aux Folies Bergère* (1882), een schilderij van Edouard Manet. Irma vertelt zonder veel emotie over de gebeurtenissen in de stad en beschrijft de aanwezigheid van Duitse soldaten in haar café terwijl gefusilleerde burgers worden opgegraven op het plein voor het café. Stéphane Levallois toont een expliciete vrijpartij in *Dans un quart d'heure*, een kortverhaal gepubliceerd in *Paroles de Verdun*[13]. In het cabaret Au Tourlourous bedrijft een soldaat de liefde terwijl op de benedenverdieping een drinkgelag plaats heeft. Een volledige eenheid wil na de oorlog naar de Folies Bergère. In de slotscène van de strip *Les Folies Bergère*[14] zijn de soldaten en de officieren, alsook de aalmoezenier, gretige toeschouwers bij het optreden van de danseressen. *Les Folies Bergère* werd getekend door Francis Porcel. In deze strip worden eveneens taferelen in bordelen getoond.

APRÈS LA GUERRE, EN MAI 1919, LA REINE ELISABETH DE BELGIQUE DÉPOSE LA CROIX DE L'ORDRE DE LÉOPOLD SUR LE CERCUEIL EXHUMÉ DE GABRIELLE PETIT.

Terechtstelling van Gabrielle Petit

Ambulanciers en verpleegsters

Verpleegsters staan volop in de kijker en dit is wel evident in verhalen over de oorlog. Zij bevonden zich aan het front of tussen de soldaten in ziekenhuizen. Een levendige en boeiende galerij van verpleegsters treffen we aan in het werk van Tardi, Yslaire, Gibrat, Mounier, Adriaenssens, Maël, e.a. Ivan Adriaenssens brengt in *Elsie en Mairi: engelen van Flanders Field*[15] een sterk gedocumenteerde beeldroman over Elsie Knocker (1884-1978) en Mairi Chisholm (1896-1981). Deze Britse vrouwen sloten zich als vrijwilligers aan bij het Hector Munro's Flying Ambulance Corps. Als chauffeur van een ambulance en als verpleegster zouden ze in de Westhoek ge-

wonde soldaten evacueren uit het frontgebied en hen verplegen. Ze stelden vast dat vele gewonde soldaten het transport van het front naar een hulppost niet overleefden. Ze besloten in Pervijze een voorpost te installeren. Marie Curie komt in Gent haar 'autochir' voorstellen: een kleine vrachtwagen met een röntgenapparaat aan boord. In *L'Ambulance 13*[16] stelt Curie een aantal van deze auto's ter beschikking aan het Franse leger. Vele vrouwen zullen zich met gevaar voor eigen leven altruïstisch inzetten voor de gewonde soldaten. In de strip van Adriaenssens komen nog andere merkwaardige vrouwen in beeld. May Sinclair (1863-1946) neemt eveneens deel aan de zending van Hector Munro. Na korte tijd verlaat ze teleurgesteld Vlaanderen. Ze is de auteur van onder meer *A Journal of Impressions in Belgium* (1915), een belangrijk ooggetuigen verslag van het front in Vlaanderen. In het stripverhaal wordt ze als een onbeduidende truttige dame geschetst. Dat was deze vrouw beslist niet. Geen andere auteur heeft 'zo treffend geschreven over de sensuele, erotische aantrekkingskracht van oorlogsgevaar'[17]. Ook Lady Dorothie Feilding (1884-1935) komt in de strip voor als vrijwilligster van het Munro's Ambulance Corps. Ze maakte zich verdienstelijk als ambulancier en verpleegster en ontving de Britse Military Medal en de Orde van Leopold II 'voor diensten verleend aan de gewonden van het Belgische volk'.

In het ziekenhuis

Yslaire toont een jonge Oostenrijkse verpleegster in *XXe ciel.com mémoires 98*[18]. Enigszins afwezig zit ze bij het bed van een gewonde soldaat en laat zonder protest toe dat de soldaat haar borsten betast: "En ik, als alle goede meisjes van Het Keizerrijk, bood mijn hulpvaardige diensten aan in een van die talrijke noodhospitalen [...] en ik wist niet wat te doen om hun angsten te bedaren. Dus keek ik naar de wolken ...". Tardi gaat niet zacht om met de oorlog. In *Le Der des ders*[19] toont hij een non die als verpleegster in een ziekenhuis werkt. De oorlog is al lang voorbij maar in afgelegen hospitalen worden zwaar verminkte soldaten verzorgd. Een soldaat krijgt een stevige vermaning wanneer de non tijdens een wasbeurt een erectie bij de man vaststelt: "Vous êtes répugnant! [...] dès demain c'est un infirmier qui s'occupera de vous, ça vous calmera! ... Vous n'êtes qu'un vicieux!". In *Mattéo, première époque (1914-1915)*[20], getekend door Jean-Pierre Gibrat, komt Mattéo in het ziekenhuis terecht, verwond door granaatscherven. Met enige gêne laat hij zijn verwondingen aan zijn lies verzorgen door een verpleegster: "La blessure à l'aine faisait souffrir ma pudeur, rapport à la géographie environnante [...]. Ah, ces infirmières, elles faisaient tout leur possible pour raccommoder nos misères, des petits-

Rechts: *Yslaire. XXe ciel.com mémoires 98*

Hallo iedereen, mijn naam is Dorothie Feilding, dochter van de 9e hertog van Denbigh. Ik ben 22 jaar oud en heb drie broers in de oorlog. Ik wil nu mijn steentje bijdragen.
Ik ben Helen Gleason-Hayes. Amerikaanse, zoals jullie horen. Mijn echtgenoot is journalist aan het front en ik vervoeg dit korps voor het avontuur en om het Belgische volk te helpen. Ik studeerde in Parijs. Maar ik ken geen Vlaams.
Mijn naam is May Sinclair. Ik ben schrijfster en hielp dokter Munro met het financiële luik. Ik ben niet medisch getraind, maar zal de administratie verzorgen. Wie weet inspireert de oorlog me tot een nieuw boek.
23

Ivan Adriaensens. Dorothie Feilding, Helen Gleason-Hayes en May Sinclair

ie...Start. Ik bevind me die bewuste "31 ste" september 1916 in Wenen. Ik ben 16 jaar. Het is bijna mooi weer. Oostenrijk-Hongarije aan de zijde van Duitsland, in oorlog met de andere helft van Europa. In Wenen sprak men amper over het Zevende, Italiaanse offensief aan het front van Isonzo, dat even moeizaam verliep als alle vorige, net zoals Frans-Jozef die voor zijn leven vocht..

als alle goede meisjes van Het Keizerrijk, bood mijn hulpvaardige diensten aan in een van die talrijke noodhospitalen het leger in de kerken had geïmproviseerd..De gewonden schreeuwden om hun moeder en ik wist niet wat te doen om hun angsten te bedaren. Dus keek ik naar de wolken..

PARMI ELLES, AMÉLIE. CE N'ÉTAIT PAS LA PLUS VILAINE, ELLE AVAIT DE L'ALLURE DANS CETTE COUR DES MIRACLES. À SON DÉVOUEMENT S'AJOUTAIT LA FANTAISIE...

Jean-Pierre Gibrat. *Mattéo*

J'AI EU FAIM SANS AVOIR À MANGER, SOIF SANS AVOIR À BOIRE, SOMMEIL SANS POUVOIR DORMIR, FROID SANS POUVOIR ME RÉCHAUFFER ET DES POUX SANS POUVOIR ME GRATTER... VOILÀ!
C'EST TOUT?
OUI, C'EST TOUT... OU PLUTÔT, NON, CE N'EST RIEN. JE VAIS VOUS DIRE LA GRANDE OCCUPATION DE LA GUERRE, LA SEULE QUI COMPTE.
J'AI EU PEUR.

Vincent Bailly. *Georges Deloche et Gabriel Chevallier*

anges tolérés dans l'arrière-boutique de l'enfer". In *L'Ambulance 13* ontmoeten we Isabelle de Ferlon, een knappe en moedige verpleegster die de aandacht trekt van dokter Bouteloup, hoofdpersonage in het verhaal. In dit stripverhaal wordt de lezer geconfronteerd met de afschuwelijke omstandigheden waarin ambulanciers, verpleegsters en dokters moesten werken. Dikwijls werden ze slachtoffer van het oorlogsgeweld.

Angstaanjagende gasaanvallen

Georges Van Linthout schetst in *Comme en quatorze*[21] de zoektocht van een moeder en haar dochter naar de omstandigheden waarbij haar twee zonen om het leven kwamen tijdens een militaire opdracht in de omgeving van het fort Embourg. De twee vrouwen gaan als verpleegsters aan het werk en dit om de waarheid over de dood van hun geliefden te achterhalen. Een aangrijpend verhaal. Philippe Glogowski toont in *La Grande Guerre*[22] verpleegsters die aangetast werden door de giftige uitwasemingen van de kledij van de soldaten die het slachtoffer werden van een gasaanval. Voor het medisch personeel waren de gasaanvallen onbekend en angstaanjagend. Tijdens de eerste aanvallen waren de reacties dan ook ongeloof en onkunde met betrekking tot de behandeling. In *La Grande Guerre de Charlie*[23] zijn de verpleegsters er zich al van bewust dat vriend en vijand dit afschuwelijke wapen gebruiken.

In *Notre Mère la Guerre, chroniques*[24] publiceerde Edith de authentieke levensbeschrijving van Vera Brittain, Engelse schrijfster en pacifiste (1893-1970). Haar verloofde liet het leven in de oorlog. Om haar intens verdriet te verwerken neemt ze dienst als verpleegster. Ook andere mannen uit haar intieme vriendenkring sneuvelen. Vincent Bailly brengt in hoger genoemd album het verhaal *Georges Deloche et Gabriel Chevallier*[24]. Een bevallige verpleegster verzorgt in een ziekenhuis een gewonde soldaat en vraagt hem uit over zijn ervaringen aan het front. De soldaat kan alleen maar zijn gevoelens van angst verwoorden: "J'ai eu peur". Ongeïnteresseerd keert de verpleegster zich van de soldaat af. Een andere gewonde soldaat gooit zijn kameraad naar het hoofd: "Il leur faut un héros dans leur lit, un héros authentique".

Gewone vrouwen

Emmanuel Lepage tekent een aangrijpende scène in een treinstation. Een trein met poilus[25] houdt er halt en de soldaten

Vera Brittain

gaan het perron op. Even later dansen ze er met de toevallig aanwezige vrouwen. Samen vergeten ze even de afschuwelijke oorlog, de tijd staat even stil[26]. Gibrat tekent bevallige vrouwen, ook in *Mattéo*. De aquarellen van Gibrat zijn mooi en expressief. In het eerste deel hangt er verliefdheid, liefde en seksuele aantrekkingskracht in de lucht. Mattéo zal zijn Spaanse nationaliteit terzijde zetten en dienst nemen in het Franse leger en dit om een vrouw, Juliette, te behagen. In het tweede deel ontmoet hij Léa, een jonge vrouw die in Petrograd oproept tot revolutie. Na zijn terugkeer uit Rusland maakt Mattéo in Parijs kennis met Amélie, een jonge vrouw die geneesmiddelen verzamelt voor de revolutionairen in Rusland. Ook Léa en Juliette dagen in dit verhaal opnieuw op. De relaties van Mattéo met deze jonge vrouwen onthullen aan de lezer de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. In *L'Ambulance 13* ontmoet dokter Louis-Charles Bouteloup, onderluitenant bij het 13e ambulanciers, Isabelle de Ferlon, een aantrekkelijke en dappere verpleegster. Deze dame is een vrij enigmatische figuur afkomstig uit Elzas-Lotharingen – wegens dit feit verdacht bij de militaire overheid – en lid van een religieuze orde. De luitenant voelt zich aangetrokken tot de verpleegster die door toedoen van Georges Clemenceau voor het vuurpeloton wordt gebracht als slachtoffer van een politiek schaakspel. De scenaristen – Patrick Cothias en Patrice Ordas – stapelen zijlijnen op in het verhaal en schuwen het melodrama niet. Ze brengen verschillende vrouwelijke personages in het verhaal: Emilie, een kunstenares die Bouteloup tijdens zijn medische opleiding ontmoet en hem een warme vriendschap toedraagt, misschien zelfs meer ... Zij en Bouteloup komen om tijdens een bombardement op Parijs. Er is Lorraine, de zus van de onderluitenant die een moeizame relatie begint met een mili-

Emmanuel Lepage. *Le bal*, in *Paroles de poilus*

tair die Bouteloup niet gunstig gezind is en dan loopt Madame Marie Curie ook nog in de kijker met haar autochir. Het belang van Curie en haar mobiele röntgentoestellen voor de medische zorg aan de geallieerde soldaten is lange tijd onderbelicht gebleven. Tijdens de oorlog werden meer dan een miljoen patiënten onderzocht met de radiologie-installaties die ze ontwierp in opdracht van de Franse regering.

Persoonsverwisseling

Vrouwen getraumatiseerd door het verlies van hun man of geliefde in de oorlog geven soms blijk van veerkracht en moed. In *Voor een beetje geluk*[27] ontdekt een vrouw dat de verminkte soldaat die naar haar terugkeerde na zijn revalidatie haar echtgenoot niet is. Ze klampt zich vast aan zijn terugkeer in de hoop nog een sprankeltje liefde te mogen ervaren en geeft zich over aan de bedrieger die een plaats in het gezinnetje zal verwerven. Ook in *Les Caméleons*[28] wordt de lezer geconfronteerd met een sterke vrouw die niet aarzelt te moorden om haar gezin een kans op geluk te geven. Téo, een luitenant van een bijzondere eenheid – een eenheid die bestond uit schilders en tekenaars die camouflageopdrachten uitvoerden – keert terug van het front en huwt de vrouw van zijn vriend die hij voor dood achterliet in de loopgraven. Het verhaal meandert tussen onwaarschijnlijke verhaallijnen. Téo ontmoet een minnares uit het verleden die ondertussen een verhouding heeft met zijn schoonvader.

A. Dan. *Pour un peu de bonheur*

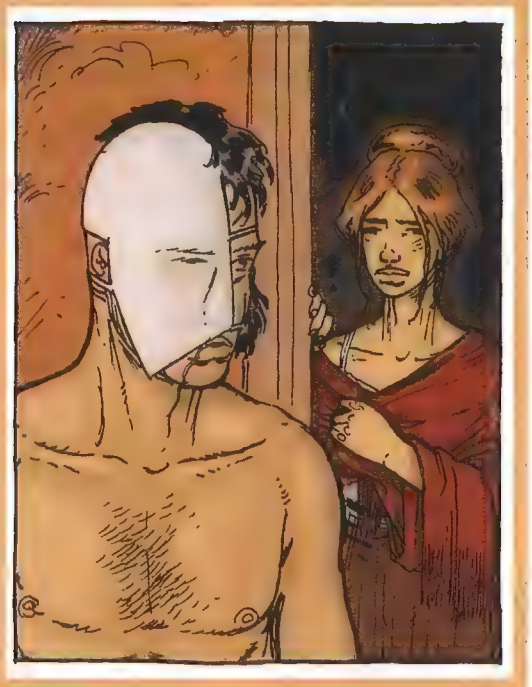

Alain Mounier. Franse soldaten zoeken vertier tijdens een rustpauze

De echtgenote van Téo maakt uiteindelijk een einde aan de verwarring. In *Le Sang de Valentines* neemt een weesmeisje de plaats in van de vrouw van een poilus. Ze is verliefd op de soldaat en bij het overlijden van diens vrouw zet ze de briefwisseling verder als zijn echtgenote. Bij zijn terugkeer wordt de soldaat geconfronteerd met de waarheid die hij nauwelijks kan verwerken. De afstand tussen zijn dromen en de herinneringen aan zijn vrouw en de realiteit is onoverbrugbaar.

Boeiende vrouwen

Tekenaar Maël brengt verschillende vrouwen in beeld in *Moeder Oorlog*. Deze strip is naar scenario en uitwerking een opvallende prestatie in de reeks strips over de Eerste Wereldoorlog. Luitenant Vialatte – die deel uit maakt van de gendarmerie – krijgt de opdracht de moord op vijf vrouwen in het frontgebied te onderzoeken. Tijdens zijn enquête wordt het bloederige verhaal van de oorlog verteld en ontmoeten we gewone maar boeiende vrouwen. Een dienstertje komt in beeld, verpleegsters, de geliefde van de luitenant, vrouwen die in opstand komen tegen de oorlog en de gruwel ervan. Bij zijn zoektocht naar de moordenaar(s) stoot hij op een onderonsje van officieren en vrouwen aan het front. De aanwezigheid van drank en de atmosfeer wijzen in de richting van ongeoorloofd (?) vermaak. Heeft deze ontmoeting het zaad voor het moorden geplant? In strips getekend door Etienne Le Roux[29] wordt er bijzonder veel aandacht besteed aan het thuisfront, namelijk aan de echtgenotes en geliefden van de soldaten aan het front. *De kleine soldaat* en *De wegen van de hel* beschrijven het wedervaren van een Franse eenheid van bij de mobilisatie tot in september 1914. De brieven van de soldaten brengen de vrouwen

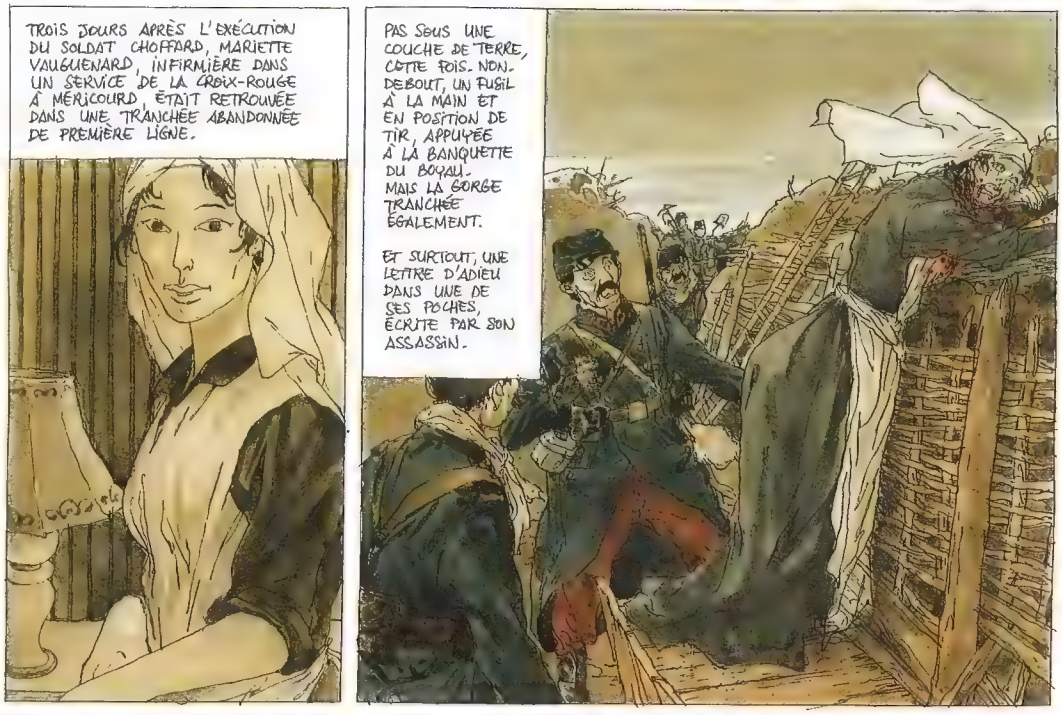
TROIS JOURS APRÈS L'EXÉCUTION DU SOLDAT CHOFFARD, MARIETTE VAUGUENARD, INFIRMIÈRE DANS UN SERVICE DE LA CROIX-ROUGE À MÉRICOURD, ÉTAIT RETROUVÉE DANS UNE TRANCHÉE ABANDONNÉE DE PREMIÈRE LIGNE.
PAS SOUS UNE COUCHE DE TERRE, CETTE FOIS. NON. DEBOUT, UN FUSIL À LA MAIN ET EN POSITION DE TIR, APPUYÉE À LA BANQUETTE DU BOYAU. MAIS LA GORGE TRANCHÉE ÉGALEMENT.
ET SURTOUT, UNE LETTRE D'ADIEU DANS UNE DE SES POCHES, ÉCRITE PAR SON ASSASSIN.

Maël. Verpleegster wordt vermoord in de loopgraven of is het een mise-en-scène

van een dorp samen. De gesprekken van de vrouwen bieden een andere invalshoek om het wel en wee van hun mannen aan het front te schetsen. Een uitstekend idee van de scenarist.

Besluit

In de strips die over de Eerste Wereldoorlog handelen wordt het lot van de vrouw op een realistische wijze uitgebeeld, met uitzondering van de strips die behandeld werden in *Spionnen, intriganten en piloten*, die een onecht beeld weergeven en waarin de aanwezige vrouwen niets bijdragen tot het beeld van de vrouw in '14-'18. In een aantal strips nemen vrouwen zelfs een prominente plaats in, onder meer in de strips van Maël, Mounier, Le Hénanff. Jean-Claude Servais brengt vernedering en verkrachting van vrouwen in beeld[30]. Ook andere tekenaars schonken aandacht aan dit geweld[31]. Het leed en het lijden dat vrouwen ondergingen tijdens de oorlogsjaren wordt in perspectief gebracht: steeds in samenhang met het wel en wee van de strijders op het front, in bars en bordelen. Soldaten blijven de hoofdfiguren. Ivan Adriaensens bracht een strip waarin vrouwen de hoofdrol vertolken. De authenticiteit van dit verhaal is erg belangrijk. In enkele strips strijden vrouwen om het behoud en het welzijn van hun geliefde, onder meer bij Le Roux, A. Dan, Le Hénanff, Van Linthout, Maël, De Metter.

1 Frank Giroud (scenarist) & verschillende tekenaars. *Quintett*. 5 delen. Dupuis, 2005-2007. *La Colline des Serments*. Dupuis, 2009.

2 Francis Carin. *Victor Sackville*. 23 delen. Le Lombard, 1986-2010.

3 Eric Stalner. *La Croix de Cazenac*. 10 delen. Dargaud, 1999-2008.

4 Attilio Micheluzzi. *Pétra Cherie*. Les Humanoïdes Associés, 1985. Intégrale, Mosquito, 2008.

5 Ferdinando Tacconi. *L'Homme du désert*. Dargaud, 1979.

6 Datum en nummer werden nog niet achterhaald.

7 Willy Harold Williamson. *De Fer et de sang*. TJ-Editions, 2015.

8 *De Groote Oorlog in Robbedoes en Kuifje*. Brabant Strip magazine, nr. 207.

9 *Il était une fois 1914*. Abbaye de Stavelot, 2013. Bevat: Martin Jamar, *Les Grandprez (Elise Grandprez)*; Georges Van Linthout, *Le Fil rouge (Cornélie Plezer)*.

10 Maël. *Notre Mère la guerre*. 4 delen. Futuropolis, 2009-2012. Intégrale, 2014.

11 Gerolf Van de Perre. *Gewonde stad. De Bezige Bij Antwerpen, 2014*.

12 Christian De Metter. *Le Sang des Valentines*. Casterman, 2004.

13 Paroles de Verdun, 21 février 1916 – 18 décembre 1916. Soleil, 2007.

14 Francis Porcel. *Les Folies Bergère*. Dargaud, 2014.

15 Ivan Adriaensens. *Elsie en Mairi: engelen van Flanders Field*. Lannoo, 2013.

16 Alain Mounier. *L'Ambulance 13*. 6 delen. Bamboo, 2010-2015.

17 Piet Broncquet. *Lief en leed, prostitutie in de Eerste Wereldoorlog*. Davidsfonds, 2015.

18 Yslaire. *XXe ciel.com mémoires 98*. Delcourt, 1999. (Blitz, 2000).

19 Tardi. *Le Der des ders*. Casterman, 1977.

20 Jean-Pierre Gibrat. *Mattéo, première époque (1914-1915)*. Futuropolis, 2008. *Mattéo, deuxième époque* (1917-1918). Futuropolis, 2010.

21 Georges Van Linthout. *Comme en quatorze*. Des Ronds dans l'O, 2014.

22 Philippe Glogowski. *La Grande Guerre*. 2 delen. Triomphe, 2012-2013.

23 Joe Colquhoun. *La Grande Guerre de Charlie*. 3. La bataille de la Somme. Delirium, 2012.

24 *Notre Mère la Guerre*; chroniques. Futuropolis, 2014.

25 De Franse soldaat werd tijdens de Eerste Wereldoorlog 'poilu' genoemd. Dit woord werd al in het leger van Napoleon gebruikt en heeft de betekenis van een man met lef, een dappere en moedige soldaat.

26 *Paroles de poilus. 1. Lettres et carnets du front*. Soleil, 2012.

27 A. Dan. *Pour un peu de bonheur*. 2 delen. Grand Angle, 2012-2013.

28 Fabrice Le Hénanff. *Les Caméleons*. Casterman, 2003.

29 Etienne Le Roux. *Le petit soldat* (Août 1914). Delcourt, 2014. *Les chemins de l'enfer* (Septembre 1914). Delcourt, 2014.

30 Jean-Claude Servais. *Tendre Violette. Les enfants de la citadelle*. Deel 2. Casterman, 2007. *Tendre Violette. Deel 4. L'Alsacien*. Casterman, 2002.

31 O.m. Jean-Christophe Chauzy. *La Vigie*. Casterman, 2014.
Paolo Cossi. *Medz Yeghern, le grand mal*. Dargaud, 2009. Francis Vallès. *Les Maîtres de l'Orge*. Deel 3. Adrien, 1917. Glénat, 1994.

“Ik heb zeelucht nodig om mijn dag door te komen”

Chanouga voor het eerst in Vlaanderen

Chanouga is het pseudoniem van Hubert Campigli. Hij werd in 1964 geboren in de Zuid-Franse havenstad Marseille en woont er nu nog altijd. Zijn grote liefde voor de zee komt tot uiting in zijn strips. Hij maakte pas in 2011 de overstap naar de stripwereld: voordien was hij actief als grafisch illustrator. Het niet-vertaalde *De Profundis* was zijn debuut. Voor de Nederlandstalige lezers is het drieluik *Narcisse* de eerste kennismaking met het grote grafisch talent van Chanouga. Tijdens de vijfde editie van het stripfestival van Geraardsbergen ontmoette hij voor het eerst zijn Vlaamse lezers. Wij waren er uiteraard ook bij en strikten hem voor een interview.

Door Tom Vermeeren et Gert Bussens

Vanwaar je pseudoniem?
(*lacht*) Jullie zijn niet de eersten die zich dat afvragen. Mijn dochter heeft dit woordje bedacht. Het heeft geen betekenis. Maar ik vond dat het exotisch klonk en wel paste bij het soort avonturenverhalen dat ik graag maak. Het klinkt mysterieus en dat vond ik wel leuk.

Waar komt je passie voor het beeldverhaal vandaan?
Oh, strips zijn altijd aanwezig geweest in mijn kindertijd. Ik was geabonneerd op het weekblad *Spirou*. Ook nu nog probeer ik de evolutie van de strips te volgen. Ik ben een groot bewonderaar van het werk van Lorenzo Mattotti, Gipi en Jorge Gonzalez, maar ik hou evengoed van de klare lijn van Yves Chaland. Ik heb een heel brede interesse.

Gaat die culturele interesse breder?
Absoluut. Ik ben een echte boekenwurm. Het is door het lezen van avonturenverhalen als *Robinson Crusoë* of *Schateiland* dat ik de goesting kreeg om zelf dergelijke verhalen te verzinnen. Ik hou ook van films. Ik ben vooral fan van het werk van regisseur David Lynch. Maar ook Amerikaanse blockbusters kunnen mij bekoren. Dat is juist wat me zo aantrekt in strips. Je kan alle registers opentrekken en je laten beïnvloeden door allerlei vormen van cultuur. Al die invloeden werken voor mijn inspiratie bijzonder verrijkend.

Hoe ben je in de stripwereld beland?
Toen ik aan de Academie van Schone Kunsten studeerde, hadden strips nog niet de status van nu. Ze werden helemaal niet als ‘negende kunst’ beschouwd. Daarom koos ik eerst voor een job als grafisch vormgever. Pas na een ontmoeting in 2009 met Tony Sandoval (van wie onder meer *Het lijk en de bank* en *Onzichtbare echo’s* dit jaar bij uitgeverij Gorilla verschenen) werd ik weer gebeten door de stripmicrobe. Hij loodste me binnen bij de Franse uitgever Paquet, waar ik mijn debuut maakte met het oneshot *De Profundis*.

Op het einde van deel 1 van *Narcisse* schets je hoe het idee voor dit drieluik ontstond op een kleine rommelmarkt.
Dat klopt. Daar was het dat ik in 2007 voor het eerst een foto zag van Narcisse Pelletier. Die foto sprak zo tot mijn verbeelding dat ik onmiddellijk met opzoekingswerk begon over het leven van deze man. Het verwonderde me dat er nog nooit een strip over hem was gemaakt. Toch ging ik niet meteen aan de slag met het verstrippen van zijn leven. Ik wilde het wat laten rijpen. Daarom maakte ik tussendoor eerst *De Profundis*. Heel veel concrete info over het leven van Narcisse Pelletier is er niet.

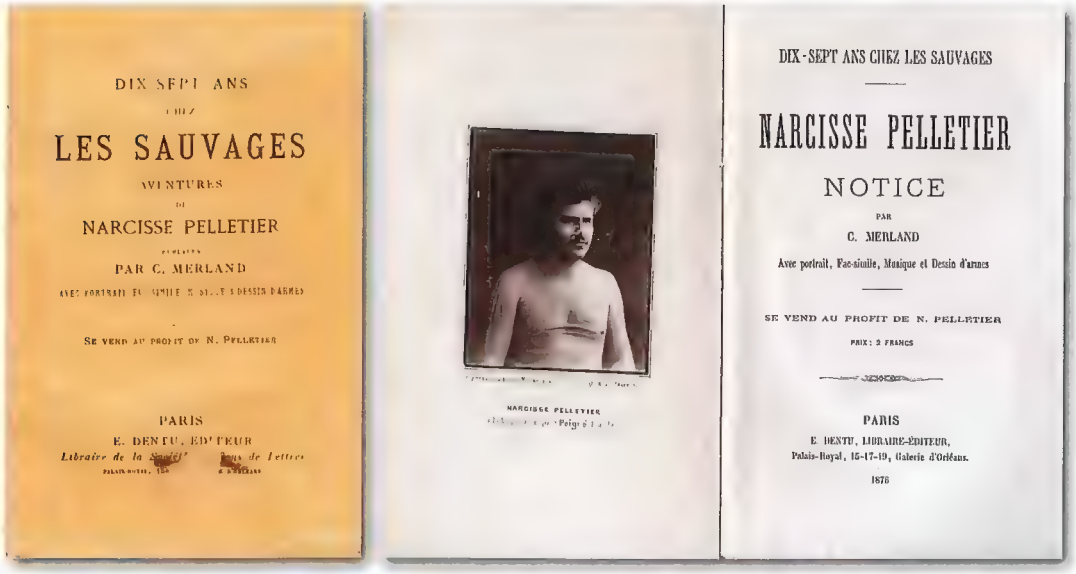

Belangrijke inspiratiebronnen voor Chanouga

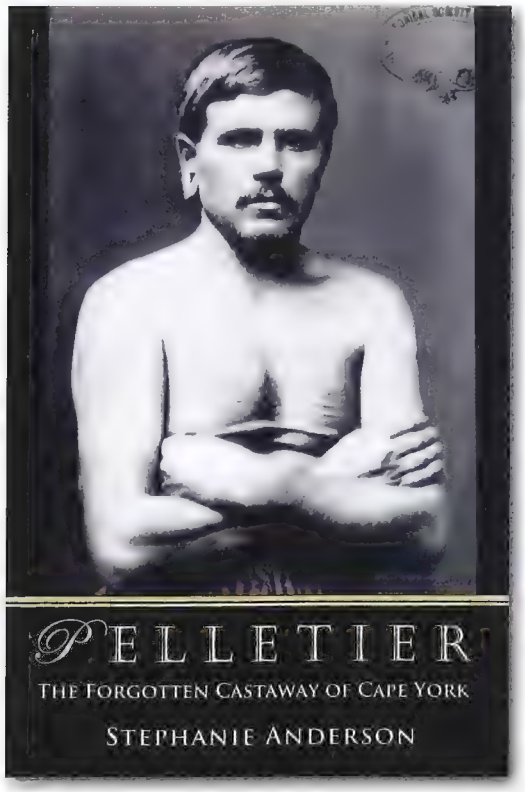

Keiharde feiten over hem terugvinden is niet evident.

Kan je uitleggen wat je precies zo aantrok in het leven van Narcisse?
Alles eigenlijk. Avontuur, zee, de 19e eeuw en het exploreren van een nieuwe wereld. Stuk voor stuk elementen die me bijzonder boeien en dat allemaal gecombineerd! Zalig toch?

Hoe ben je aan de belangrijkste informatie geraakt?
Ten eerste is er de roman *Dix-sept ans chez les Sauvages* van Constant Merelan. Dat boekje verscheen op slechts 300 exemplaren in eerste druk in 1876. Ik wilde per sé zo'n exemplaar bemachtigen. Na wat afdingen bij een internetverkoper is het me gelukt. Ik heb zelfs een uitgebreide opdrachttekening gemaakt voor de man om de hoge vraagprijs nog wat meer te kunnen drukken. (*lacht*) In dat boek vind je heel weinig over zijn leven voor de schipbreuk. Het gaat vooral over de periode die Narcisse doorbracht te midden van de Aboriginals. Daarnaast was een artikel uit 1861 uit het tijdschrift *Le Tour de Monde* een heel belangrijk puzzelstuk. Dit artikel vertelt over de schipbreuk vanuit het standpunt van de kapitein. Deze info ontbrak nog om mijn verhaal helemaal uit de startblokken te laten schieten. En ten derde heb ik veel te danken aan de Australische Stephanie Anderson. Ik leerde haar kennen toen deel 1 al afgewerkt was. Zij heeft in 2012 een heel erg goed gedocumenteerd boek geschreven over het leven van Narcisse Pelletier. Het is het allereerste Engelstalige werk over het boeiende leven van Narcisse. Het is een heel intrigerend boek. Je leert er niet alleen de figuur van Narcisse door kennen, maar je krijgt als lezer ook een veel beter inzicht in het prekoloniale leven van de Aboriginals. Het klinkt vreemd maar de Fransman Narcisse is in Australië bekender dan in Frankrijk.

Hoe ben je te werk gegaan?
Ik wist bij aanvang van dit project dat het een drieluik zou worden. Eén album per 'leven' van Narcisse. In deel 1 belicht ik zijn jeugd tot de schipbreuk. In het tweede album breng ik hem in beeld wanneer hij terecht komt bij de Aboriginals. En in het laatste album zal ik het hebben over zijn terugkeer naar de beschaafde wereld. Dit zal het meest complexe album worden voor mij. Gevoelsmatig is dit verhaal niet makkelijk om te vertellen. Hij komt uit een wilde, onbeschaafde wereld en wordt dan opnieuw in de 'moderne' wereld gezet. Deze ambiguïteit is niet makkelijk om te

"Avontuur, zee, de 19e eeuw, stuk voor stuk elementen die me bijzonder boeien"

tonen en is daarom een enorme uitdaging voor mij. Als het uitgeschreven scenario er is, begin ik met de paginaopbouw. Daarna volgt het schetsen. Ik kies er bewust voor om mijn tekeningen niet te inkten. Bij het inkten verdwijnt te vaak het levendige en het spontane uit je potloodlijnen. Tot hier doe ik dus alles op de klassieke manier met potlood en papier. De inkleuring gebeurt digitaal. Ik probeer wel een palet te gebruiken dat erg lijkt op pasteltinten. Het grootste compliment dat lezers me kunnen geven is dat ze denken dat mijn pagina's met de hand zijn ingekleurd. Dankzij mijn opleiding in grafische kunsten en illustrator ben ik gelukkig vertrouwd met het digitaal inkleuren.

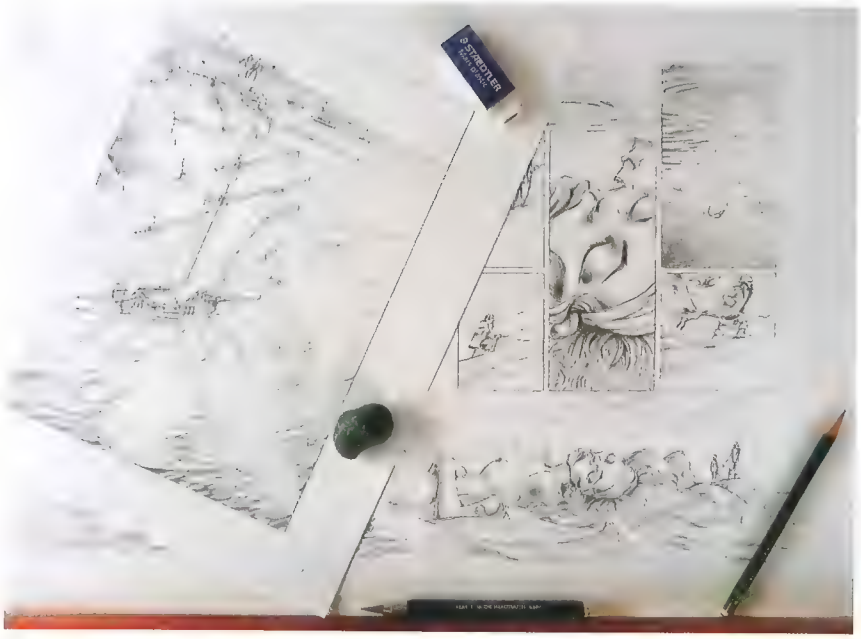

Beeldmateriaal uit *Narcisse* deel 3 dat nog niet is uitgegeven

Je bent tegelijk scenarist, tekenaar en inkleurder. Welke rol voelt het best aan?
Dat is een moeilijke vraag. Het uitschrijven van het scenario is voor mij de meest interessante fase, maar het kost me vaak bloed, zweet en tranen. Je zoekt heel veel zaken op, je verzint er je verhaal bij en zo geef je letterlijk leven aan een personage.

Je hebt heel veel schepen moeten tekenen in *Narcisse*. Hoe ver ga je in het historisch correct tekenen ervan?
Daar ben ik vrij fanatiek in. Als er een beschrijving bestaat van de schepen die ik teken, verdiep ik me erin om toch zo historisch correct mogelijk te werken. Weet je, ik vind het ook mijn taak om een correct beeld weer te geven van de evolutie van de marine. Mijn verhaal situeert zich op dat vlak op een heel boeiend moment. In de 19e eeuw schakelde men immers over van zeilschepen naar stoomschepen. Ook dat verhaal wilde ik in *Narcisse* vertellen. Het loonde dus zeker de moeite om hierover het nodige opzoekingswerk te doen.

Het valt op dat je veel gebruik maakt van close-ups. Een bewuste keuze?
Toch wel. Ik wilde het emotionele kantje van Narcisse en de andere personages belichten. En wat vertelt het meest hoe iemand zich voelt: de blik, de ogen. Daarom is het zo interessant om echt letterlijk in te zoemen op de ogen van een personage.

Het taaltje van de Aboriginals is in een heel vreemd lettertype weergegeven. Waarom is dat?
Ik heb zelf een exotisch uitziend alfabet bedacht. Ze hadden geen geschreven bronnen. Alles draaide dus om het gesproken woord. Dus moest ik een eigen lettertype bedenken, vond ik.

Narcisse wordt er zelfs vader?
In de enige originele getuigenis waarover

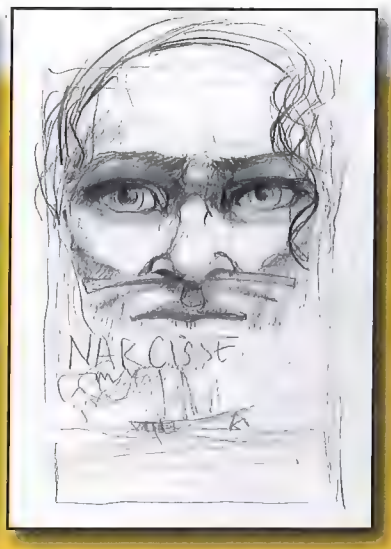

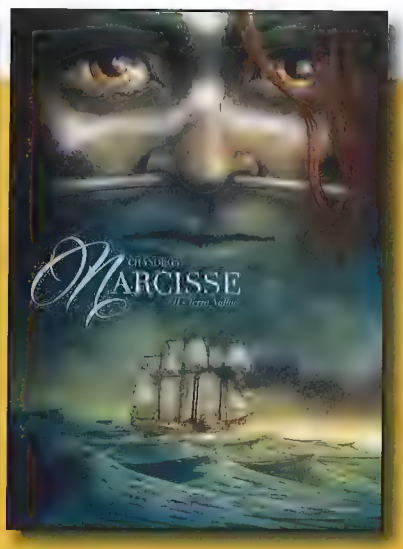

V.l.n.r.: Cover *Narcisse* deel 1, voorstudie en cover *Narcisse* deel 2

Een pagina zonder inkleuring uit *Narcisse* deel 2

Illustratie voor een ex-libris

we net spraken, wordt hiervan geen melding gemaakt. Toch zijn er enkele mondelinge getuigenissen die beweren dat hij meermaals vader is geworden tijdens zijn verblijf daar. Stiekem hoop ik dat er ooit nog een geschreven document zal opduiken waaruit effectief zal blijken dat hij een of meerdere kinderen had.

In het tweede deel krijgen we de herkomst van de drie grote littekens op de borstkas van Narcisse te zien. Is dat wel gebaseerd op feiten?
Absoluut. Narcisse, ondertussen omgedoopt tot Amglo, wordt pas écht aanvaard bij de stam van de Aboriginals na deze initiatie. Door het laten aanbrengen van deze drie littekens bewijst hij dat hij een echte Aboriginal is, één van hen. Dit soort initiatierituelen is heel gewoon bij primitieve natuurstammen. Ook bij Afrikaanse volkeren als de Pygmeeën komt dit soort rituelen voor. Deze drie littekens betekenen echt heel veel in het leven van Narcisse. Door dit ritueel te doorlopen kon zijn tweede leven pas écht beginnen.

Storm op zee, mistbanken, hoog opspattende golven ... zaken die niet evident zijn om te tekenen. Voor jou lijkt dat heel goed mee te vallen.
Ik ben echt een kind van de zee. Ik woon al heel mijn leven in Marseille. De zee is gewoon een deel van mijn leven. Die is er elke dag en zal er elke dag ook zijn. Vanaf mijn geboorte is de zee mijn allergrootste passie. Ik hou van zeilen en heb ook jarenlang vrij intensief aan diepzeeduiken gedaan. Ik dook vooral graag naar wrakken. Voor mij is het wrak van een schip de ultieme getuige van een zeeramp waar vaak nog een waas van mysterie rondhangt. De laatste tijd doe ik dat niet meer zo vaak. Strips maken neemt nu meer plaats en vooral tijd (*glimlach*) in. Ik zou nooit willen verhuizen naar een plek ver van de zee. Ik heb zeelucht nodig om mijn dag door te komen.

Narcisse wordt als blanke vreemdeling opgevangen tussen de Aboriginals. De manier waarop men reageert op vreemdelingen is heel actueel. Ben je daarmee bezig?
Uiteraard. Tolerantie ten opzichte van verschillende culturen, rassen en volkeren ligt me bijzonder nauw aan het hart. Toen Narcisse bij de Aboriginals belandde, hadden ze nog nooit een blanke Europeaan gezien. En toch wordt hij met open armen ontvangen en letterlijk geadopteerd. Zonder bijbedoelingen daarenboven. Dit is best een uniek verhaal. In de 19e eeuw geloofden de meesten nog dat alle Aboriginals kannibalen waren. Dankzij mijn vele contacten met Anderson besef ik nu meer dan ooit dat dit beeld totaal niet strookt met de werkelijkheid. Kannibalisme kwam bij de Aboriginals nauwelijks of nooit voor.

Wat zijn je verdere toekomstplannen?
Eerst gaat mijn volle aandacht uit naar het afronden van het derde en laatste deel van *Narcisse*. Daarna zou ik sowieso weer een verhaal willen vertellen dat in de maritieme sfeer zit. Ik speel met het idee om een eigen bewerking te maken van *Schateiland*, het beroemde werk van de Schot Stevenson of misschien kies ik wel voor een bewerking van een van de boeken van mijn andere favoriete auteur, Joseph Conrad. Ook zijn romans gaan altijd over het leven op zee en het exploreren van exotische plekken.

"Voor mij is het wrak van een schip de ultieme getuige van een zeeramp, met vaak nog een waas van mysterie rond"

Chanouga aan het werk

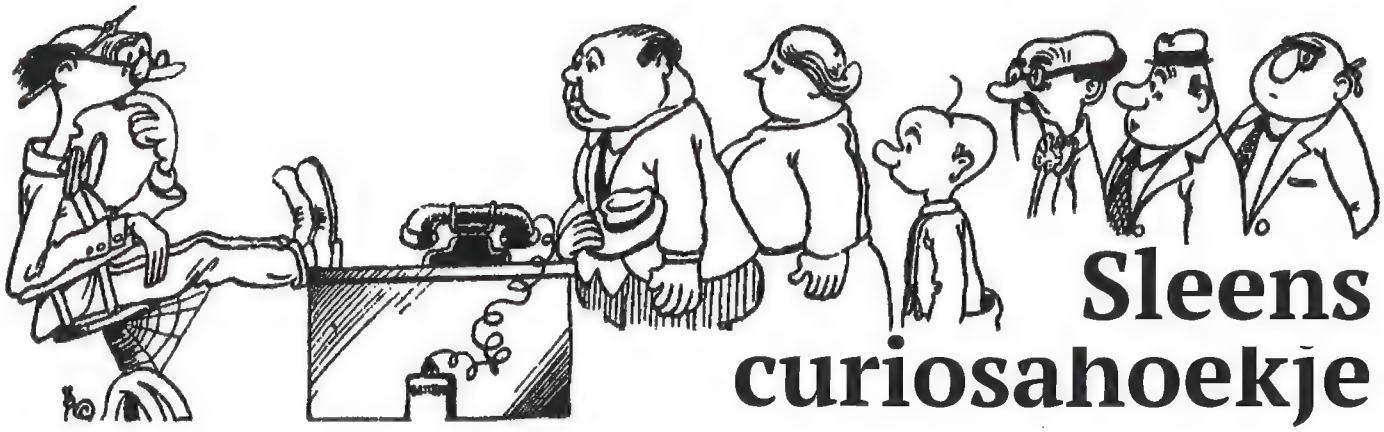

Sleens curiosahoekje

In 1963 organiseerde *Het Volk* een actie ten voordele van gehandicapte kinderen. In het Nederlands liep de actie onder de naam 'Operatie Doediet', in het Frans werd dat 'Opération Cœur d'or'. Huistekenaar Marc Sleen werd ingeschakeld om de actie op te fleuren met twee exclusieve tekeningen.

Door Yves Kerremans

Met de actie 'Operatie Doediet' zette de grote Kapoentjes-familie zich belangeloos in voor 'de kameraadjes die door de natuur minder begunstigd zijn'. In de kranten *Het Volk*, *De Nieuwe Gids* en *De Antwerpse Gids* (juni-juli 1963) en het jeugdweekblad *'t Kapoentje* (nr. 27 van 3 juni 1963; alleen in de weekbladversie, niet in de verzamelalbumversie) verschenen vignetten van 26 firma's waarin telkens één of meerdere letters werden weggelaten. Om deel te nemen aan de actie moest men de vignetten vervolledigen en een volledige reeks opsturen naar *Het Volk*. Per volledige reeks ontving men een Erehart-mouwschildje en een tombolakaart. Na afsluiting van de actie - op 15 juli 1963 - werden de prijzen getrokken en de lijst van de winnende nummers in de krant gepubliceerd.

De bezitter van een kaart met een winnend nummer diende de kaart op te sturen naar Tombola Doediet om zijn/haar prijs en een nieuwe herinneringskaart te ontvangen.

Tot voor kort waren er alleen de artikels in *Het Volk* en *'t Kapoentje*, twee mouwschildjes en een tombolakaart met een *Nero*-illustratie gekend. In *Het Volk* werd de actie opgeluisterd met twee verschillende Sleen-illustraties: één met *Nero, Adhemar, Petoetje & Petatje* en één met *Piet Fluwijn & Bolleke*. Omdat de twee tombolakaarten en de twee mouwschildjes in 1963 door dezelfde deelnemer werden ontvangen, ging men er van uit dat er slechts één *Sleen-illustratie* voor de tombolakaarten werd gebruikt, nl. die met *Nero en Co*.

Onlangs doken er echter twee kaarten op, één met de *Nero*-illustratie en één met de *Piet Fluwijn*-illustratie. Bovendien valt het op dat de kaarten Franstalig zijn en geen tombolanummer vermelden. De vondst van deze twee mooie kaarten toont aan dat de actie onder de naam 'Opération Cœur d'or' ook gevoerd werd in de Brusselse krant *La Cité*. In *Le Petit Luron*, de Franstalige tegenhanger van *'t Kapoentje* werd geen verwijzing naar de actie teruggevonden. De genummerde en ongenummerde kaarten zijn hoogst waarschijnlijk respectievelijk tombola- en herinneringskaarten. Nu is het nog wachten op de vondst van een Nederlandstalige versie van de *Piet Fluwijn & Bolleke*-kaart...

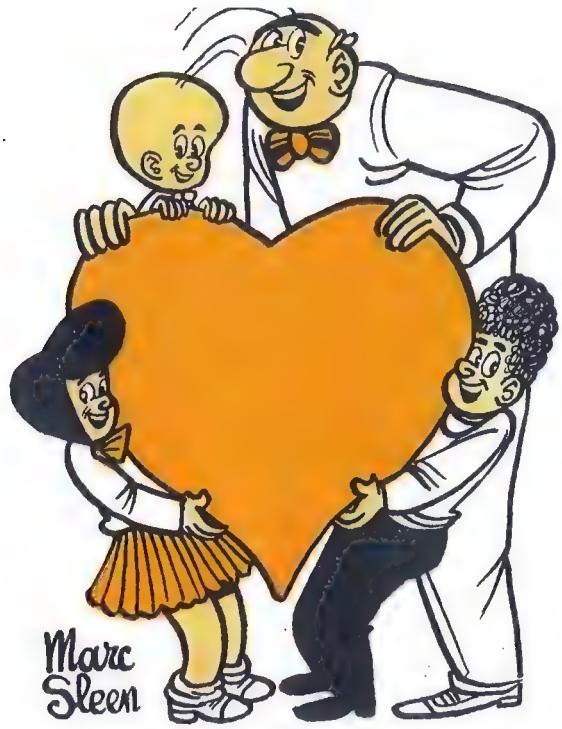

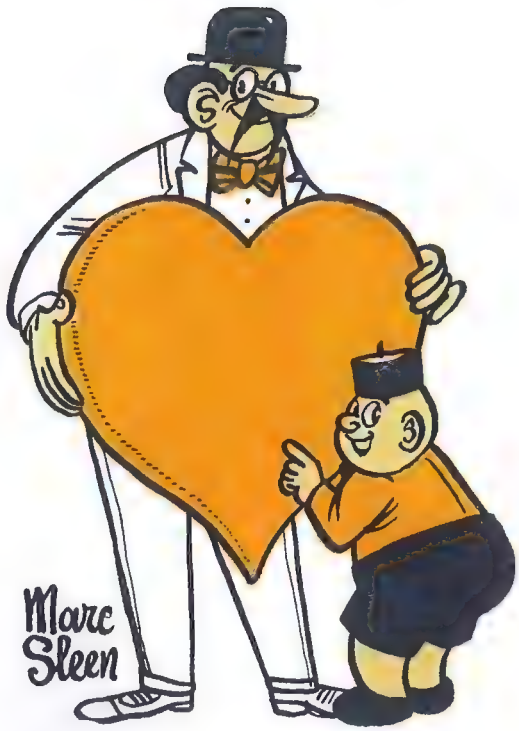

Naam, voornaam .....

wonende ..... straat, nr .....

te .....

nam deel aan de Operatie « DOEDIET » en werd aldus Erehart № 27775

Nom .....

Prénom .....

rue ..... N° .....

à .....

a fait la preuve de sa générosité en participant à l'opération « CŒUR D'OR ».

OPERATIE **„Doediet"** ten voordele van de gehandicapte kinderen

Aktie in juni-juli 1963 georganiseerd door de dagblad-combinatie HET VOLK, DE NIEUWE GIDS, DE ANTWERPSE GIDS, met de welwillende medewerking van volgende firma's :

KREDIETBANK
Confiserie TREFIN Lokeren
ANCO fabrieken Turnhout
JAVA koffie
POEDERS MANN
Deegwarenfabrieken SOUBRY Roeselare
Uurwerken PONTIAC Brussel
Brouwerij DE KONINCK Antwerpen
Levensmiddelenbedrijven CENTRA
Brouwerij GINDER ALE
HEROICA Bibliotheek
Schriften DE SCHOLIER
Brouwerij OP ALE

Tandpasta GIBBS SR
Edele kaas MILKANA
BANK van BRUSSEL
Volautomatische wasmachines CONSTRUCTA
SEVEN-UP
Radio en T.V. BARCO
SALAMI IMPERIAL
N.V. GORSAC Phyto-producten Bayer
ILI van de N.V. Persil
SETI van de N.V. Persil
DIXAN van de N.V. Persil
Sigaretten TIGRA
BOUDEWIJNPARK St.-Michiels-Brugge

Het Volk, De Nieuwe Gids, De Antwerpse Gids en genoemde firma's danken U voor de edelmoedigheid waarmede ge aan deze aktie hebt medegewerkt.

ATION **„Cœur d'or"** au profit des enfants handicapés

Action en juin-juillet organisée par les journaux « LA CITE » et « HET VOLK », avec la bienveillante participation des firmes ci-après :

Lokeren
Roulers
xelles
, Anvers
UNESSE

Dentifrice GIBBS S.R.
Fromage noble MILKANA
BANQUE DE BRUXELLES
Machines à laver CONSTRUCTA
SEVEN-UP
Radios et T.V. BARCO
SALAMI IMPERIAL
S.A. GORSAC, produits Bayer
ILI de la S.A. PERSIL
SETI de la S.A. PERSIL
DIXAN de la S.A. PERSIL
Cigarettes TIGRA
PARC BAUDOUIN à St-Michiels, Bruges

t les firmes précitées vous remercient pour la générosité opération « CŒUR D'OR ».

Een Nederlandstalige tombolakaart met de Nero-*afbeelding voor Operatie Doediet en een Franstalige herinneringskaart met de* Piet Fluwijn-*afbeelding voor Opération Coeur d'or.*

Onze Operatie Doediet

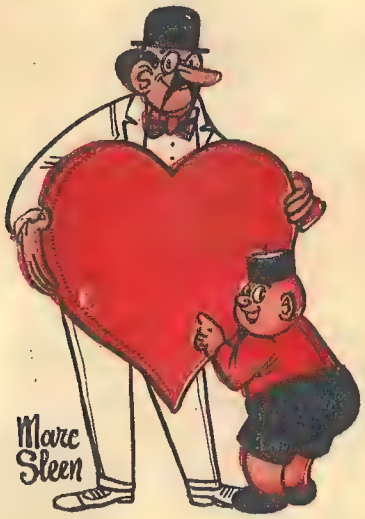

Gouden harten aangeboden door de firma's

De laatste serie van vignetten is gepubliceerd.

DOEDIET

- ★ **Knip deze vignetten uit.**
- ★ **Vul daarop de ontbrekende lettertjes in.**
- ★ **Verzamel een of meerdere reeksen van 26 verschillende vignetten**
- ★ **en zend deze reeksen op naar Operatie Doediet, Forelstraat 22, Gent.**

Vermeld ook op de omslag uw volledig adres en het aantal reeksen, die ge daarin opzendt.

Verdien met ons het bedrag van 500.000 F (een half miljoen) voor de gehandicapte kinderen.

Op 15 juli 1963 wordt de inzendtijd gesloten. Dit wil zeggen, dat al de reeksen die ge verzameld hebt, tegen 15 juli a.s. in ons bezit moeten zijn.

Van heden af worden de deelnemingskaarten voor de tombola, alsook de mouwschildjes « Erehart », opgezonden.

Voor iedere reeks van 26 verschillende vignetten ontvangt U één kaart en één schildje.

Meer dan 1.000 prijzen, waaronder : fietsen, armbanduurwerken, fototoestellen, voetballen, Heroica-boeken, enz., enz., zijn in de tombola te winnen.

Kapoentjes, knippen maar !... en wacht niet langer om de verzamelde reeksen in te zenden.

Elk van ons DOEDIET voor onze gehandicapte kameraadjes.

Uit Het Volk *van 26 juni 1963.*

Onze Operatie Doediet

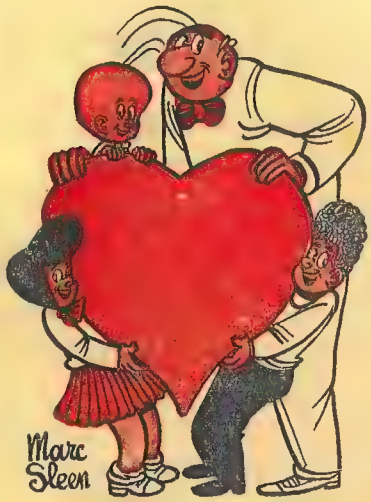

Gouden harten aangeboden door de firma's

De tweede reeks der vignetten is gestart !

...en worden vanaf heden tot en met het blad van vrijdag 28 juni gepubliceerd.

- ■ Knip deze vignetten dagelijks uit ;
- ■ Vul daarop de ontbrekende lettertjes in ;
- ■ Verzamel één of meerdere reeksen van 26 verschillende vignetten ;
- ■ en zend deze reeksen op naar Operatie Doediet, Forelstraat 22, Gent.

Vermeld ook op de omslag uw volledig adres en het aantal reeksen, die ge daarin opzendt.

Verdien met ons het bedrag van 500.000 F (een half miljoen) voor de gehandicapte kinderen.

Uit Het Volk *van 25 juni 1963.*

BS NIEUWS & AGENDA

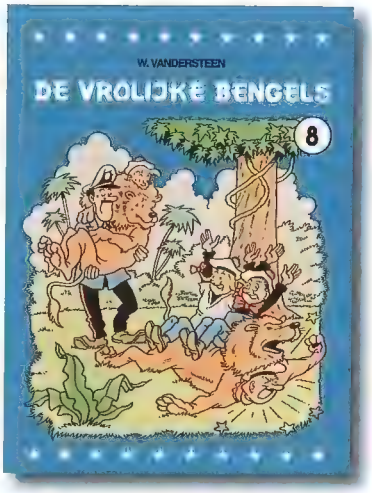

Collectie FENIX

In september verschijnen drie nieuwe albums:
- *De Vrolijke Bengels 7*
- *De Vrolijke Bengels 8*
- *Rob Roy*

Eind november verschijnen opnieuw drie nieuwe albums:
- *Nieuwe fratsen van Tijl en Lamme*
- *De Golvenstraler*
- *Pluk en de valsmunters*

Voor de meest recente informatie en planning van onze uitgaven zie www.brabantstrip.be Op onze website vindt u ook een uitgebreide agenda. Organisatoren van beurzen kunnen hun gegevens bezorgen via e-mail naar: johan.van.ransbeeck@telenet.be

Wij zijn aanwezig op volgende beurzen:

3 en 4 september Veldhoven
31e Brabants Stripspektakel
NH Conference centre koningshof
Locht 117, 5504 RM Veldhoven
www.brabantsstripspektakel.com

27 november Gent
VIP School Gent, Martelaarslaan 13,
Van 10 u. tot 17 u.
Info: www.gentsestripbeurs.be

11 december Turnhout
LEDENDAG
In Zaal Den Donk, Kapelweg 52 te 2300 Turnhout.
Vlakbij afrit 24 van de E34
Iedereen welkom van 13 tot 17 u.
Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand.
Opstellen standhouders vanaf 12 u.
Vooraf reserveren bij Rudy Claessen 014/65.61.24 (na 18 u.) of via claessen.rudy@skynet.be

19 februari Lichtervelde
LEDENDAG
Bezoekers welkom van 13 u. tot 16.30 u.
In Dienstencentrum 'Ten Boomgaerde', Boomgaardstraat 4a.
Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand.
Opstellen standhouders vanaf 12u.
Vooraf reserveren bij Filip Vanderper:
filip.vanderper@telenet.be of 051/72.41.36 (na 19 u.)

COLLECT-HIT
BRUSSEL
16de editie
ZONDAG 2 OKTOBER 2016 • 10:00 tot 15:30
INTERNATIONALE STRIP- & VERZAMELBEURS
+ 250 standhouders uit 10 landen
5.200 m² overdekt
Gratis Parking voor 2000 wagens
Koopkrachtig publiek in de Europese Hoofdstad
PLAATS : BRUSSELS KART EXPO
Ring (R0) • Afrit 10
A. Gossetlaan 9 • B-1702 Groot-Bijgaarden
BRUSSEL • BELGIE
HUUR OOK EEN STAND !
Liefhebbers van oude strips en originele tekeningen, actiefiguurtjes, TV-series, cafespellen, blikken dozen en reclameobjecten, affiches, miniatuurauto's en -treinen, oude parfumflesjes, poppen en Teddyberen en ander oude Barbie©, oud speelgoed en Vintage world... zullen hun hart kunnen ophalen aan de meer dan een kilometer lange tafels van de 250 overdekte standen.
INFO : THE TOY MARKET • Tel/Fax : + 32 (0) 2 736 28 64
E-mail : info@toymarket.eu • www.toymarket.eu

Braziliaanse strips in België

Dankzij een Antwerpenaar

Eind jaren 80 werd de Vlaamse stripmarkt overspoeld door een Braziliaanse golf. Plots verschenen in verschillende tijdschriften strips die speciaal voor onze markt getekend en geschreven werden door Braziliaanse stripmakers. Een leraar uit het Antwerpse bleek daarvoor verantwoordelijk.

Door Tom Bouden

De bekendste van die Braziliaans-Belgische strips is de reeks *Tamba*, met de belevenissen van twee Indiaantjes die in de 17e eeuw als 'exotische koopwaar' naar het hof van Versailles gestuurd worden. Ze kunnen echter ontsnappen en beginnen een zwerftocht door Europa. Maar waarom werkten plots zoveel Braziliaanse stripmakers voor Belgische publicaties?

Piet De Lombaerde was leraar aan de Antwerpse St.-Lucasschool toen hij de scenario's schreef voor *Tamba*. Een tijdje daarvoor woonde hij een jaar in Brazilië. In 1987 bezocht hij daar een tentoonstelling over strips, waar hij scenarist Julio Emilio Braz en tekenaar Arthur Garcia leerde kennen. De mannen hielden contact met elkaar en van het een kwam het ander. De Lombaerde en Braz besloten om samen een strip te maken: dat werd *Tamba,* een reeks rond Braziliaanse indiaantjes en hun avonturen in het oerwoud. Als tekenaar stelde Braz zijn Braziliaanse collega Mozart Couto voor, een tekenaar die op dat moment 33 jaar was, maar er wel al meer dan 5.000 strippagina's op had zitten. In eerste instantie was *Tamba* een stopcomic. Braz schreef de scenario's en De Lombaerde bewerkte die, zodat ze geschikt waren voor de Vlaamse markt. De Lombaerde stapte met de gags naar het weekblad *TV Express*, waar men enthousiast reageerde. Vanaf dan werd de stopcomic wekelijks gebracht, zodat er uiteindelijk ongeveer 500 à 600 strookjes gepubliceerd werden.

Ambitie voor nieuwe reeksen

Maar de stripmakers waren ambitieus en De Lombaerde stapte eveneens naar Vlaamse

Tamba is een reeks rond Braziliaanse indiaantjes, hun avonturen in het regenwoud en in Europa

Tamba was in eerste instantie een stopcomic, waarvan uiteindelijk 500 à 600 strookjes gepubliceerd werden

kranten zoals *Het Volk*, *Gazet van Antwerpen* en *Gazet van Mechelen* met het voorstel om enerzijds *Tamba* om te vormen tot een dagstrip, anderzijds met voorstellen voor andere humoristische, historische strips zoals *Jeroen en Klaas* en *De Kruisvaardertjes*. Ook de tijdschriften van bijvoorbeeld uitgeverij Averbode publiceerden deze strips. Voor die nieuwe reeksen werden nieuwe tekenaars aangetrokken. Na een tijdje werkte De Lombaerde met een groep van een twintigtal tekenaars uit Brazilië.

Keuzes maken

Maar niet alle tekenaars waren geschikt. Het aanbod was groot, maar er moesten keuzes gemaakt worden. Om te beginnen moesten de tekenaars natuurlijk kwalitatief goed zijn. Ook moest hun stijl passen bij wat de lezers hier gewoon waren. En heel belangrijk, aangezien bijna alle strips wekelijks of dagelijks voorgepubliceerd werden, moesten de tekenaars snel kunnen werken. Hun werk moest op tijd klaar zijn. Er waren bovendien praktische problemen: nu kan alles nog op het laatste ogenblik per email verstuurd worden, maar in die tijd werd er nog gewerkt met de post of de fax. Wekelijks ontving De Lombaerde pakken met originelen uit Brazilië. Garcia werd de tekenaar van *De Kruisvaardertjes*, een reeks vervolgverhalen waarvoor opnieuw De Lombaerde en Braz de scenario's schreven. Daarnaast tekende Garcia vanaf 1987 de reeks *Jeroen en Klaas*, waarvoor De Lombaerde de enige scenarist was, die de tekst (in het Portugees) doorstuurde, waarna de tekeningen via fax over en weer gestuurd werden zodat De Lombaerde opmerkingen

Tekenaar Mozart Couta had voor *Tamba* al meer dan 5.000 strippagina's op zijn palmares

Mozart Couto tekende de reeks in een karikaturale stijl

kon maken vooraleer Garcia alles inktte en de originelen per post verzond naar België.

Kleine reeksen krijgen het moeilijk

Een aantal verhalen van deze verschillende reeksen verschenen eind jaren 80, begin jaren 90 ook in albumvorm bij een aantal uitgevers zoals Blitz, Loempia en Comic Productions, allemaal relatief kleinere uitgevers die het begin jaren 90 moeilijk kregen. Het was het tijdsstip waarop de hoeveelheid strips die op de markt kwamen drastisch begon te groeien, maar ook een periode waarin drukwerk nog duur was. Kleinere oplages waren niet zo interessant als ze nu zijn. Anno 2016 kan een uitgever door de digitalisering van het productieproces aan een schappelijke prijs een perfect afgewerkt album op enkele honderden exemplaren laten drukken en daar nog winst op maken ook, maar toen was dat financieel niet haalbaar. Kleurendruk was immens duur. Een album laten drukken was telkens weer een grote investering. Reeksen die naar toenmalige normen niet genoeg verkochten hadden dan ook geen grote toekomst. Dat betekende vanaf 1993 het einde van de meeste Braziliaans-Belgische stripreeksen. Sindsdien is De Lombaerde hoofdzakelijk met andere zaken bezig en maakt hij slechts sporadisch een strip. Samen met Couto maakte hij bijvoorbeeld nog een reeks over een vikingstrijder, waarvan er acht albums (op comicformaat) zijn verschenen in Brazilië.

In boekvorm

Enkele jaren geleden publiceerde Hauwaerts Uitgeverij drie verhalen van *Jeroen en Klaas* en twee van *De kruisvaardertjes* in boekvorm. Daar komen nu nog niet eerder in albumvorm verschenen verhalen van *Tamba* bij, waarvan rond de jaren 90 bij Comic Productions in totaal vier albums verschenen. De scenario's die Braz hiervoor schreef zijn eenvoudige avonturenverhaaltjes die door jong en oud gesmaakt kunnen worden. Na een tijdje nam De Lombaerde het scenariowerk voor de vervolgverhalen van *Tamba* over van Braz. Hij probeerde zoveel mogelijk waargebeurde feiten in zijn verhalen te verwerken. Indianen die naar het Franse hof werden gebracht, operazangers die naar Brazilië trokken, heksenvervolging in Vlaanderen ... Albums die zich in onze regio's afspeelden, zoals *Heksenjacht in Brugge* of *Rubensroof in Antwerpen* hadden goed gedocumenteerde decors. De scenarist zocht daarvoor in talrijke oude boeken naar geschikte afbeeldingen die de tekenaars konden inspireren.

De Brazilianen

Mozart Couto, de tekenaar van *Tamba* is een bekende Braziliaanse striptekenaar die zowat alle stijlen en genres aankan. Hij begon zijn carrière in 1978, met *Katy Apache*, een realistisch getekende western met een vrouwelijk hoofdpersonage. Samen met Franco De Rosa creëerde hij in 1982 de Conan look-a-like *Zamor*. Voor Press Editorial tekende hij verschillende horrorverhalen. Zijn internationale doorbraak volgde met het karikaturaal getekende *Tamba*. Dankzij het internationaal agentschap Commu werd het werk van Couto ook gepubliceerd in Duitsland, Frankrijk, Denemarken en Nederland. Er

valt helemaal niets aan te merken op de gedetailleerde, semi-realistische stijl van Tamba die vaagweg doet denken aan de tekenstijl van Uderzo. Couto is een getalenteerde tekenaar die niet moet onderdoen voor de beste tekenaars uit onze regio's. Hij lijkt alle stijlen aan te kunnen en is een van die zeldzame tekenaars die amper in potlood (hoeven te) schetsen. Hij kan de moeilijkste dingen quasi meteen met pen of penseel tekenen. Een steigerend paard langs boven gezien of een grote gevechtsscène in een historisch decor vormen voor hem geen enkel probleem. Na zijn *Tamba* periode publiceerde hij in 1989 in Brazilië het album *O Viajante* nadat het eerder al als *Het oog van de Duivel* in België verscheen. Hij bleef werken in het realistische genre, en belandde bij Noord-Amerikaanse uitgevers als Marvel, DC en Dark Horse waarvoor hij titels als *Turok, Glory, Gamera* en de bekendere *Wonder Woman, Thor, Star Wars* en *Hulk* tekende. Hij is eveneens de auteur van een hele reeks *Hoe teken je...* boeken, waaronder *Hoe teken je manga*.

Mozart Couto is eveneeens de auteur van een hele reeks *Hoe teken je... boeken*

Julio Emilio Braz (Brazilië, 1959) is een illustrator en kinderboekenschrijver. Zijn literaire carrière begon toen hij langere tijd zonder werk zat. Braz schreef al toen hij zes jaar oud was, en begon professioneel te schrijven op zijn 21e. Geschiedenis was altijd al zijn passie, desondanks studeerde hij af als boekhouder. Hij schreef alles: strips, pulpromannetjes, komedies, thrillers en avonturenverhalen, onder 39 verschillende pseudoniemen. Zijn jeugdboeken werden wereldwijd vertaald, wat hem prijzen opleverde zoals the Austrian Children's Book Awards, the Jabuti Award en the Blue Cobra Award of the Swiss Institute for Childrens Books. Naast literatuur schreef hij ook voor de televisie.

Arthur Garcia, de tekenaar van *Jeroen en Klaas* en *De Kruisvaardertjes* begon zijn carrière in de media in 1981 als 18-jarige met het tekenen van pornostrips. Vervolgens tekende hij strips rond *Zorro*. Na een uitstap in de wereld van de reclame waar hij tekeningen maakte van toenmalige populaire animatiepersonages zoals *He-Man, Thundercats* en de vele *Hanna-Barbera* reeksen keerde hij terug naar de stripwereld waarin hij ondertussen nog steeds actief is.

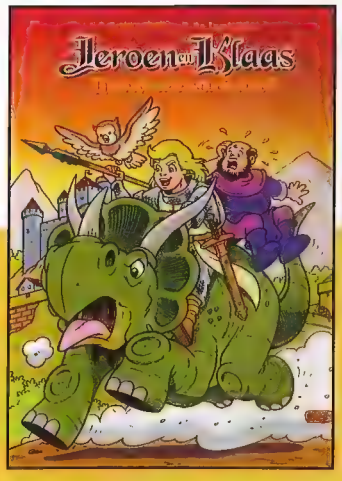

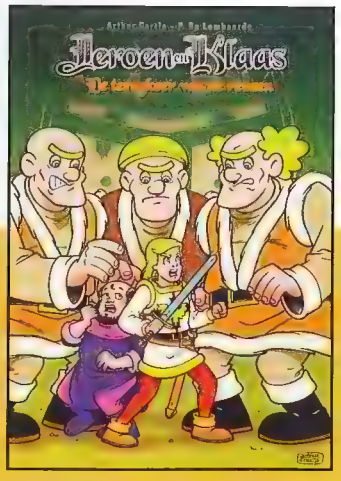

Nederlandstalige strip onder de aandacht in Erlangen en Frankfurt.

Op de Frankfurter Buchmesse (van 19 tot 23 oktober 2016) zijn Vlaanderen en Nederland eregast. Voorafgaand aan dit evenement gaan er al verschillende activiteiten door op diverse belangrijke festivals in Duitsland.

Zo waren er van 26 tot 29 mei op het internationaal stripfestival in Erlangen al 2 tentoonstellingen. De *The Kinky & Cosy Experience* van Nix in de ondertussen bekende rondreizende container. In het Kunstmuseum kon men origineel werk bekijken van Ben Gijsemans, Olivier Schrauwen, Simon Spruyt, Guido van Driel en Brecht Evens. Van Brecht Evens hingen er een tiental originelen van *Panter*, die speciaal voor de Duitse uitgave bijgemaakt zijn!

In Erlangen zijn er ook 4 nummers van *Parade* verschenen, een ter plaatse gemaakt tijdschrift. Elke dag van het festival was er gratis een nieuwe uitgave te verkrijgen van 20 blzn op A5-formaat in een oplage van 500 exemplaren. Het project, dat wordt verdergezet tijdens de Frankfurter Buchmesse, staat onder leiding van Randall Casaer en Joost Swarte. Heel wat Vlaamse en Nederlandse stripauteurs werken er aan mee in een ter plaatste ingericht tekenatelier uitgerust met een risograph dupliceermachine. In Frankfurt wordt het atelier geïntegreerd in het paviljoen, waar Nederland en Vlaanderen hun literatuur en cultuur presenteren aan een internationaal professioneel publiek. (JS)

www.frankfurt2016.com
www.fondsvoordeletteren.be

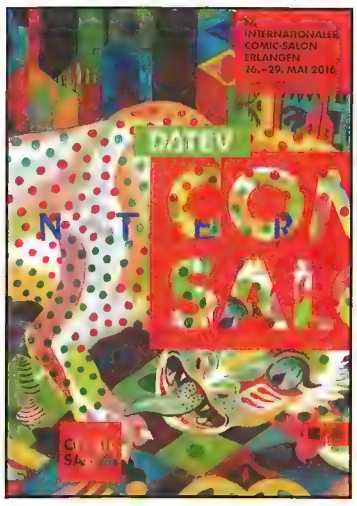

Twee affiches van het festival werden getekend door een Vlaming: links Brecht Evens, rechts Ben Gijsemans

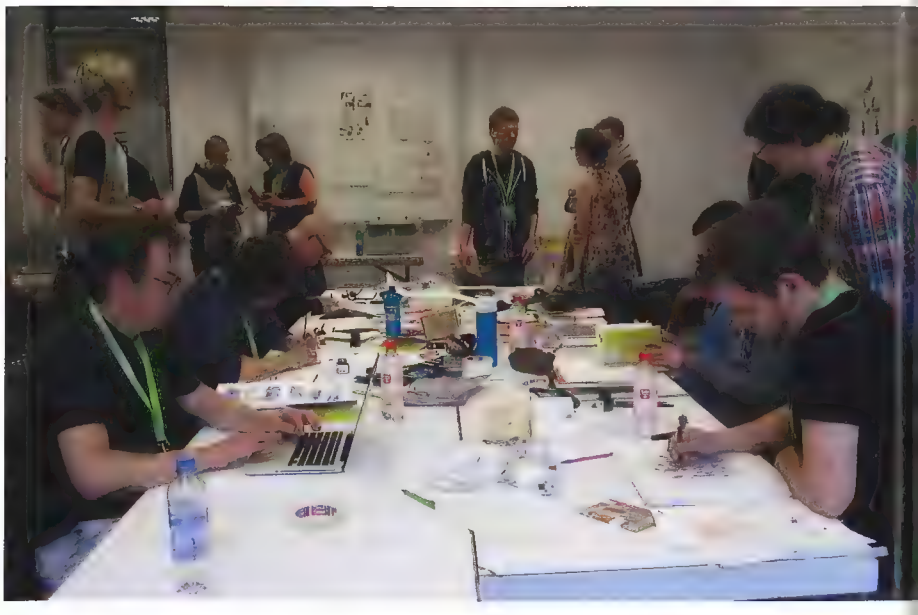

Foto van het tekenatelier in volle bedrijvigheid

1: Randall Casear, Joost Swarte, Aimée De Jongh, Ben Gijsemans, Simon Spruyt, Charlotte Dumortier, Marcel Ruijters, Jeroen Funke & Brecht Evens.

2: Randall Casear, Brecht Evens, Joost Swarte, Simon Spruyt, Wasco, Robert van Raffe, Ben Gijsemans, Sam Peeters, Eliza Pepermans, Charlotte Dumortier & Jeroen Funke.

3: Randall Casaer, Joost Swarte, Simon Spruyt, Wasco, Ben Gijsemans, Charlotte Dumortier, Jeroen Funke, Pieter De Poortere, Olivier Schrauwen, Ephameron & Dirck Verschure.

4: Randall Casaer, Joost Swarte, Simon Spruyt, Wasco, Ben Gijsemans, Charlotte Dumortier, Jeroen Funke, Florent Ruppert, Thomas Wellmann, Wide Vercnocke, Brecht Evens, Olivier Schrauwen, Guido van Driel & Jeroen Janssen.

Meer informatie over het Parade-project is te vinden op www.dutchflemishparade.com (oa de volledige inhoud van de 4 nummers)

...Een toelichting van Snuffeltje...

De Vrolijke Bengels – Les Joyeux Lurons

Met dit magazine verschijnen ook de laatste twee albums in de Fenix reeks met de chronologische en volledige uitgave van *De Vrolijke Bengels*. Op het einde van album 6 verlaten Suske, Wiske en Lambik hals over kop dit tijdschrift, de eerste gag in album 7 begint met ... een aankondiging voor de reeks, alhoewel die al jaren liep in *Ons Volkske*. Op dezelfde datum (30 april 1953) verscheen immers het allereerste nummer van de Franstalige tegenhanger van *Ons Volkske: Junior*. Dit nieuw lezerspubliek kende *De Vrolijke Bengels* niet en een aankondiging was dus op zijn plaats. Meer nog: op de achterkaft staat *Le Trésor de Beersel* en de Franstaligen kenden Suske, Wiske en Lambik vooral uit de in het weekblad *Tintin* lopende verhalen uit de 'blauwe reeks', waarin ze een meer ernstige rol spelen. Hun uiterlijk (Wiske met strikje!) en aanwezigheid in vrij surrealistische en 'volkse' gags waren hiermee niet verenigbaar. Zelfs hun portretje bij de titel van het tijdschrift verdween. Overigens, op de voor- en achterkaft na was de inhoud van *Junior* in de eerste jaren compleet anders dan die van *Ons Volkske*. Een uitgebreide vergelijking en studie hierover krijgt u in een van onze volgende magazines. (MdL)

De aankondigingen voor *Junior* in het weekblad *Chez Nous* nrs 15 t.e.m. 18, resp. 9,16,23 en 30 april 1953. Zoals in *Ons Volkske* werd sterk benadrukt dat er een gratis ongevallenverzekering gekoppeld werd aan dit jeugdblad.

Snuffeltje ontdekt : “Intégrale.... Mon oeil!” deel 2

Een integrale editie ... met een hiaat

POUSSY
part en vacances
OUI, MONSIEUR LE RÉDACTEUR EN CHEF, NOUS PARTONS EN VACANCES, POUSSY ET MOI ! NOUS AVONS BESOIN DE REPOS, D'AIR PUR, DE SOLEIL !..... MERCI !..... C'EST ÇA ! NOUS VOUS FERONS SIGNE DÈS NOTRE RETOUR ! AU REVOIR... ET À TRÈS BIENTÔT !
ROMA

Door Marc de Lint, maar dankzij Philippe Mouvet

In 2014 verscheen bij uitgeverij Dupuis – jammer genoeg alleen in het Frans –een kloek boekwerkje (1) met alle tekeningen en gags rond *Poesie* (*Poussy* in het Frans). Vermits de meeste gags woordeloos zijn kan ook de modale Vlaming en Nederlander van dit buitenbeentje van Peyo genieten.

In deze integrale editie was het de bedoeling om werkelijk ***alle*** illustraties en gags te brengen, inclusief de (overbodige) opvullertjes die gemaakt werden voor de albumreeks van de jaren ’70(2).

Mooi initiatief dus, maar helaas... Een belangrijke tekening werd over het hoofd gezien : het afscheid van *Poesie*, gepubliceerd in *Le Soir* (de krant waarin de strip jaren lang liep) nummer 341 van 21 april 1960. Dankzij de speurzin van onze eigen “Monsieur Archive” Philippe Mouvet kunnen we u deze tekening brengen.

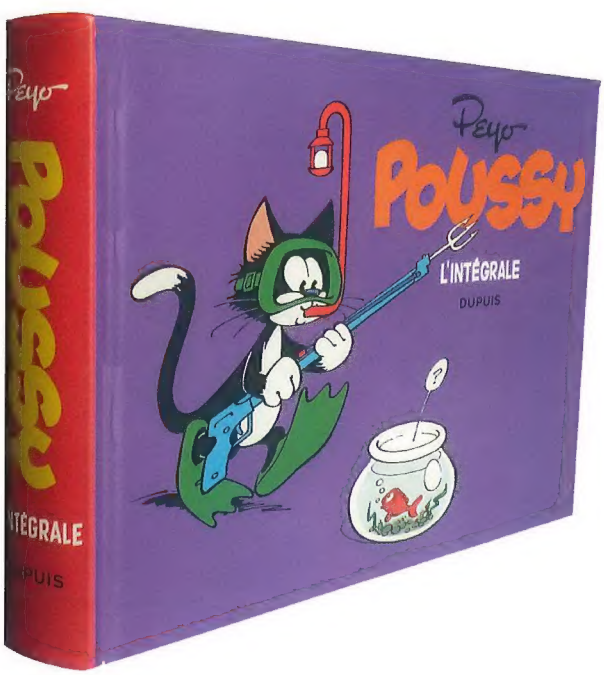

1 *Poussy*, ruim 400 blz, oblong formaat, uitgeverij Dupuis 2014, adviesprijs 32 euro.

2 Drie albums verschenen bij uitgeverij Dupuis in 1976-1977.

Bijlage

Naar aanleiding van ons 25-jarig bestaan hebben we aan vijf tekenaars gevraagd om voor onze vereniging een exclusieve strippagina te maken. De vijfde is door Pieter Depoortere getekend.

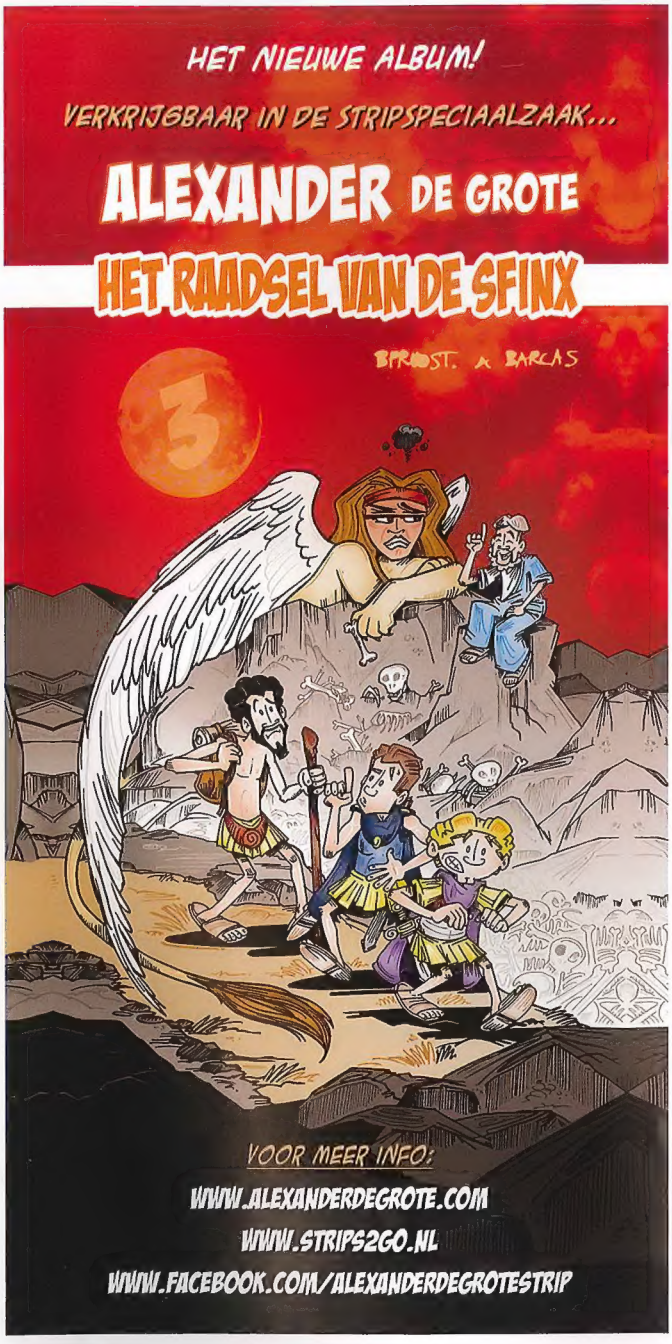

Fenix-album 116 Rob Roy: erratum

Bij de samenstelling van dit nummer ontvingen we reeds de nieuwe lichting Fenix-albums van de drukker. Blijkt dat er een montagefout geslopen is in album 116: op pagina 17 bovenaan werden de 3 stroken op pagina 16 onderaan hernomen.
Er ontbreken dus geen stroken, voor één keer verschijnt er een album van Laudy waarin te veel staat in plaats van te weinig (zie albums met ontbrekende platen in de bibliografie van Dossier Laudy).

Met excuses van de samenstellers!

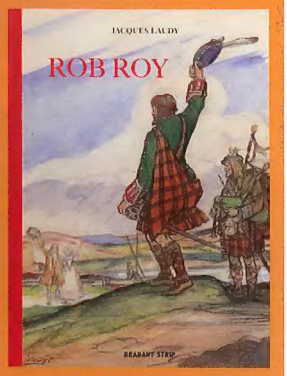

catawiki

Wekelijkse Stripveilingen

bieden vanaf €1

- De Stripveilingen beginnen **elke vrijdag**
- Kavels lopen af op **maandag, dinsdag, woensdag en donderdag** vanaf **20:00 uur**
- Elke week **duizenden bijzondere strips** onder de hamer

catawiki.nl/stripveiling
catawiki.be/stripveiling

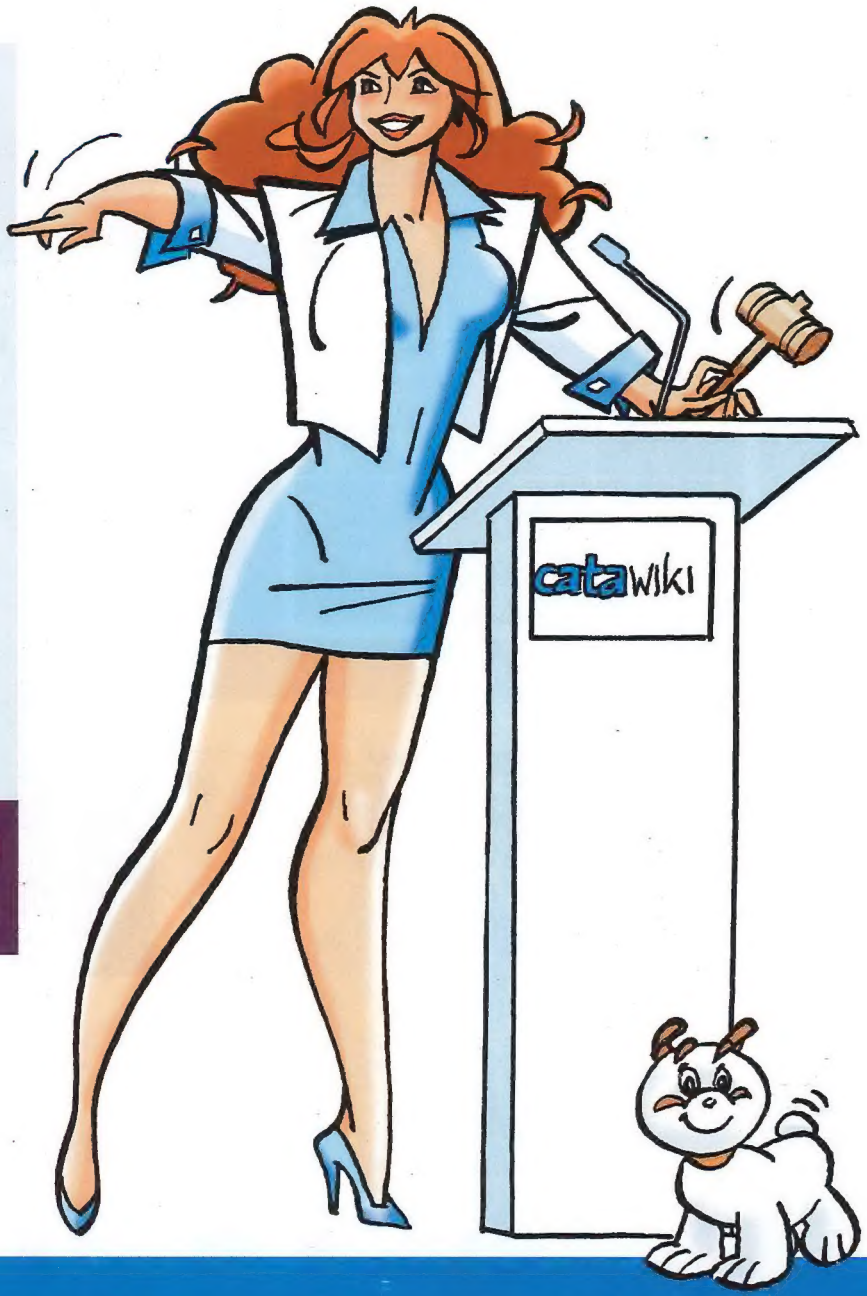

Wil jij ook je strips laten veilen?

- Hoge opbrengsten
- Lage verkoopcommissie
- Internationaal bereik
- Veilige verkoop

Kijk voor meer informatie op:

catawiki.nl/stripveiling/verkopen
catawiki.be/stripveiling/verkopen